

DE OVEREENKOMST INZAKE PARTNERSCHAP EN SAMENWERKING: EEN NIEUW JURIDISCH EN POLITIEK KADER VOOR DE BETREKKINGEN TUSSEN DE EUROPESE UNIE EN RUSLAND *

1. Inleiding

De laatste jaren heeft de EG in haar naaste omgeving een indrukwekkend netwerk van bevoorrechte betrekkingen tot stand gebracht. De belangrijkste elementen van dit systeem zijn de Europese Economische Ruimte (EER), waarin de Interne Markt uitgebreid werd tot vijf EFTA-landen, en de Europa-Akkoorden, die op bilaterale basis vrijhandelszones in het leven roepen tussen de EG en zes Centraaleuropese landen. ¹ Door het feit dat deze akkoorden, naast een commerciële benadering, ook bepalingen bevatten omtrent verregaande politieke, economische, culturele en financiële samenwerking, hebben ze geleidelijk aan een uitgebreide Europese samenwerkingszone tot stand gebracht. Rusland en de andere GOS-staten konden uiteraard in het kader van deze globale Europese benadering niet afwezig blijven. Reeds in 1989 had de Sovjetunie met de sluiting van een handels- en samenwerkingsakkoord een eerste stap gezet in de richting van een verregaande samenwerking met de EG. De interne evolutie in de regio en de gewijzigde verhoudingen tussen de Europese Unie en de nieuwe uit het uiteenvallen van de Sovjetunie ontstane onafhankelijke republieken, en in de eerste plaats Rusland, noopte de Gemeenschap er echter toe deze staten op een meer diepgaande en duurzame wijze in die nieuwe Europese samenwerkingszone te integreren. Met de ondertekening, respectievelijk op 14 en 24 juni 1994 van zogenaamde «Partnerschaps- en Samenwerkingsakkoorden» met Oekraïne ² en Rusland, ³ werd concreet gestalte gegeven aan een nieuwe vorm van partnerschap tussen de Europese Unie en de GOS-landen. ⁴ Rekening houdende met het

belang van de relaties EU-Eusland zal dit artikel zich beperken tot de bespreking van het akkoord tussen de EG en Rusland.

2. Voorgeschiedenis

Om politieke en juridische redenen waarover we in het bestek van deze bijdrage echter niet kunnen uitweiden, ⁵ bestonden er, voor 1988, geen formele betrekkingen noch tussen de EEG en de Comecon, noch tussen de EEG en de Comecon-lidstaten, een situatie die wel eens omschreven werd als de «dialogue der doves». ⁶ Aangezien deze toestand de onderhandeling van een allesomvattend bilateraal of multilateraal juridisch kader voor de handelsbetrekkingen tussen de EG en de Comecon-landen onmogelijk maakte, werd vanaf 1975 voor de import van goederen afkomstig uit landen met staatshandel in het kader van de gemeenschappelijke handelspolitiek van de EEG een autonoom, d.w.z. unilateraal, handelsregime ingevoerd. Hoofddoel van dit stelsel was de EG-markt te beschermen tegen massale invoer van goedkope producten uit voormelde landen. Dit specifieke regime week af van het algemene regime voor import uit derde staten ⁷ in de zin dat het in een aantal speciale procedures voorzag, onder meer voor het nemen van vrijwaringsmaatregelen ⁸ of voor het nemen van maatregelen tegen onrechtmatige handelspraktijken zoals dumping. ⁹ Het hoofdkenmerk ervan was dat, in afwijking van het gemeenschappelijk regime dat in overeenstemming met de GATT ¹⁰ alle kwantitatieve invoerbeperkingen verbood, zulke beperkingen ten aanzien van goederen afkomstig uit landen met staatshandel wél toegelaten waren. Zo somde verordening 1765/82 ¹¹ in haar bijlage op limitatieve wijze die producten op welke *niet*

* Dit artikel werd voorbereid in het kader van het programma Interuniversitaire Attractiepolen (IUAP) uitgevoerd door de universiteiten van Gent en Luik en gefinancierd door de Belgische Staat. De auteur wenst hierbij de heren Marc-André Gaudissart, aspirant bij het NFWO, en Kris Pollet, wetenschappelijk medewerker bij het Europees Instituut, hartelijk te danken voor de opmerkingen die zij graag wilden formuleren op een eerdere versie van dit artikel.

¹ Naast deze akkoorden vindt men ook nog bilaterale vrijhandelsakkoorden met de Baltische staten, en samenwerkingsakkoorden met bepaalde landen uit Zuidoost-Europa.

² Voor de tekst zie COM (94) 226 final, 94/0136 (AVC).

³ Voor tekst zie COM (94) 257 final, 94/0151 (AVC).

⁴ Vergelijkbare akkoorden zijn reeds ondertekend door Moldavië en zullen eerstdaags ondertekend worden door de Centraal-aziatische republieken Kazachstan en Kirgizistan. De onderhandeling met Wit-Rusland zullen binnenkort hervat worden, hoewel sommigen binnen de Europese instellingen twijfelen over de opportuniteit van het sluiten van een dergelijk akkoord met een land dat op het economisch en monetair vlak steeds meer afhankelijk wordt van Rusland. Voornoemde landen werden geselecteerd op grond

van hun relatieve politieke stabiliteit en niet op basis van hun Europees of Aziatisch karakter.

⁵ Zie MARESCAU, M. (red.), *The Political and Legal Framework of the relations between the European Community and Eastern Europe*, Martinus Nijhoff, Dordrecht, 1989, en LEQUESNE, C., «Les accords de commerce et de coopération», in GAUTRON, J.-C., (red.), *Les relations Communauté Européenne – Europe de l'Est*, Economica, Parijs, 1991, pp. 357 e.v.

⁶ LIPPERT, B., «EC-CMAE Relations, Normalisation and Beyond», in EDWARDS, G., en REGELSBERGER, E. (red.), *Europe's global links, The EC and inter-regional cooperation*, Londen, Pinter, 1990, p. 124.

⁷ Verordening 288/82, *Pb.*, 1982, L 35/1, nu vervangen door verordening 518/94, *Pb.*, 1994, L 67/77.

⁸ Zie verordening 1765/82, *Pb.*, 1982, L 159.

⁹ Zie verordening 2423/88 («anti-dumpingverordening»), artikel 2, *Pb.*, 1988, L 209/1.

¹⁰ Artikel XI, § 1, van de GATT.

¹¹ *Pb.*, 1982, L 195.

aan quota's onderhevig waren, terwijl alle andere produkten integendeel op basis van verordening 3420/83¹² het voorwerp uitmaakten van «specifieke» kwantitatieve beperkingen. Deze laatste waren eigenlijk nationale quota's die, door middel van een jaarlijkse beslissing van de Raad, communautair geconsolideerd werden. De term «landen met staatshandel» werd in geen van beide verordeningen gedefinieerd, doch de landen die onder deze noemer vielen, werden in de bijlage van verordening 3420/83 limitatief opgesomd. Het betrof onder meer de Sovjetunie, Bulgarije, DDR, Tsjechoslowakije, Polen, Hongarije, Albanië, Roemenië.

Vanaf 1988 kwam er een kentering in de relaties EG-Oost-Europa. Danzij het «Nieuwe Politieke Denken» van Gorbatsjov werd de toenadering tussen de EG en de Comecon, geconcretiseerd door de «gemeenschappelijke verklaring EEG-Comecon» van 25 juni 1988¹³, een feit. Als gevolg van de in deze verklaring besloten wederzijdse erkenning van de twee economische blokken, en in het licht van de economische en politieke veranderingen die toen in deze regio op gang kwamen, kreeg de EG de mogelijkheid om met de landen van Oost-Europa afzonderlijke bilaterale akkoorden over handel en samenwerking te sluiten. Deze «akkoorden van de eerste generatie» waren grotendeels gelijklopend wat hun inhoud betrof en vormden de eerste stap in de richting van een normalisatie van de handelsbetrekkingen.¹⁴ Het handels- en samenwerkingsakkoord met de Sovjetunie werd ondertekend op 18 december 1989.¹⁵ Het trad in werking op 1 april 1990, en is nu trouwens nog grotendeels van kracht tussen de EG en de ex-Sovjetrepublieken (met uitzondering van de Baltische staten).¹⁶ Wat het commercieel gedeelte betreft is het akkoord niet preferentieel. De partijen verlenen elkaar meestbegunstiging m.b.t. alle tarifaire en paratarifaire domeinen, alsook voor bepaalde specifieke domeinen zoals de wijze van betaling of de commercialisatie van goe-

deren. De Gemeenschap verbond er zich tevens toe om, onder voorbehoud van vrijwaringsclausules, geleidelijk aan alle specifieke kwantitatieve beperkingen op te heffen. Terwijl deze afschaffing in de akkoorden met Tsjechoslowakije en Hongarije geregeld was vóór eind 1994, was die voor de Sovjetunie pas voor eind 1995 bepaald, met bovendien nog een uitzondering voor een beperkt aantal produkten welke op dat ogenblik als gevoelig zouden kunnen worden bestempeld.

Dat akkoord had als grote verdienste dat het de handelsbetrekkingen tussen de EEG en de Sovjetunie naar analogie met de GATT normaliseerde.¹⁷ Door het verlenen van MFN-status werd een eerste stap gezet naar de toepassing van de gewone GATT-regels in de handel tussen de EG en de Sovjetunie, en beoogde men ten aanzien van diegenen die zaken wensten te doen met de andere verdragspartij, de garantie te geven dat ze op die markt niet het voorwerp zouden uitmaken van discriminatie. Zo luidde tenminste de officiële rethoriek. In de praktijk daarentegen bleef de situatie onzeker, en aarzelden nog velen om zaken te doen met de Sovjetunie.

De factoren waren die akkoorden echter vrij snel achterhaald. Wat betreft de landen die in aanmerking komen voor het PHARE-programma¹⁸ werd het tempo voor de afbouw van de specifieke kwantitatieve beperkingen versneld. Vanaf 1 januari 1990 werden ze ten aanzien van Polen en Hongarije volledig afgeschaft; de andere landen van Centraal- en Oost-Europa volgden op 1 oktober 1990. Ook ten aanzien van de Sovjetunie heeft de Raad deze «contingentaire ontwapening» geanticipeerd, doch pas met ingang van 1 augustus 1991.¹⁹ Uiteindelijk werden de specifieke kwantitatieve beperkingen pas formeel afgeschaft door de vervanging van de verordeningen 1765/82, 1766/82 en 3420/83 door verordening 519/94 van 7 maart 1994 houdende een nieuwe regeling voor invoer uit «bepaalde derde landen».²⁰ Daarmee verdwijnt dus ook de term «landen met staatshandel» die vervangen wordt door de meer neutrale term «bepaalde derde landen».²¹

Naarmate het EG-beleid ten opzichte van de landen van Oost-Europa in de periode 89-91 vorm begint te krijgen, tekent zich ten aanzien van de Sovjetunie en haar opvolgerstaten, in vergelijking met de overige Oosteuropese landen, duidelijk een gedifferentieerde aanpak af. Zo wordt het PHARE-programma voor hulpverlening aan de landen van Centraal- en Oost-Europa niet uitgebreid tot de Sovjetunie, en duurt het uiteindelijk tot de Europese Raad van Rome op 14 december 1990 alvorens de Twaalf een afzonderlijk hulp-

¹² *Pb.*, 1983, L 346.

¹³ *Pb.*, 1983, L 157/35.

¹⁴ Het bestaan van een gedeelte over economische samenwerking noopte de Gemeenschap ertoe om, wat de juridische grondslag ervan betrof, naast artikel 113 EG-Verdrag, dat de Gemeenschap de bevoegdheid toekent om handelsakkoorden te sluiten met derde landen, ook terug te grijpen naar artikel 235 EG-Verdrag. Dit artikel staat de Gemeenschap toe om, met naleving van een specifieke procedure – nl. na advies van het EP en met eenparigheid van de Raad – op te treden zonder dat het verdrag daar expliciet in voorziet, mits dat optreden noodzakelijk is om een der doelstellingen van de Gemeenschap te bereiken. Aangezien het bovendien ook bepalingen bevat omtrent samenwerking op het gebied van kernenergie, vindt het akkoord zijn grondslag eveneens in artikel 101 van het Euratom-Verdrag.

¹⁵ Voor de tekst zie *Pb.*, 1990, L 68/3.

¹⁶ Na het uiteenvallen van de Sovjetunie bleef het akkoord ten aanzien van Rusland automatisch in werking, daar Rusland als wettige opvolger van de USSR erkend was. Voor de andere republieken werd de bereidheid van de partijen om hun verplichtingen krachtens de oude overeenkomst voort te zetten via briefwisseling bevestigd. De twaalf EG-lidstaten hebben toen een gemeenschappelijk standpunt ingenomen in verband met de erkenning van deze republieken. Deze erkenning werd verbonden aan een aantal voorwaarden, onder meer eerbiediging van de mensenrechten en de principes van de rechtsstaat, gelijkberechtiging van de minderheden e.d.m. Zie Bull. EG 12-1991 punten 1.4.5 en 1.4.13.

¹⁷ RAUX, J., «Les instruments juridiques des relations de la Communauté avec les Etats de l'Europe de l'Est», in GAUTRON, J.-C. (red.), *o.c.*, p. 55.

¹⁸ Het PHARE-programma werd gelanceerd in 1989. Het is een communautair programma voor technische hulpverlening aan de landen van Centraal- en Oost-Europa. Momenteel vallen elf landen onder dit programma: Polen, Hongarije, Tsjechië, Slowakije, Bulgarije, Roemenië, Slovenië, Albanië, Estland, Letland en Litouwen.

¹⁹ Verordening nr. 2158/91 van 15 juli 1991, *Pb.*, 1991, L 201/5.

²⁰ *Pb.*, 1994, L 67/89.

²¹ De landen waarop die nieuwe handelsregeling van toepassing is, worden in een bijlage opgesomd, het betreft alle landen van de ex-Sovjetunie (met inbegrip van de Baltische staten), Albanië, Mongolië, Noord-Korea, Vietnam en China.

programma voor de Sovjetunie overeenkomen.²² Ook op andere gebieden nam de Gemeenschap een afwachterende houding aan. Zo werden de ex-Sovjetrepublieken pas begin 1993 tot het ATP-stelsel²³ toegelaten, en terwijl reeds in december 1991 tweede-generatieakkoorden met de Visegrad-landen worden ondertekend, nl. de «Europa-Akkoorden», zal het nog tot eind 1992 duren alvorens onderhandelingen met het oog op het sluiten van een tweede-generatieakkoord met Rusland een aanvang nemen.

Die gedifferentieerde aanpak vloeit in de eerste plaats voort uit het zgn. «specificiteitsbeginsel», dat bepaalt dat het EG-beleid t.o.v. een bepaald Oost Europees land moet worden aangepast aan de specifieke kenmerken van dat land.²⁴ Terwijl dit beginsel ten aanzien van de landen van Centraal- en Oost-Europa heeft geleid tot enkele accent- en tempoverschillen, heeft het zich, ten opzichte van de Sovjetunie en haar opvolgerstaten, geuit in een totaal verschillende benadering in vergelijking met eerstgenoemde landen.²⁵ De specificiteit van Rusland ligt voornamelijk in de langdurigheid van zijn communistisch regime, het feit dat het geen enkele historische ervaring heeft met democratie en markteconomie, zijn inherente complexiteit²⁶ en zijn omvang die een enorme schaalvergroting en onoverzichtelijkheid met zich meebrengen van de aan de economische overgang verbonden problemen. De onzekere situatie in Rusland maakte het de Gemeenschap dan ook erg moeilijk om op een snelle en coherente wijze te reageren.²⁷ Anderzijds waren er redenen

genoeg om de banden met de Russische Federatie nauwer aan te halen, niet alleen vanuit politiek en strategisch oogpunt, maar ook om economische redenen. Rusland exporteert namelijk heel wat produkten, zoals bv. grondstoffen en energieprodukten, die in tegenstelling tot de produkten uit de Centraal- en Oost Europese landen, complementair zijn ten opzichte van de Gemeenschap. Op lange termijn zou het met zijn 150 miljoen inwoners zelfs tot een belangrijke afzetmarkt kunnen uitgroeien voor communautaire producenten.

Die overwegingen hebben ook ten volle gespeeld wanneer onvermijdelijk de vraag rees naar de toekomstige plaats van een democratisch geworden Rusland binnen in de Europese constructie. Een eventueel EU-lidmaatschap van Rusland – en trouwens ook van de andere GOS-staten –, zelfs op lange termijn, werd echter reeds in een vroeg stadium uitgesloten.²⁸ Zowel zijn oppervlakte en zijn bevolkingsaantal als zijn (tanende) status van nucleaire grootmacht en het feit dat zijn belangen niet noodzakelijk samenvallen met die van de Unie, zouden een succesvolle en evenwichtige integratie van Rusland in de Unie uitsluiten. Deze overwegingen waren trouwens ook een reden om Rusland geen Europa-Akkoorden aan te bieden. Deze laatste spiegelen de geassocieerde landen immers uitdrukkelijk een uiteindelijke toetreding tot de Gemeenschap voor, zeker na de oriëntatie die aan deze akkoorden werd gegeven na de Europese Raad van Kopenhagen.²⁹

De betrekkingen met Rusland plaatsten de EG dus voor een dilemma, waarvan de oplossing enkel kon liggen in het uitdenken van een specifiek concept. Dit concept werd uiteindelijk geconcretiseerd in de vorm van een partnerschapsakkoord dat, hoewel geen associatieakkoord, verder zou gaan dan de eerste-generatieakkoorden, en een verregaande politieke en economische samenwerking zou inhouden.

3. Algemeen kader

Wat de vorm en de rechtsgrond betrof, stond dus reeds in het begin vast dat dit akkoord geen associatieakkoord zou zijn. Aangaande de inhoud, en dan vooral op het commercieel vlak, waren de zaken minder duidelijk. Zo waren er tussen eind 1992, de datum waarop de onderhandelingen van start gingen, en juli 1994 acht onderhandelingsrondes nodig en moest het onderhandelingsmandaat van de Commissie drie keer door de Raad gewijzigd worden. Op deze manier werden echter ook de knelpunten die onvermijdelijk tijdens de onderhandelingen met andere GOS-staten zouden ontstaan, een voor een opgelost. Als gevolg daarvan zijn de onderhandelingen met die andere landen aanzienlijk sneller verlopen.

Aanvankelijk wou Rusland dat het akkoord zo dicht mogelijk de inhoud van de Europa-Akkoorden zou benaderen

²² TACIS-programma (*Technical Assistance programme for the republics of the Commonwealth of Independent States*), Juridische basis: Verordening 2157/91, *Pb.*, 1991, L 201, Bull. EG 1991, 7/8, punt 1.3.5 en Verordening 2053/93, *Pb.*, 1993, L 187, Bull. EG 1993, 7/8, punt 1.3.15. Zie *TACIS, Summary of Indicative Programmes*, TACIS Information Service, DG I, Commission of the European Communities, Brussel, 1994.

²³ Het ATP-stelsel (algemene tariefpreferenties) is een autonoom preferentieel invoerstelsel ten gunste van ontwikkelingslanden. De toepassing van dit stelsel op niet-ontwikkelingslanden heeft trouwens aanleiding gegeven tot kritiek, onder andere van het Europees Parlement.

²⁴ BENAVIDES, P., «Les mécanismes communautaires de la coopération Est-Ouest», in GAUTRON, J.-C., (red.), *o.c.*, p. 336.

²⁵ Ook ten aanzien van de GOS-staten onderling geldt een gedifferentieerde aanpak. Ten opzichte van de landen waarmee een partnerschaps- en samenwerkingsakkoord is ondertekend of zal worden ondertekend, onderscheidt men echter slechts lichte verschillen in aanpak. Met *Ouzbekistan*, *Turkmenistan* en de *Kaukasische republieken* daarentegen wordt om diverse redenen (politieke instabiliteit, trage overgang...) nog geen dergelijk akkoord overwogen. Daar beperkt de Gemeenschap zich voorlopig tot het reactiveren van de oude handels- en samenwerkingsakkoorden. Met het onrustige *Tadzikistan* is er momenteel geen geïnstitutionaliseerde samenwerking (*Agence Europe*, 8 oktober 1994, p. 7). Wegens hun late aanhechting bij de USSR en hun culturele en historische affiniteit met het Westen, worden de *Baltische staten* (die geen lid zijn van het GOS) op vele gebieden eerder gelijkgesteld met de landen van Centraal- en Oost-Europa. Op 18 juli 1994 werden tussen de EG en elk van deze drie republieken afzonderlijke vrijhandelsakkoorden ondertekend.

²⁶ Wie zich een beeld wil vormen over de inherente complexiteit van de Russische maatschappij, zie CARRÈRE D'ENCAUSSE, H., *Victorieuse Russie*, Fayard, 1992.

²⁷ FRASER, P., «Russia, the CIS and the European Community: Building a Relationship», in MALCOLM, N. (red.), *Russia and Europe: an End to Confrontation?*, Pinter, Londen, 1994, p. 201.

²⁸ NORGAARD, O., «The Post-Soviet Newly Independent States and the European Community: Prospects for Trade, Investment and Aid», in NORGAARD, O. (red.), *The European Community in World Politics*, Pinter, Londen, 1993, p. 103.

²⁹ Naar aanleiding van de Europese Raad van Essen in december 1994 werd in samenspraak met de landen in kwestie een zgn. «pre-accession strategy» uitgewerkt, welke binnen het kader van gestructureerde betrekkingen met de Unie, deze landen op het lidmaatschap zal voorbereiden.

en expliciet de doelstelling zou inhouden dat, tussen de EG en Rusland, op termijn een uitgebreide vrijhandelszone met verwijzing naar de vier vrijheden tot stand zou komen. De Gemeenschap was echter van mening dat het economisch hervormingsproces in Rusland daar nog niet ver genoeg voor gevorderd was. In de hoop dat een verdergaande verbintenis van de kant van de Gemeenschap de hervormingen in Rusland zou stimuleren, en ondanks meningsverschillen tussen de lidstaten,³⁰ werd in april 1993 de verwijzing naar de vrijhandelszone dan toch in het ontwerpverdrag opgenomen.³¹ Het akkoord met Rusland incorporeert nu het perspectief van een vrijhandelszone in de vorm van een *herzieningsclausule* die bepaalt dat de partijen vanaf 1998, in het licht van de omstandigheden, de mogelijkheid zullen onderzoeken om besprekingen te starten met het oog op het totstandbrengen van een vrijhandelszone.³² De evolutie naar deze vrijhandelszone is echter niet inherent aan het akkoord; haar concrete realisatie zal het voorwerp moeten uitmaken van een nieuw verdrag.

4. Rechtsgrond

Wat de EG betreft, is het akkoord gebaseerd op de artikelen 113 en 235 EG-Verdrag.³³ Zoals hierboven reeds vermeld werd art. 238 EG-Verdrag (associatieakkoord) als grondslag niet aangewend. Volgens dat artikel wordt de associatie gekenmerkt door «wederkerige rechten en verplichtingen, gemeenschappelijk optreden en bijzondere procedures». De rechtspraak van het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen (hierna «het Hof») voegt eraan toe dat een associatieakkoord een «geprivilegieerde relatie» tot stand brengt waarbij de geassocieerde staat «deels deelneemt aan het communautair regime».³⁴ Dit laatste aspect wijst op het feit dat de relatie tussen de Gemeenschap en de geassocieerde staat deels beheerst wordt door principes die ook op de onderlinge relatie tussen de EG lidstaten van toepassing zijn (bv. vrij verkeer van goederen, mededingingsregels, e.d.). In de praktijk echter heeft art. 238, als gevolg van zijn summier formulering, als grondslag gediend voor zeer verscheidene types akkoorden.³⁵ De verwijzing naar art. 238 heeft dan ook vooral een politieke betekenis, die verwijst naar de kwaliteit van de relatie tussen de EG en het derde land, eerder dan naar de concrete inhoud van het verdrag. Inhoudelijk hebben die akkoorden echter meestal gemeen dat ze op het handelsvlak een preferentiële behandeling in-

houden, en voor zover het Europese landen betreft, gericht zijn op een uiteindelijke toetreding van het geassocieerde land tot de EG. Om al die redenen kon art. 238 dan ook niet als grondslag worden genomen.

De procedure voor het sluiten van het akkoord met Rusland wordt echter niet bepaald door zijn juridische grondslag, maar door zijn inhoud. In principe dient elk akkoord dat geen zuiver handelsakkoord is, vóór het door de Raad wordt aangenomen, onderworpen te worden aan het *niet bindend advies* van het Europees Parlement (EP).³⁶ Artikel 228, § 3, tweede alinea, bepaalt echter dat akkoorden die «een specifiek institutioneel kader in het leven roepen door het instellen van samenwerkingsprocedures (en) de akkoorden die aanzienlijke gevolgen hebben voor de Gemeenschapsbegroting...» pas mogen worden gesloten na instemming van het EP.³⁷ De juiste draagwijdte van de term «specifiek institutioneel kader» is niet erg duidelijk, maar men neemt aan dat het verwijst naar een complex institutioneel systeem dat verder gaat dan enkel een gemengd comité.³⁸ In die zin is de verwijzing naar art. 228, § 3, tweede al., volkomen verantwoord, daar het institutioneel kader dat door het akkoord met Rusland in het leven wordt geroepen qua structuur sterke gelijkenissen vertoont met het complex institutioneel kader van de Europa-Akkoorden. Zo ook hebben de financiële verplichtingen die de Gemeenschap op zich neemt in het kader van de financiële samenwerking aanzienlijke gevolgen voor de Gemeenschapsbegroting. Het akkoord met Rusland is zonder enige twijfel van uitzonderlijk belang. Het is dan ook terecht dat het EP – want dit is tenslotte de achterliggende gedachte van dat nieuwe art. 228, § 3 – over een dergelijke belangrijke aangelegenheid medezeggenschap krijgt.

Aangezien het akkoord bepaalde materies omvat die niet onder de exclusieve bevoegdheid van de Gemeenschap vallen (politieke dialoog, arbeidsvoorwaarden etc.), werd het medeondertekend door de lidstaten («gemengd akkoord»).³⁹ Bijgevolg zal de overeenkomst ook volgens hun nationale grondwettelijke procedures geratificeerd worden. Deze zware procedure zal uiteraard een aanzienlijke vertraging in de inwerkingtreding van het akkoord met zich meebrengen. Vandaar dat onmiddellijk na het sluiten van de overeenkomst onderhandelingen zijn gestart met het oog op het sluiten van een interim-handelsakkoord, teneinde de inwerkingtreding van de bepalingen met betrekking tot handel, welke onder de exclusieve bevoegdheid van de Gemeen-

³⁰ Duitsland is traditioneel een groot voorstander van grotere marktopening naar het Oosten toe, terwijl de zuidse lidstaten daaruit vrees voor verlies aan concurrentiekracht eerder huiverig tegenover staan.

³¹ Zie *Agence Europe*, 1 april 1993, p. 7.

³² Artikel 3 van het akkoord.

³³ Zie boven, voetnoot 14. De bepalingen in verband met kernenergie en nucleaire samenwerking zijn gebaseerd op art. 101 van het Euratom Verdrag; die over kolen en staal op art. 95 EGKS Verdrag.

³⁴ H.v.J., 30 september 1987, Demirel t. Stadt Schwabisch Gmund, C-12/86, *Jur.*, 1987, 3719.

³⁵ Bv. het associatieakkoord met Turkije uit 1963, de Lomé-akkoorden met ontwikkelingslanden uit Afrika, de Caraïben en de Stille Zuidzee («ACP-landen»), de Europa-Akkoorden of het akkoord over de Europese Economische Ruimte.

³⁶ Artikel 228, § 3, eerste alinea, EG-Verdrag, als gewijzigd naar aanleiding van de goedkeuring van het Unieverdrag.

³⁷ Vroeger was een dergelijk gelijkkluidend advies van het EP enkel vereist voor het sluiten van associatieakkoorden en voor de goedkeuring van de toetreding van nieuwe lidstaten (art. 237 EG-Verdrag, nu vervangen door art. O van het Unieverdrag).

³⁸ FLAESCH-MOUGIN, C., «Le Traité de Maastricht et les compétences externes de la Communauté Européenne: à la recherche d'une politique externe de l'Union», *Cahiers de Droit Européen*, 1993, 385.

³⁹ Dit belet echter niet dat het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen ten volle bevoegd is om in het kader van de prejudiciële procedure van artikel 177 EG-Verdrag alle bepalingen van een gemengd akkoord te interpreteren (zie H.v.J., Demirel t. Stadt Schwabisch Gmund).

schap vallen, te anticiperen.⁴⁰ De Russische militaire interventie in de secessionistische deelrepubliek Tsjetsjenië heeft een spoedige ondertekening van dit interimakkoord echter in het gedrang gebracht.

5. Het conditionaliteitsbeginsel

Eerbiediging van de democratie en van de fundamentele mensenrechten wordt expliciet als een essentieel onderdeel van het partnerschap beschouwd.⁴¹ Derhalve wordt de volledige uitvoering van de overeenkomst er afhankelijk van gemaakt. Indien een van de partijen deze fundamentele beginselen niet respecteert, kan de andere partij krachtens art. 107, tweede lid, van het akkoord – na kennisgeving aan de samenwerkingsraad en behoudens spoedeisende gevallen – passende maatregelen nemen. In extreme gevallen zou het verdrag overeenkomstig het verdragsrechtelijk principe «*rebus sic stantibus*» opgezegd kunnen worden.⁴² Ook de overgang naar de markteconomie conditioneer het partnerschap daar de verdere liberalisatie en de evolutie naar een vrijhandelszone afhangen van de door Rusland geboekte resultaten op het pad van de economische hervormingen.

Dat principe van de dubbele – economische en politieke – conditionaliteit loopt als een rode draad door het Oosteuropabeleid van de EU.⁴³ Zo werd reeds van bij de aanvang van het PHARE-programma bepaald dat de landen die in aanmerking wilden komen voor steun aan bepaalde voorwaarden moesten voldoen met betrekking tot democratie, markteconomie, vrije verkiezingen enz.⁴⁴ Ook in de recentste Europa-Akkoorden, nl. die met Bulgarije, Roemenië en de Tsjechische en de Slowaakse republiek, werd, nadat de eerste Europa-Akkoorden slechts in de preambule naar die principes verwezen, dit beginsel expliciet in de materiële bepalingen van het verdrag opgenomen. Aanvankelijk was Rusland allerm minst opgezet met die verwijzing, die als een blijk van wantrouwen werd beschouwd. In een bij de overeenkomst gevoegde verklaring wordt echter benadrukt dat in die verwijzing niets meer moet worden gezocht dan de consequente toepassing van het nieuwe EU-beleid inzake de rol van de mensenrechten in haar externe betrekkingen.⁴⁵

⁴⁰ *Agence Europe*, 15 juli 1994, p. 8.

⁴¹ Artikel 2 van het akkoord.

⁴² Volgens dit principe mag een internationaal verdrag eenzijdig worden opgezegd, of zijn uitvoering opgeschort, indien er sinds de sluiting van dat verdrag een fundamentele wijziging in omstandigheden heeft plaatsgevonden. Men moet echter zeer voorzichtig zijn met dit principe: volgens artikel 62 van de Conventie van Wenen over het verdragsrecht is de toepassing ervan gebonden aan uiterst strenge voorwaarden. Deze voorwaarden zijn bovendien betwist. Zie SHAW, M.N., *International Law*, Cambridge University Press, 1991, p. 589, en KUYPER, P.J., «Trade Sanctions, Security and Human Rights and Commercial Policy», in MARESCEAU, M. (red.), *The European Community's Commercial Policy after 1992: The Legal Dimension*, Martinus Nijhoff, Dordrecht, 1993, p. 416.

⁴³ Op het vlak van de mensenrechten vindt men dit principe reeds terug in de Slotakte van Helsinki. Het KVSE-proces blijft trouwens de hoofdreferentie van deze politiek.

⁴⁴ Zie DAVIDI, R. en ESAPA, E., «External Financing, Conditionality and Trade in Central and Eastern Europe», *Transitions*, Vol. XXIV, 1992-93, 29-40.

⁴⁵ Die nieuwe politiek werd vanaf 1991 uitgestippeld en vindt haar weerslag onder meer in de artikelen F en J.1 van het Uniever-

Het is niettemin duidelijk dat de Unie die principes ten aanzien van Rusland op een flexibele wijze dient te interpreteren. Dat Rusland, zoals een recent rapport van experts van de Raad van Europa het aantoonst,⁴⁶ nog heel wat lacunes vertoont op het gebied van de rechtsstaat, de democratie en de mensenrechten, werd onlangs naar aanleiding van de Tsjetsjeense crisis afdoende bewezen. Deze evenementen hebben eens te meer geïllustreerd hoe moeilijk het voor de Unie is een balans te vinden tussen een consequente toepassing van het conditionaliteitsbeginsel en de noodwendigheden van een meer «realpolitieke» benadering van de betrekkingen met Rusland.

6. Doelstellingen en structuur

De voornaamste doelstellingen van het akkoord bestaan erin harmonische handels- en economische betrekkingen tussen de partijen te bevorderen, het hervormingsproces in Rusland te ondersteunen en de weg voor te bereiden voor de geleidelijke integratie van Rusland in een Europese ruimte voor samenwerking. Qua structuur bevat het akkoord bepalingen over politieke dialoog, handel in goederen, arbeidsvoorwaarden, vestiging van ondernemingen, grensoverschrijdend dienstenverkeer, betalings- en kapitaalverkeer, mededinging, economische, culturele en financiële samenwerking, en gemeenschappelijke instellingen. Dit zijn eigenlijk dezelfde thema's als die welke in de Europa-Akkoorden worden aangesneden. Het akkoord inzake Partnerschap en Samenwerking is echter veel minder vergaand.

De overeenkomst is gesloten voor een aanvankelijke periode van tien jaar. Nadien is het akkoord jaarlijks automatisch hernieuwbaar.

7. Inhoud

A. Politieke dialoog

De inlassing van deze dialoog in de overeenkomst benadrukt de wil van de partijen om het partnerschap zowel op het politieke als op het economische vlak uit te bouwen. De term «politieke dialoog» verwijst naar gestructureerde en regelmatige politieke contacten tussen de Unie en haar partners. Deze bijeenkomsten zijn een bevoorrecht platform voor uitwisseling van informatie en voor discussie over bilaterale en multilaterale kwesties van politieke aard. De laatste tien jaar is deze vorm van samenwerking geëvolueerd tot een van de voornaamste instrumenten van het extern beleid van de Twaalf. Met de Europa-Akkoorden was het de eerste keer dat een dergelijke politieke dialoog expliciet in een formeel verdrag tussen de Gemeenschap en een derde staat werd opgenomen.⁴⁷ De akkoorden over Partnerschap en Samenwerking zetten deze trend dan ook voort. Het akkoord

drag en in de verklaring van de Raad van 11 mei 1992 waarin bepaald wordt dat de kwestie van de mensenrechten moet worden opgenomen in de samenwerkings- of associatieovereenkomsten tussen de Gemeenschap en haar KVSE-partners.

⁴⁶ Zie *Agence Europe*, 13 oktober 1994, pp. 2-3.

⁴⁷ De Unie voert in totaal meer dan dertig van die gestructureerde dialogen. Deze werden meestal ingesteld door een, eventueel bij een akkoord gevoegde, gemeenschappelijke verklaring. Zie *CFSP Forum*, 1/94, pp. 4-5.

met Rusland voorziet regelmatige bijeenkomsten, zowel op het hoogste politiek niveau (de voorzitters van de Raad en de Commissie en de Russische president) als op ministerieel niveau, op het niveau van hogere ambtenaren en op parlementair niveau.

B. Handel in goederen

In de preambule van het akkoord erkent de Gemeenschap dat Rusland niet langer een land is met staatshandel maar een land met een overgangseconomie. Dit houdt in dat Rusland nog niet echt beschouwd wordt als een land met markteconomie, doch zeker niet meer als een land met staatseconomie. Dit laat de EG toe om de handelsbetrekkingen met Rusland, hoewel het nog geen lid is van de GATT,⁴⁸ op heel wat gebieden op de GATT-leest te schoeien zonder het evenwel op alle gebieden volledige GATT-behandeling te verlenen.

In de eerste plaats passen de partijen ten opzichte van elkaar de algemene meestbegunstigingsclausule toe zoals omschreven in art. I, lid 1 van de GATT.⁴⁹ Dit betekent dus dat ieder handelsvoordeel aan onverschillig welk derde land toegestaan ook aan de andere verdragspartij moet worden toegestaan. Het belangrijkste gevolg van de meestbegunstigingsclausule is dat de partijen elkaar een tarifaire behandeling garanderen die gelijk is aan het laagste tarief dat aan enig derde land wordt toegestaan.⁵⁰ Evenals de GATT, bevat het akkoord hierop echter uitzonderingen: bepaalde aan derde staten verleende voordelen hoeven niet naar de andere verdragspartij te worden uitgebreid. Een eerste uitzondering betreft voordelen verleend aan grensstaten met het oog op het vergemakkelijken van het grensverkeer. De tweede uitzondering betreft voordelen die de partijen aan derde staten verlenen in het kader van een vrijhandelszone of een douaneunie. Deze klassieke regel vindt men terug in art. XXIV GATT.⁵¹ Hiermee wordt uiteraard voornamelijk verwezen naar voordelen die de EG landen elkaar toekennen in het kader van de Interne Markt. Een derde uitzondering betreft voordelen die aan bepaalde landen worden toegekend overeenkomstig de GATT en andere internationale regelingen ten voordele van ontwikkelingslanden.⁵² Ten vierde kan

Rusland gedurende een overgangperiode die loopt tot uiterlijk 31 december 1998 andere onafhankelijke staten van de ex-Sovjetunie een voordeliger behandeling toestaan. Deze uitzondering vloeit niet voort uit de GATT, doch is het logisch gevolg van de EG politiek ten opzichte van de ex-Sovjetunie welke er onder meer op gericht is regionale samenwerking te bevorderen.

De expliciete verwijzing naar de GATT houdt dus in dat art. 10, lid 1 van het akkoord op dezelfde wijze dient te worden geïnterpreteerd als art. I, lid 1, van de GATT.⁵³ Dit betekent onder meer dat deze meestbegunstiging niet alleen automatisch, maar ook onvoorwaardelijk moet zijn in die zin dat wanneer de ene partij de andere een voordeel verleent, deze laatste niet gehouden is om op haar beurt enig voordeel toe te kennen.⁵⁴ De afschaffing van de invoertarieven, zelfs geleidelijk, wordt nog niet geregeld. De partijen komen echter overeen om, zolang Rusland nog geen lid is van de GATT, elkaar te raadplegen alvorens die tarieven worden verhoogd.⁵⁵ Deze bepaling is hoogst belangrijk: zolang Rusland niet gehouden is aan de strenge desbetreffende GATT-regelen geniet het een ruime vrijheid om zichzelf te beschermen via tarifaire middelen, hetgeen het trouwens ook doet. Rusland hanteert momenteel vrij hoge invoerrechten: het ponderatiegemiddelde van de Russische douanerechten ligt momenteel tussen 12 en 14%, tegenover minder dan 1% voor de gemiddelde EG rechten ten opzichte van Russische producten.⁵⁶ Het is voor de Gemeenschap dan ook van groot belang om voorafgaand op de hoogte te worden gesteld van wijzigingen in die tarieven.

Naar het voorbeeld van de GATT verlenen de partijen elkaars producten *nationale behandeling*⁵⁷ op het gebied van interne belastingen en heffingen,⁵⁸ alsook ten aanzien van wetten, voorschriften en vereisten met betrekking tot com-

lingslanden, rekening houdende met hun specifieke situatie, en akkoorden ontstaan in het kader van de UNCTAD (*United Nations Conference on Trade and Development*). Hoewel de EG Rusland heeft opgenomen in het ATP-stelsel is ze dus niet van plan om Rusland automatisch voorkeursbehandelingen te verlenen die ze doorgaans wel aan ontwikkelingslanden verleent.

⁵³ Tenzij de partijen later anders overeenkomen wordt in titel III van het akkoord onder GATT verstaan de overeenkomst uit 1947, als van toepassing op de datum van de ondertekening van de overeenkomst (en dus *niet* de nieuwe GATT zoals aangenomen op de slotzitting van de Uruguay Round te Marakesh op 14 april 1994). Artikel 94 van het akkoord bepaalt expliciet dat de partijen zo veel mogelijk rekening houden met de algemeen gebruikte interpretatie van de GATT-artikelen door de verdragssluitende partijen bij de GATT.

⁵⁴ SCHRANS, G. en VAN HOUTTE, H., *Internationaal handels- en financieel recht*, Acco Leuven, 1991, p. 134, REY, J.-J., *Institutions Economiques Internationales*, Bruylant, Brussel, 1988, p. 79.

⁵⁵ Artikel 16 van het akkoord.

⁵⁶ *Agence Europe*, 15 juli 1994, p. 8.

⁵⁷ Nationale behandeling houdt in dat geïmporteerde goederen dezelfde behandeling moet worden toegekend als goederen van plaatselijke oorsprong. Het is dus een voordeliger behandeling dan meestbegunstiging, aangezien deze laatste toelaat om eigen goederen voordeliger te behandelen. Zie JACKSON, J.H., *o.c.*, pp. 273-277.

⁵⁸ Artikel 11 van het akkoord. Rusland past discriminatoire verbruiksbelastingen toe ten aanzien van ingevoerde verbruiksgoederen. Momenteel is er tussen de EG en Rusland onenigheid over het al dan niet opnemen van deze bepaling in het interimakkoord. Volgens Rusland is de vervroegde inwerkingtreding van deze bepaling onmogelijk te realiseren (*Agence Europe*, 20 oktober 1994, p. 6).

⁴⁸ Rusland is echter wel reeds waarnemer bij de GATT. In juni 1993 werd een «working party» opgericht ter voorbereiding van een mogelijke toetreding van Rusland tot de GATT. Volgens GATT secretaris-generaal Sutherland kan het echter wel nog een tijdje duren vooraleer het tot de GATT/WTO (*World Trade Organization*) kan toetreden. Verscheidene GATT-leden schijnen zich inderdaad nog de vraag te stellen of de Russische economie wel degelijk op vrijemarktprincipes afgestemd is (zie *Agence Europe*, 2 oktober 1994, p. 5).

⁴⁹ Artikel 10 van het akkoord.

⁵⁰ JACKSON, J.H., *World Trade and the Law of the GATT*, Bobbs Merrill Company, Indianapolis, 1969, p. 256.

⁵¹ Aangezien het Partnerschap- en Samenwerkingsakkoord formeel geen vrijhandelszone instelt, valt het zelf niet onder de uitzonderingsregel van art. XXIV GATT. Omtrent dat artikel zie SCHONEVELD, F., «The EEC and Free Trade Agreement», *Journal of World Trade*, Vol. 26, oktober 1992, nr. 5, pp. 59 e.v. en YEBOAH, D., «Regional Economic Integration and the GATT», *World Competition*, sept. 1993, pp. 33 e.v.

⁵² Hiermee wordt verwezen naar deel IV van de GATT dat uitzonderingsbehandelingen toelaat ten voordele van de ontwikke-

mercialisatie, vervoer, distributie of gebruik.⁵⁹ De partijen garanderen elkaar ook vrije doorvoer op hun grondgebied van goederen afkomstig van of bestemd voor het douanegebied van de andere partij.

Met uitzondering van de beperkingen inzake kolen en staal en de beperkingen opgelegd in het kader van de textiel-overeenkomsten, verbinden de partijen er zich toe jegens produkten afkomstig uit de andere partij geen kwantitatieve beperkingen meer toe te passen.⁶⁰ Momenteel past Rusland ten opzichte van de Gemeenschap geen kwantitatieve beperkingen toe, maar het zou er in de toekomst onder de druk van de economische herstructurering toch toe gedwongen kunnen worden. Daarom behoudt Rusland de mogelijkheid om gedurende een beperkte overgangperiode die een einde moet nemen bij de toetreding van Rusland tot de GATT/WTO niet-discriminatoire kwantitatieve beperkingen toe te passen op goederen afkomstig uit de EG. Deze quota's mogen echter slechts op een beperkt percentage van de uit de EG ingevoerde produkten worden toegepast en moeten gerechtvaardigd worden door de bescherming van opkomende bedrijfstakken, van sectoren die een herstructureringsproces doormaken of ernstige economische en sociale moeilijkheden ondervinden, of van sectoren welke geconfronteerd worden met een drastische inkrimping of zelfs verdwijning van hun totale marktaandeel in Rusland.⁶¹

Het blijft de partijen vrij om de import, export of doorvoer van goederen te verhinderen of te verbieden om redenen van algemeen belang zoals bijvoorbeeld de bescherming van de openbare orde en zedelijkheid of de gezondheid en het leven van personen en dieren. Deze klassieke derogatieclausule, die gesteld is op art. XX van de GATT, is een woordelijke kopie van art. 36 EG-Verdrag. Dit impliceert echter geenszins dat aan deze bepaling dezelfde interpretatie moet worden gegeven als aan art. 36 EG-Verdrag.⁶²

⁵⁹ De formuleringen van deze bepalingen (art. 11, eerste en tweede lid) zijn identiek aan respectievelijk art. II, § 2, eerste zin, en art. III, § 4, van de GATT. In andere bepalingen wordt trouwens rechtstreeks verwezen naar een aantal artikelen van de GATT die, zonder dat ze woordelijk in het akkoord zijn opgenomen, als zodanig op de handelsbetrekkingen tussen de EG en Rusland van kracht zijn. Het betreft met name de artikelen: VII, leden 1, 2, 3, 4 a, b en d en lid 5 (algemene regelen voor het bepalen van de douanewaarde), VII (import- en exportformaliteiten), IX (merken van oorsprong), en X (transparantieplicht).

⁶⁰ Artikel 15 van het akkoord.

⁶¹ Ook in de Europa-Akkoorden vindt men dergelijke eenzijdige derogatieclausules terug, zij het dan dat het hier niet gaat om quota's, doch om tijdelijke verhoging van douanerechten en om uitzonderingen op de mededingingsregels. Zie bv. de artikelen 28 en 50 van het akkoord EG-Hongarije, *Pb.*, 1993, L 347/1.

⁶² Indien een akkoord, in tegenstelling tot het EG-Verdrag, niet gericht is op de totstandkoming van een «gemeenschappelijke markt die de omstandigheden van een binnenlandse markt zoveel mogelijk benadert», zal het Hof niet noodzakelijk een bepaling uit dit akkoord op dezelfde wijze uitleggen als een identieke bepaling van het EG-Verdrag: H.v.J., 9 februari 1982, Polydor Harlequin, C-270/80, *Jur.*, 1982, 329, nr. 18 en H.v.J., 26 oktober 1982, Kupferberg C-104/81, *Jur.*, 1982, 3641, H.v.J., 14 december 1991, Advies 1/91 over het ontwerp-akkoord tussen de Gemeenschap en de landen van de Europese Vrijhandelsassociatie, *Jur.*, 1991, I-6079, H.v.J., 1 juli 1993, Metalsa Srl, C-312/92 (nog niet gepubliceerd).

De partijen behouden uiteraard ook de mogelijkheid om *vrijwaringsmaatregelen* te nemen wanneer een produkt op hun grondgebied wordt ingevoerd «in dermate toegenomen hoeveelheden en onder zodanige omstandigheden dat de eigen producenten van soortgelijke of rechtstreeks concurrerende produkten daardoor ernstige schade lijden of dreigen te lijden». ⁶³ Deze formulering sluit zeer nauw aan bij art. XIX van de GATT, dat de klassieke referentie vormt in deze materie. ⁶⁴ In een bij het akkoord gevoegde gemeenschappelijke verklaring wordt echter gepreciseerd dat art. 17 géén GATT-vrijwaringsbehandeling inhoudt, hetgeen de EG de handen vrij laat om, zolang Rusland niet tot de GATT toetreedt, op een soepeler wijze vrijwaringsmaatregelen te nemen, zonder gehinderd te worden door de desbetreffende GATT-vereisten. Concreet betekent dit dat ze ten opzichte van invoer uit Rusland discriminerende of selectieve vrijwaringsmaatregelen mag blijven nemen die enkel op Russische produkten van toepassing zijn. Het akkoord bepaalt verder dat de partijen, behoudens bij spoedeisendheid, elkaar moeten raadplegen alvorens maatregelen te treffen. Dit overleg moet de partijen in staat stellen om tot een bevredigende oplossing te komen zonder over te gaan tot maatregelen. Deze oplossing kan er bijvoorbeeld in bestaan dat de partij ten opzichte van wie maatregelen worden voorbereid, vrijwillige exportbeperkingen op zich neemt. Indien echter geen akkoord wordt bereikt binnen dertig dagen, kan de benadeelde partij maatregelen nemen. De partij die getroffen is door zulke maatregelen mag, onder bepaalde voorwaarden, tegenmaatregelen nemen.⁶⁵

Met betrekking tot *anti-dumpingmaatregelen* en *compenserende maatregelen* wordt in het akkoord EG-Rusland wel naar de GATT verwezen: het blijft de partijen vrij om overeenkomstig art. VI van de GATT, en aanverwante wetgeving anti-dumping- of compenserende maatregelen te nemen.⁶⁶ Dumping bestaat erin goederen in het buitenland te verkopen tegen een prijs beneden de «normale waarde». Met normale waarde wordt bedoeld «de vergelijkbare prijs die bij normale handelstransacties werkelijk is of moet worden betaald voor een soortgelijk produkt dat bestemd is voor gebruik in het land van uitvoer of het land van oorsprong». ⁶⁷ In landen met een centraal geleide economie wordt de prijs van een goed doorgaans echter bepaald zonder inachtneming van de marktdeterminanten, en beschikt men dus niet over een betrouwbaar aanknopingspunt voor het bepalen van de normale waarde. Daarom gelden volgens verordening 2423/88 ten opzichte van goederen die afkomstig zijn uit «landen die geen markteconomie hebben» en die het voorwerp uitmaken van een anti-dumpingprocedure bijzondere regels voor de reconstructie van de normale waarde. Het belangrijkste kenmerk van deze regels is dat de prijs van het pro-

⁶³ Artikel 17 van het akkoord.

⁶⁴ De Engelse versie van het akkoord hanteert echter de term «substantial injury», hetgeen een lagere schadestandaard impliceert dan de term «serious injury» gebezigd in artikel XIX van de GATT.

⁶⁵ Over de problematiek van de handelsbescherming, zie VAN DEN HENDE, L., «Invoer van goederen uit Centraal- en Oost-Europa. Enkele beschouwingen naar aanleiding van het arrest Bückl van het Hof van Justitie van de EG», *R.W.*, 1993-94, 105-121.

⁶⁶ Artikel 18 van het akkoord.

⁶⁷ Art. 2, § 2, van verordening 2423/88, *Pb.*, 1988, L 209/1 («anti-dumpingverordening»).

dukt bij deze reconstructie niet als referentie in aanmerking kan worden genomen.⁶⁸ Met «landen die geen markteconomie hebben» wordt in de verordening onder andere bedoeld de landen waarnaar verordening 1765/82 verwijst, d.w.z. de categorie «landen met staatshandel». Sinds de vervanging van laatstgenoemde verordening door een nieuwe regeling voor de import uit «bepaalde derde landen» slaat die verwijzing dus op deze laatste categorie landen, waartoe ook Rusland behoort.⁶⁹ Uit aan de gang zijnde communautaire anti-dumpingprocedures blijkt echter dat Rusland voor anti-dumping doeleinden nog steeds beschouwd wordt als een «land zonder markteconomie». Blijkbaar stelt het subtiel verschil tussen de begrippen «landen die geen markteconomie hebben» en «landen met staatshandel/bepaalde derde landen» de Gemeenschap in staat op een dubbelzinnige wijze enerzijds te bevestigen dat ze Rusland niet meer beschouwt als een land met staatshandel, en anderzijds Rusland voor anti-dumpingdoeleinden wel nog steeds te beschouwen als land zonder markteconomie.⁷⁰ De EG-anti-dumpingregeling maakt het de gemeenschap dus nog steeds mogelijk de invoer van competitieve producten uit Rusland te verhinderen, wanneer dit laatste zijn voornaamste comparatief voordeel, namelijk goedkope arbeidskracht, te gelde poogt te maken.⁷¹ Belangrijk is wel dat het akkoord de partijen een hoor- en informatieplicht oplegt ten opzichte van alle belanghebbenden in de anti-dumpingprocedure. Deze verplichting mag de procedurele autonomie van de partijen echter niet aantasten, noch de wettelijke proceduretermijnen verlengen.⁷²

Voor *handel in kernmateriaal* geldt een afwijkend regime. Aanvankelijk eiste Frankrijk, dat zijn positie als belangrijkste leverancier van verrijkt uranium in de EG in het gedrang zag komen, dat deze materie niet onder de nieuwe overeenkomst zou vallen. Uiteindelijk werd een tijdelijk compromis bereikt: zolang de EG en Rusland geen afzonderlijk akkoord hebben gesloten over handel in kernmateriaal – hiervoor komen de partijen 1 januari 1997 als deadline overeen – is het onderhavig akkoord van toepassing. Kwantitatieve beperkingen blijven echter toegelaten, terwijl bepaalde artikelen van het akkoord van 1989 (waaronder de soepele vrijwaringsmaatregelen) voorlopig op deze materie van toepassing zullen blijven.

C. Arbeidsvoorwaarden en coördinatie van de sociale zekerheid

Hoewel Rusland oorspronkelijk eiste dat het akkoord op een of andere manier zou verwijzen naar het vrij verkeer van personen tussen de EG en Rusland,⁷³ beperkt de overeenkomst zich uiteindelijk tot de bepaling dat de partijen zorg dragen dat onderdanen van de ene verdragspartij die op legale wijze tewerkgesteld zijn op het grondgebied van de andere verdragspartij, niet worden gediscrimineerd ten opzichte van de onderdanen van deze verdragspartij wat betreft werkomstandigheden, beloning en ontslag.⁷⁴ De formulering van deze bepaling («de partijen dragen zorg») wijst eerder in de richting van een inspanningsverbintenis, zodat dit artikel, in tegenstelling tot de als resultaatverbintenis geformuleerde overeenstemmende bepalingen van de Europa-Akkoorden, moeilijk directe werking kan worden verleend in de communautaire rechtsorde.⁷⁵ Dit non-discriminatiebeginsel geldt dus enkel voor werknemers uit de ene partij die reeds op wettelijke wijze op het grondgebied van de andere partij verblijven en tewerkgesteld zijn, en verleent aan Russische (respectievelijk EG) onderdanen geenszins het recht om zich in de EG (respectievelijk Rusland) te vestigen en er toegang te krijgen tot de arbeidsmarkt. Als zodanig blijft het nationale recht van de EG-lidstaten de kwestie van de toegang van Russische onderdanen tot het grondgebied van de lidstaten met het oogmerk om er een beroep uit te oefenen, alsook het recht op gezinshereniging, beheersen.⁷⁶ Terwijl deze nationale behandeling in de Europa-Akkoorden expliciet wordt uitgebreid tot de legaal verblijvende gezinsleden van de werknemer, is dat hier niet het geval. Later zullen er evenwel aparte overeenkomsten worden gesloten over de coördinatie van de sociale zekerheid en meer bepaald wat betreft de samenvoeging en de overdraagbaarheid van sociale zekerheidstoelagen en pensioenen. In voorkomend geval zullen die overeenkomsten eveneens betrekking hebben op de gezinsleden van de legaal tewerkgestelde beschermde werknemers.

Die bepalingen zijn eigenlijk nog restrictiever dan de overeenstemmende bepalingen uit de Europa-Akkoorden, welke op hun beurt, wegens hun beperkt karakter in vergelijking met vroegere door de Gemeenschap gesloten samenwerkingsakkoorden,⁷⁷ reeds het voorwerp uitmaakten van kri-

⁷³ *Agence Europe*, 10-11 mei 1993, p. 5.

⁷⁴ Artikel 27 van het akkoord.

⁷⁵ In *Demirel* beslist het Hof dat een bepaling van een door de Gemeenschap met een derde staat gesloten overeenkomst «moet worden geacht rechtstreeks toepasbaar te zijn wanneer zij, gelet op haar bewoordingen en op het doel en de aard van de overeenkomst een duidelijk en nauwkeurig omschreven verplichting behelst, voor welke uitwerking geen verdere handeling vereist is» (nr. 14).

⁷⁶ Over deze kwestie zie H.v.J., *Demirel* (nrs. 22-28) en de kritiek hierop van WEILER, J.H.H., «Thou shalt not oppress a stranger: on the judicial protection of human rights of non-EC nationals», in SCHERMERS, H.G. e.a. (red.), *Free Movement of Persons in Europe. Legal Problems and Experiences*, Martinus Nijhoff, Dordrecht, 1993, p. 248.

⁷⁷ Zie bv. het associatieakkoord met Turkije en de samenwerkingsakkoorden met de Maghreb-landen.

⁶⁸ Zie artikel 2, punt B, vijfde lid van verordening 2423/88, en JACOBS, F.G., «Anti-dumping procedures with regard to imports from Eastern Europe», in MARESCEAU, M. (red.), *The Political and Legal Framework of Trade Relations between the EC and Eastern Europe*, Martinus Nijhoff, Dordrecht, pp. 292-309.

⁶⁹ Zie verordening 519/94, *Pb.*, 1994, L 67/89.

⁷⁰ Voor deze problematiek toegepast op de Europa-Akkoorden, zie MARESCEAU, M., «Europe Agreements, a New Form of Cooperation between the European Community and Central and Eastern Europe», in MÜLLER-GRAFF, P.C. (red.), *Central East European States: Legal Adaptation to the Market Economy of the European Community*, Nomos, Baden-Baden, 1993, pp. 221-222.

⁷¹ FRASER, P., o.c., p. 204.

⁷² *Agence Europe*, 5 november 1993, p. 7.

tiek.⁷⁸ Deze beperkingen zijn vooral te wijten aan de – al dan niet terecht – vrees voor massale immigratie vanuit Oost-Europa en Rusland in combinatie met de huidige crisis op de Europese arbeidsmarkt. Verder is het geen geheim dat de extensieve interpretatie van het in het akkoord met Marokko besloten non-discriminatiebeginsel inzake sociale zekerheid door het Hof van Justitie⁷⁹ de lidstaten op dat vlak tot grote behoedzaamheid heeft geleid.

D. Vestiging en werking van ondernemingen

Wat betreft de *vestiging* van ondernemingen op hun grondgebied, d.w.z. het recht van ondernemingen uit de ene partij om op het grondgebied van de andere partij economische handelingen te verrichten door de oprichting van dochterondernemingen en filialen, kennen de partijen elkaar meestbegünstiging toe. Aan *dochterondernemingen* van ondernemingen uit de andere partij wordt, wat hun *werking* betreft, nationale behandeling verleend. Voor de *werking* van *filialen*, d.w.z. handelszaken zonder rechtspersoonlijkheid maar met permanent karakter, verlenen de partijen elkaar meestbegünstiging.⁸⁰ Elke Russische of communautaire onderneming die op het grondgebied van de andere verdragspartij gevestigd is, alsook hun dochterondernemingen, filialen of joint-ventures, hebben het recht om er personen die onderdanen zijn van hun eigen verdragspartij tewerk te stellen, mits deze een sleutelpositie bekleden. Met sleutelpersoneel wordt bedoeld: personen die vanuit een onderneming tijdelijk worden overgeplaatst naar de buitenlandse vestiging van deze onderneming en die ofwel een leidinggevende positie bekleden, ofwel over specifieke kennis of vaardigheden beschikken die van wezenlijk belang zijn voor de werking van het bedrijf.

De vestiging van *financiële instellingen* was een van de laatste grote knelpunten tijdens de onderhandelingen. Reden daarvoor waren de strenge beperkingen die Rusland ten opzichte van buitenlandse banken hanteert. Een decreet van 17 november 1993 verbood buitenlandse banken zelfs transacties uit te voeren met Russische ingezetenen, hetgeen nefaste gevolgen had voor de vijf communautaire banken die toen reeds in Rusland gevestigd waren. Toen de Gemeenschap tijdens de onderhandelingen tot toegevingen bereid bleek in

verband met een ander struikelblok, nl. de handel in kernmateriaal, bleek Rusland uiteindelijk bereid om een compromisoplossing te aanvaarden. Rusland behoudt het recht om gedurende een bepaalde termijn en op niet-discriminerende wijze bepaalde beperkingen op te leggen aan dochterondernemingen van buitenlandse banken. De belangrijkste daarvan is het verbod om transacties uit te voeren met Russische ingezetenen. Deze beperking mag slechts worden toegepast tot 1 januari 1996 en geldt bovendien niet voor de banken die voor 15 november 1993 in Rusland gevestigd waren én reeds vóór die datum activiteiten met Russische ingezetenen hadden aangevat.

E. Grensoverschrijdend dienstenverkeer

De partijen kennen elkaar voor een groot aantal sectoren meestbegünstiging toe ten aanzien van het grensoverschrijdend aanbieden van diensten.⁸¹ Het grensoverschrijdend verlenen van diensten bedoeld in art. 36 impliceert echter geen verplaatsing van de dienstverlener naar het grondgebied van het land waarin hij de diensten verstrekt, en evenmin van de ontvanger van diensten naar het land waar de dienstenprestaties vandaan komen. De partijen laten echter wél de tijdelijke verplaatsing toe van natuurlijke personen die een communautaire of Russische vennootschap vertegenwoordigen en die tijdelijk toegang verzoeken voor onderhandelingen of voor het sluiten van overeenkomsten met betrekking tot de verkoop van diensten. Die vertegenwoordigers mogen weliswaar niet zelf betrokken zijn bij de rechtstreekse verkoop aan het gewone publiek of bij het verstrekken van de diensten.

Evenals voor vestiging beoogt de overeenkomst eveneens hier verdere liberalisering in de toekomst. De samenwerkingsraad zal daartoe aanbevelingen formuleren rekening houdende met de ontwikkeling van deze sector bij de partijen en met internationale verbintenissen, in het bijzonder dan de GATS.⁸² De inwerkingtreding van de GATS zal trouwens automatisch gevolgen hebben voor de inhoud van het partnerschapsakkoord. Er wordt nl. bepaald dat met betrekking tot sectoren of maatregelen waarop de GATS betrekking heeft, de in het kader van het akkoord door de ene partij aan de andere toegestane behandeling in geen geval voordeliger mag zijn dan die welke door eerstgenoemde partij in het kader van de GATS wordt toegekend met betrekking tot onverschillig welke dienstensector of wijze van dienstverlening. Te dien einde zal de overeenkomst één maand voor het definitief in werking treden van de GATS automatisch worden aangepast. De andere partij is dan gemachtigd om haar verplichtingen aan te passen teneinde het evenwicht tussen de verplichtingen van beide partijen te herstellen.

⁷⁸ Zie MARESCAU, M., «Europe Agreements: a new form of co-operation between the European Community and Central and Eastern Europe», in MÜLLER-GRAFF, P.C. (red.), o.c., p. 228.

⁷⁹ Zie H.v.J., 31 januari 1991, Bahia Kziber t. RVA, C-18/90, *Jur.*, 1991, I-199. De eisers, van Marokkaanse nationaliteit, leefde met haar vader, een gepensioneerd mijnwerker die na er gewerkt te hebben in België was blijven wonen. Toen de Belgische overheid weigerde haar een wachtvergoeding voor schoolverlaters toe te kennen werd de zaak voor het Hof gebracht. Dit verklaarde dat het in het akkoord EG-Marokko besloten principe van non-discriminatie op het gebied van sociale zekerheid, dat expliciet ook van toepassing was op de gezinsleden, directe werking had. Deze rechtspraak is later bevestigd door H.v.J., 20 april 1994, Zoubir Yousfi t. Belgische Staat, C-58/93, *Jur.*, 1994, I-1363. Omtrent dezelfde problematiek zie ook nog ALEXANDER, W., «Free movement of non-EC nationals», in SCHERMERS, H.G. e.a. (red.), o.c., p. 496, en ook H.v.J., 20 september 1990, Sevince, C-192/89, *Jur.*, 1990, I-3461, H.v.J., 16 december 1992, Kazim Kus, C-237/91, nog niet gepubliceerd, en H.v.J., 5 oktober 1994, Hayriye Eroglu, C-355/93, nog niet gepubliceerd.

⁸⁰ Artikel 28 van het akkoord.

⁸¹ Artikel 36 van het akkoord.

⁸² General Agreement for Trade in Services. Dit akkoord is tot stand gekomen in het kader van de Uruguay-Ronde en behoort tot het «eenheidspakket» van rechtsinstrumenten waartoe alle WTO-leden moeten onderschrijven. Dit akkoord zal terzelfder tijd in werking treden als de nieuwe GATT. Streefdatum daarvoor is 1 januari 1995. Zie daaromtrent DEMARET, P., «Les métamorphoses du GATT: De la Charte de La Havane à l'Organisation mondiale du commerce», *J.T. Droit Européen*, 1994, pp. 121-130.

F. Lopende betalingen en kapitaal

Alle courante betalingsverrichtingen tussen de inwoners van de Gemeenschap en Rusland die betrekking hebben op het verkeer van goederen, diensten of personen in overeenstemming met de overeenkomst, zijn zonder beperkingen toegelaten in vrij convertibele valuta. Vrij verkeer van kapitaal in de vorm van directe investeringen wordt gegarandeerd. In geval van directe investeringen zullen bedrijven en natuurlijke personen vrij zijn hun winsten in vrij convertibele valuta te repatriëren.⁸³ Uit vrees voor kapitaalvlucht naar het buitenland heeft Rusland echter de invoeging geëist, en verkregen, van een bepaling die stelt dat bovenstaande principes voor Rusland geen beletsel vormen om beperkingen op te leggen aan directe investeringen in het buitenland door inwoners van Rusland. Deze bepaling zal na vijf jaar moeten worden herzien.

G. Mededinging

Teneinde te vermijden dat de handel tussen de verdragspartijen wordt verstoord door onrechtmatige of discriminerende praktijken van private of openbare ondernemingen, worden in de overeenkomst een aantal beginselen vastgesteld voor de geleidelijke uitbreiding van een vrije en niet-discriminerende mededinging. Hierdoor worden minimumgaranties gecreëerd die dan verder zullen worden uitgebreid, teneinde Rusland geleidelijk aan voor te bereiden op de toepassing van de mededingingsregels die noodzakelijkerwijs met de toekomstige vrijhandelszone gepaard zullen gaan. We staan hier dus nog ver af van de Europa-Akkoorden die reeds dwingende bepalingen bevatten die rechtstreeks geïnspireerd zijn door de artikelen 85-86 van het EG-Verdrag.⁸⁴ De partijen komen overeen om in eerste instantie beperkingen op de mededinging door ondernemingen of door overheidsinsinmenging, in zoverre ze de handel tussen de EG en Rusland kunnen aantasten, uit de weg te ruimen door de toepassing van hun mededigingsrecht of via andere methodes. Ze zullen er dan ook voor zorgen over zulke wetgeving te beschikken, deze effectief toe te passen en over de naleving ervan te waken.⁸⁵ De EG zal Rusland op aanvraag technische bijstand verlenen voor het uitwerken en ten uitvoer leggen van deze mededingingsvoorschriften.

Verder verklaren de partijen dat ze ervan zullen afzien exportsteun toe te kennen ten voordele van bepaalde ondernemingen of produkten en verklaren ze zich eveneens bereid om, vanaf het derde jaar na het in werking treden van het akkoord, ook wat andere vormen van staatssteun betreft, strenge voorschriften in te voeren, of indien nodig te verbieden. Weliswaar zal Rusland gedurende een periode van vijf jaar na inwerkingtreding van het akkoord van deze regel mogen afwijken, indien zulke maatregelen gerechtvaardigd worden door de bescherming van opkomende industrietakken of in moeilijkheden verkerende sectoren. Ook ten aanzien van staatsmonopolies van commerciële aard en overheidsbedrijven zullen vanaf het derde jaar na het in werking treden van

het akkoord bepaalde aanpassingen moeten worden doorgevoerd.

Rusland garandeert, vijf jaar na de inwerkingtreding van de overeenkomst, een beschermingsniveau van de rechten inzake intellectuele, industriële en commerciële eigendom dat gelijk is aan dat van de gemeenschap, met inbegrip van de middelen om de eerbiediging ervan af te dwingen.⁸⁶

Rusland neemt ook op zich ervoor te zorgen dat zijn wetgeving geleidelijk compatibel wordt gemaakt met die van de Gemeenschap. Harmonisatie van wetgeving, en in het bijzonder van wetten die de economische activiteiten beheersen, is heel belangrijk met het oog op het tot stand brengen van een vrijhandelszone. Deze unilaterale legislatieve aanpassing is echter een moeizaam en complex proces. De moeilijkheid ervan ligt niet zozeer in het formuleren en invoeren van een westers geïnspireerd wettelijk kader, als wel in het toepassen en doen naleven van deze wetten binnen de context van een post-communistische overgangseconomie.⁸⁷

H. Samenwerking

De titel over *economische samenwerking* somt een breed spectrum op van een dertigtal gebieden waarin deze coöperatie zal plaatshebben (o.a. industrie, consumentenbescherming, onderwijs en opleiding, landbouw, nucleaire sector, energie,...). Deze samenwerking moet in haar specifieke context worden gezien, in die zin dat ze voornamelijk zal geschieden binnen het reeds bestaande kader en volgens de overeengekomen prioriteiten van het EG programma voor technische hulp aan de GOS-staten (TACIS). Deze maatregelen moeten bijdragen tot het tot stand brengen en ondersteunen van economische en sociale hervormingen. Ook hier wordt de nadruk gelegd op de bevordering van de samenwerking met andere Europese landen en ex-Sovjetrepublieken. Het akkoord met Rusland is het eerste akkoord waarin de EG expliciet een hoofdstuk over *samenwerking op het gebied van de voorkoming van illegale activiteiten* heeft ingelast.⁸⁸ Deze samenwerking is gericht op de voorkoming van met name illegale immigratie, corruptie, illegale transacties in allerlei verschillende goederen, namaak of drugshandel en ligt als zodanig in het verlengde van de samenwerking tussen de EU-lidstaten in het kader van de derde pijler van de Europese Unie (samenwerking op het gebied van binnenlandse zaken en justitie). *Culturele samenwerking* zal onder meer slaan op het doorgeven van informatie en ervaring op het gebied van restauratie en conservatie van monumenten en landschappen, uitwisselingen tussen culturele instituten en vertalingen van literaire werken.

De titel over *financiële samenwerking* preciseert dat Rusland in aanmerking komt voor tijdelijke financiële steun,

⁸⁶ Artikel 54 van het akkoord.

⁸⁷ MALFLIET, K., «Systematic Transformation in Central and Eastern European Countries in view of European Integration; Problems of Social and Legal Adjustment», in *The Community's Strategy towards Central and Eastern Europe: From the Europe Agreements to Closer Integration*, TEPSA, Brussel, 1992, pp. 93 e.v.

⁸⁸ De Europa-Akkoorden bevatten wel reeds bepalingen over samenwerking ter bestrijding van drugs en het witwassen van geld (dit laatste moet gezien worden in het licht van het vrijmaken van het kapitaalverkeer tussen de partijen). Deze bepalingen vielen echter onder de titel «economische samenwerking».

⁸³ Artikel 52 van het akkoord.

⁸⁴ Zie bv. de artikelen 62 en 64 van het Europa-Akkoord met Hongarije.

⁸⁵ Artikel 53 van het akkoord.

welke wordt verleend in het kader van het TACIS-programma.

8. Instellingen, procedures en geschillenregeling

De overeenkomst stelt drie gemeenschappelijke instellingen in: de Samenwerkingsraad, het Samenwerkingscomité en het Parlementair Samenwerkingscomité. De Samenwerkingsraad vergadert op ministerieel niveau (met inbegrip van leden van de Commissie) en bespreekt alle belangrijke vraagstukken die zich in het kader van de overeenkomst voordoen, alsook alle andere vraagstukken van bilateraal of multilateraal belang, en ziet over het algemeen toe op de tenuitvoerlegging van het akkoord. Aangezien hij in principe slechts eenmaal per jaar bijeenkomt, wordt hij daarbij bijgestaan door een paritair uit hoge ambtenaren samengesteld Samenwerkingscomité, waaraan hij al zijn bevoegdheden kan overdragen. De Samenwerkingsraad mag aanbevelingen doen bij onderlinge overeenstemming. In tegenstelling tot de door de Europa-Akkoorden ingestelde Associatieraden neemt hij echter geen bindende beslissingen.⁸⁹ Ondanks hun niet-verplichtend karakter maken de aanbevelingen van de Samenwerkingsraad, indien ze genomen zijn ter uitvoering van de overeenkomst, deel uit van de communautaire rechtsorde.⁹⁰

De beslechting van geschillen omtrent de interpretatie en de toepassing van de overeenkomst ligt eveneens in handen van de Samenwerkingsraad, die de geschillen bij wijze van aanbeveling kan beslechten. Indien de Samenwerkingsraad onmogelijk tot het oplossen van het geschil kan komen, worden bemiddelaars aangesteld. Ook hun aanbevelingen zijn niet bindend. Het betreft hier dus zuiver diplomatieke procedures, gebaseerd op consensus en afhankelijk van de goede wil van de partijen. De creatie van een vrijhandelszone zal echter noodzakelijkerwijs moeten inhouden dat de instellingen beslissingen kunnen nemen die in rechte afdwingbaar zijn. Grotere marktopening moet immers hand in hand gaan met verhoogde rechtszekerheid voor de economische actoren.

9. Conclusie

Hoewel het Partnerschaps- en Samenwerkingsakkoord tussen de EG en Rusland, in vergelijking met het akkoord uit 1989, enkele belangrijke nieuwe elementen toevoegt en nauwere samenwerking tussen de partijen mogelijk maakt, brengt het op het gebied van handel in goederen eigenlijk weinig vernieuwing. Het bevestigt en verfijnt alleen maar de reeds aan Rusland verleende meestbegunstigingsstatus. Door het inlassen van bepalingen omtrent vestiging, grensoverschrijdende dienstverlening en mededinging schept de overeenkomst weliswaar een duidelijk juridisch minimum-

kader voor de handelsbetrekkingen tussen beide landen. Meer kan de EG Rusland, in het licht van de economische toestand van dit laatste, niet bieden. De vraag is natuurlijk of Rusland over de middelen beschikt om het akkoord na te leven of om de naleving ervan op alle niveaus en op heel zijn grondgebied te verzekeren. Tekenend in deze context is wel dat de belangrijkste juridische obstakels die eind september de parafering van een interimovereenkomst nog in de weg stonden, te maken hadden met handelsvoorschriften waarvoor in Rusland zelfs nog geen wettelijk kader voorhanden is.⁹¹ Het is ook weinig waarschijnlijk dat de inwerkingtreding van dit akkoord op zich een significante weerslag zal hebben op de handels- en investeringsstromen tussen de Gemeenschap en Rusland. De interne economische situatie van Rusland zelf blijft wat dat betreft de dominante factor. Daarbij moet men er rekening mee houden dat het economisch overgangsproces er veel moeizamer verloopt dan verwacht, en dat het Westen daar, alle hulpprogramma's ten spijt, vrij machteloos tegenover staat. Positief is wel dat het akkoord reeds de kiem in zich draagt voor een derde-generatieakkoord dat een vrijhandelszone tot stand zal brengen. Binnen de context van een gelijktijdige globalisering en regionalisering van de wereldeconomie creëert dit voor Rusland een perspectief om op middellange termijn aansluiting te krijgen bij een van de drie grote economische blokken (EG-EER, Verenigde Staten-NAFTA, Japan), hetgeen het overgangsproces een belangrijke impuls kan geven. Of en wanneer deze volgende stap in de relaties tussen de EG en Rusland er komt hangt grotendeels, zo niet volledig, af van de economische en politieke keuzen die Rusland in de komende jaren zal maken. Gezien de verwarde situatie in Moskou, is het echter zeer moeilijk de toekomstige binnenlandse evolutie van Rusland in te schatten. De recente militaire interventie in Tsjetsjenië, waarvan de politieke gevolgen op het moment van het schrijven van dit artikel moeilijk te voorspellen zijn, heeft die onzekerheid in grote mate versterkt. Vanuit Westers perspectief is het echter overduidelijk dat Rusland er alle voordeel bij heeft om economische en politieke marginalisatie ten opzichte van het Westen en een afglijden naar een derde-wereldeconomie te vermijden.⁹²

Het belang van dit Partnerschaps- en Samenwerkingsakkoord ligt daarom vooral op het politieke vlak. Het bevestigt de nieuwe politieke legitimiteit van de Europese Unie als enige belichaming van het Europese project en bekrachtigt de nieuwe verhouding tussen de Unie en de Russische Federatie. Het in stand houden van een open en evenwichtige verhouding tussen deze twee Europese zwaargewichten is van vitaal belang voor de toekomst van het continent. Met de recente toetreding van Finland heeft de Unie nu een duizend kilometer lange gemeenschappelijke grens met Rusland. Bovendien zal de Unie zich vrijwel zeker reeds vanaf het einde van dit decennium in oostwaartse richting uitbreiden, waarbij ze gelijkelijk de Centraaleuropese landen en in een later stadium misschien ook de Baltische staten zal omvatten. Afgezien van het feit of Rusland deze uitbreiding onvoorwaardelijk zal tolereren, is het van het grootste belang dat het zich daarbij niet in het nauw gedreven voelt. De be-

⁸⁹ Zie bv. artikel 106 van het Europa-Akkoord met Hongarije. Zulke beslissingen kunnen, indien ze aan de daartoe gestelde voorwaarden voldoen, directe werking hebben binnen de communautaire rechtsorde, zie H.v.J., Sevince, 20 september 1990, C-192/89, *Jur.*, 1990, I-3461, H.v.J., 16 december 1992, Kazim Kus, C-237/91, nog niet gepubliceerd.

⁹⁰ H.v.J., Sevince, 20 september 1990, C-192/89, *Jur.*, 1990, I-3461, H.v.J., 2 januari 1993, Deutsche Shell AG t. Hauptzollamt Hamburg-Harburg, C-188/91, nog niet gepubliceerd.

⁹¹ *Agence Europe*, 5 oktober 1994, p. 8.

⁹² Zie daarover NAGELS, J., *La tiers-mondisation de l'URSS?*, Editions de l'Université de Bruxelles, Brussel, 1993.

langrijkste inzet van het partnerschap met Rusland zal er dan ook in bestaan Rusland een duidelijk alternatief voor toetreding aan te bieden door het tot stand brengen van een bevoorrechte verhouding, geconcretiseerd door een coherent geheel van maatregelen voor economische, politieke en (indien later mogelijk) ook militaire samenwerking. Dit laatste geldt trouwens ook voor de betrekkingen met andere landen in de periferie van de Europese Unie, zoals Turkije, de

Maghreb-landen en de Centraalaziatische republieken. Het Partnerschap en Samenwerkingsakkoord vormt reeds een belangrijk fundament voor deze bevoorrechte verhouding.

Jean-Charles VAN EECKHAUTE
Wetenschappelijk medewerker
Europees Instituut Universiteit Gent

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER – 28 JANUARI 1993

Voorzitter: de h. Sace

Rapporteur: de h. Parmentier

Openbaar ministerie: mevr. Liekendael

Advocaat: mr. Simont

Handelshuur – Huurhernieuwing – Hoger aanbod van een derde – Huurder die een gelijke huurprijs aanbiedt – Gevolg

De kennisgeving, door de verhuurder, van het hoger aanbod van een derde leidt alleen dan tot weigering van de hernieuwing van de handelshuurovereenkomst, als de huurder geen gelijke huurprijs aanbiedt overeenkomstig art. 21 Handelshuurwet. Als de huurder een dergelijk aanbod doet, verkrijgt hij de hernieuwing van zijn huurovereenkomst en geen nieuwe huurovereenkomst.

N.V. Brouwerij A.-M. t/ D.

Gelet op het bestreden vonnis, op 11 september 1991 door de Rechtbank van Eerste Aanleg te Bergen in hoger beroep gewezen;

...

Overwegende dat artikel 16, I, 5°, van de wet van 30 april 1951 op de handelshuur bepaalt dat de verhuurder de hernieuwing van de huur kan weigeren om een van de volgende redenen: ... 5°. het aanbod van een hogere huurprijs door een derde, indien de huurder geen gelijk aanbod doet, overeenkomstig de artikelen 21, 22 en 23;

Dat naar luid van artikel 21, vierde lid, van die wet, indien de huurder een gelijke huurprijs onder gelijke voorwaarden aanbiedt, hem zonder enig ander opbod de voorkeur wordt gegeven boven alle anderen;

Overwegende dat het bestreden vonnis vaststelt «dat een derde een hogere huurprijs heeft aangeboden; dat (verweerster) van dat aanbod kennis heeft gegeven (aan de eiseres) overeenkomstig de vormvereisten en binnen de termijnen die de wet oplegt; dat (eiseres), nu zij een gelijk aanbod heeft gedaan, zonder enig ander opbod, de voorkeur is gegeven overeenkomstig artikel 21 van de wet van 30 april 1951»;

Overwegende dat de kennisgeving, door de verhuurder, van het hoger aanbod van een derde alleen leidt tot weigering van de hernieuwing van de huurovereenkomst als de huurder geen gelijke huurprijs aanbiedt overeenkomstig artikel 21 van de voormelde wet; dat de huurder, als hij een dergelijk aanbod doet, de hernieuwing van zijn huurovereenkomst verkrijgt en geen nieuwe huurovereenkomst;

Overwegende dat het bestreden vonnis naar recht beslist dat eiseres alleen recht heeft op een laatste hernieuwing van de huurovereenkomst;

...

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER – 31 MAART 1993

Voorzitter-rapporteur: de h. Ghislain

Openbaar ministerie: mevr. Liekendael

Dading – Wederzijdse toegevingen

De dading impliceert een akkoord tussen de partijen die beiderzijds toegevingen doen, zonder dat de ene evenwel de gegrondheid van de aanspraken van de andere erkent.

J. en M. t/ G. en O.M.O.B.

Gelet op het bestreden arrest, op 30 september 1992 door het Hof van Beroep te Brussel gewezen;

...

Overwegende dat het middel aanvoert dat de door het arrest als minnelijke schikking bestempelde overeenkomst een dading is;

Overwegende dat de dading een akkoord impliceert tussen de partijen die beiderzijds toegevingen doen, zonder dat de ene evenwel de gegrondheid van de aanspraken van de andere erkent;

Overwegende dat de partijen elkaar geen toegevingen doen in de litigieuze overeenkomst waarvan de bewoordingen door het arrest worden overgenomen; dat hun overeenkomst dus niet als een dading kan worden beschouwd;

Dat het middel niet kan worden aangenomen;

NOOT – Zie in dezelfde zin Cass., 26 september 1974, *R.W.*, 1974-75, 1125, *Pas.*, 1975, I, 111.

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER – 16 APRIL 1993

Voorzitter: mevr. Baeté-Swinnen

Rapporteur: de h. Waüters

Openbaar ministerie: de h. Bresseleers

Advocaten: mrs. Simont en Bützler

Handelshuur – Huurhernieuwing – Weigering door één enkele medeëigenaar-verhuurder – Andersluidende huurvoorwaarden van andere, minderjarige medeëigenaar-verhuurder – Beperking van de duur van de huurhernieuwing tot aan zijn meerderjarigheid – Gevolg

Wanneer een handelshuurovereenkomst een onroerend goed tot voorwerp heeft dat in onverdeeldheid aan verscheidene verhuurders toebehoort, volstaat de weigering van een enkele verhuurder om de door de huurder gevraagde hernieuwing van de huurovereenkomst te beletten.

Het betekenen van andersluidende voorwaarden door een van de medeëigenaars-verhuurders aan de huurder, kan de medeëigenaars-verhuurders die de huurhernieuwing hebben geweigerd, geen huurhernieuwing tegen hun wil opdringen. Dit geldt ook wanneer de andersluidende voorwaarde, met toepassing van art. 13, tweede lid, Handelshuurwet, de duur van de huurhernieuwing tot aan de meerderjarigheid van één van de minderjarige medeëigenaars-verhuurders betreft.

N.V. Brouwerij A. t/ O. en G.

Gelet op het bestreden vonnis, op 17 december 1990 in hoger beroep gewezen door de Rechtbank van Eerste Aanleg te Oudenaarde;

...

Overwegende dat enerzijds artikel 13 van de Handelshuurwet aan de huurder een recht op hernieuwing van de huurovereenkomst toekent, maar dat anderzijds artikel 16 van die wet aan de verhuurder het daarmee verbonden recht toekent de huurhernieuwing te weigeren, mits hij in voorkomend geval de bij dit laatste artikel bepaalde vergoeding betaalt;

Overwegende dat, wanneer de huurovereenkomst een onroerend goed dat in onverdeeldheid aan verscheidene verhuurders toebehoort tot voorwerp heeft, de weigering van een enkele verhuurder volstaat om de door de huurder gevraagde hernieuwing van de huurovereenkomst te beletten;

Dat het betekenen van andersluidende voorwaarden door één van de medeëigenaars-verhuurders aan de huurder, de medeëigenaars-verhuurders die de huurhernieuwing hebben geweigerd, geen huurhernieuwing tegen hun wil kan opdringen;

Dat dit ook geldt wanneer de andersluidende huurvoorwaarde met toepassing van artikel 13, tweede lid, van de Handelshuurwet, de duur van de huurhernieuwing tot aan de meerderjarigheid van één van de minderjarige medeëigenaars-verhuurders betreft;

Dat artikel 13, tweede lid, van de Handelshuurwet immers geen uitzondering bevat op de mogelijkheid tot weigering van de huurhernieuwing die door artikel 16 van die wet aan de verhuurder geboden wordt, maar enkel aan de minderjarige verhuurder de mogelijkheid biedt om, in geval van her-

nieuwing van de huur, de duur daarvan te beperken of te laten beperken tot aan zijn meerderjarigheid;

Overwegende dat het bestreden vonnis vaststelt: 1. dat eiseres bij brief van 7 juli 1986 een tweede huurhernieuwing heeft aangevraagd aan de vier onverdeelde eigenaars; 2. dat de eerste twee verweerders op 3 september 1986 de huurhernieuwing weigerden omdat zij wensten uit onverdeeldheid te treden; 3. dat de derde verweerder en de vertegenwoordiger van de destijds nog minderjarige verweerster op 2 oktober 1986 aan eiseres ter kennis brachten dat het de bedoeling van de familie was het eigendom te verkopen teneinde uit onverdeeldheid te treden, met de mededeling dat verweerster nog minderjarig was en pas op 2 februari 1989 meerderjarig zou worden, zodat zij «ingevolge de bepalingen van artikel 13, tweede lid, van de wet op de handelshuurovereenkomsten zich in elk geval verplicht zien de hernieuwing te beperken tot de tijd die nog moet lopen tot de meerderjarigheid van de medegerechtigde Ann G.»;

Overwegende dat het bestreden vonnis, zonder dienaangaande te worden bekritiseerd, die laatste kennisgeving kwalificeert als «een andere modaliteit van de huur, zoals bedoeld in art. 18 van de wet op de handelshuurovereenkomsten; dat het, na erop te hebben gewezen dat «de procedure diende te worden gevolgd zoals bepaald in dit artikel» en dat «de huurder zich tot de rechter diende te wenden binnen dertig dagen van het antwoord van de verhuurders, op straffe van verval», vaststelt dat eiseres nagelaten heeft die procedure te volgen; dat het oordeelt dat eiseres vervallen is van het recht op huurhernieuwing en overweegt dat: «de later aangetekende brieven aan (verweerders) door (eiseres) (...) niet aan de formaliteit van voornoemd artikel 18 voldoen; de weigering tot hernieuwing van de huur door eerste en tweede (verweerder) (...) niet volstond om art. 18 van de wet betreffende de handelshuur over het hoofd te zien; de wet (...) aan de minderjarige uitdrukkelijk het recht toegekend heeft vrij over zijn goed te beschikken bij zijn meerderjarigheid, zonder enige schadevergoeding»;

Dat het bestreden vonnis op grond van het hiervoren aangehaalde de vordering van eiseres tot het verkrijgen van een uitzettingsvergoeding afwijst;

Overwegende dat, nu de appelrechter vaststelde dat twee medeëigenaars-verhuurders de huurhernieuwing geweigerd hebben en andere medeëigenaars in de huurhernieuwing hebben toegestemd met kennisgeving van andere huurvoorwaarden, eiseres, als huurster, niet verplicht was zich tot de rechter te wenden overeenkomstig artikel 18 van de Handelshuurwet, ook al betroffen de huurvoorwaarden, die door de laatste twee verweerders aan eiseres ter kennis werden gebracht, de beperking van de duur van de huurhernieuwing tot aan de meerderjarigheid van verweerster;

Dat het bestreden vonnis, door anders te oordelen en op de voormelde gronden de vordering van eiseres tot betaling van een uitzettingsvergoeding af te wijzen, de in het onderdeel aangewezen wetsbepalingen schendt;

...

NOOT – Zie in dezelfde zin Cass., 23 februari 1968, *R.W.*, 1967-68, 2053; Pauwels, A., *Handelshuur*, in *A.P.R.*, Brussel, Larcier, 1971, p. 129, nr. 282; La Haye, M. en Vankerckhove, J., *Le louage de choses*, II, *Les baux commerciaux*, in *Les Nouvelles, Droit civil*, VI-2, Brussel, Larcier, 1984, p. 228, nr. 1783.

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER – 13 SEPTEMBER 1994

Voorzitter: de h. Holsters

Rapporteur: de h. Huybrechts

Openbaar ministerie: de h. Bresseleers

Advocaat: mr. Houtekier

1. Hoven en rechtbanken – Strafzaken – Kamer met drie rechters – 2. Douane en accijnzen – Tolkring – Gebruik van wapens

1. De door art. 92, § 2, Ger.W. aan de voorzitter van de rechtbank verleende bevoegdheid doet geen afbreuk aan de verplichting die art. 91, tweede lid, Ger.W. in strafzaken aan de enige rechter oplegt, om de zaak naar een kamer met drie rechters te verwijzen wanneer een beklaagde dit vraagt in de in het artikel bepaalde omstandigheden.

2. Het recht om in de tolkring bepaalde voertuigen tegen te houden, zo nodig met dwang, en in de omstandigheden bepaald in art. 192, derde lid, 2°, van de Douane- en Accijnzenwet, met gebruik van wapens tegen personen, impliceert het recht om, wanneer de bestuurders het bevel om te blijven staan negeren, de achtervolging in te zetten ook buiten de tolkring en om, bij onafgebroken vervolging, de bestuurders alsnog tegen te houden en hierbij wapens tegen personen te gebruiken indien de omstandigheden bepaald in voormeld artikel zich voordoen.

S.

Gelet op de bestreden uitspraken:

...
– het arrest, op 16 oktober 1991 door het Hof van Beroep te Gent gewezen;

...
– het arrest, op 25 november 1993 door het Hof van Beroep te Gent gewezen;

Gelet op de namens Erwin S., Johan C., Geert S. en Willy S. ingediende memories, waarvan een door de griffier van het Hof voor eensluidend verklaarde kopie aan dit arrest is gehecht en ervan deel uitmaakt;

...
III. Op de voorzieningen van Erwin S. en Willy S. gericht tegen het arrest, op 16 oktober 1991 door het Hof van Beroep te Gent gewezen:

A. van Erwin S.:

Over het eerste middel:

Overwegende dat bij vonnis van de Correctionele Rechtbank te Ieper nr. 186 van 26 april 1991, dat notitienummer 62.98.743/88 vermeldt, de zaken notitienummer 62.98.743/88 en 62.97.690/89 samengevoegd werden om erover te beslissen bij een en hetzelfde vonnis; dat bij vonnis nr. 187 van 26 april 1991, dat notitienummer 62.97.690/89 vermeldt, de samengevoegde zaken notitienummer 62.98.743/88 en 62.97.690/89 werden verwezen naar de zevende correctionele kamer, samengesteld met drie rechters;

Overwegende dat Erwin S. en Willy S. tegen de vermelde vonnissen hoger beroep instelden;

Dat Erwin S. bij de appelrechters concludeerde dat de eerste rechter onbevoegd was om de zaken notitienummers 62.98.743/88 en 62.97.690/89 samen te voegen (...);

Wat het eerste onderdeel betreft:

Overwegende dat artikel 92, § 2, van het Gerechtelijk Wetboek luidt: «Wanneer er van verscheidene samenhangende zaken ten minste één bij een kamer met drie rechters moet worden aanhangig gemaakt, dan verwijst de voorzitter van de rechtbank al die zaken naar zulke kamer. Te dien einde kan hij ook hun vroegere verdeling wijzigen»;

Overwegende dat de door vermelde bepaling aan de voorzitter verleende bevoegdheid geen afbreuk doet aan de verplichting, die artikel 91, tweede lid, van het Gerechtelijk Wetboek in strafzaken aan de enige rechter oplegt, om de zaak naar een kamer met drie rechters te verwijzen wanneer een beklaagde dit vraagt in de in het artikel bepaalde omstandigheden;

...
IV. Op de voorzieningen gericht tegen het arrest, op 25 november 1993 door het Hof van Beroep te Gent gewezen:

A. van Erwin S.:

Over het tweede middel:

...
Wat het tweede, het vijfde en het zevende onderdeel betreft:

Overwegende dat artikel 182, § 1, van de Douane- en Accijnzenwet de douaneambtenaren, die hun aanstellingsbewijs bij zich hebben, het recht verleent onder meer om te lande, zowel binnen als buiten de tolkring, voertuigen te visiteren, waarvan kan worden vermoed dat ze worden gebruikt voor illegale invoer, uitvoer, doorvoer of vervoer van goederen;

Overwegende dat artikel 190, §§ 1 en 2, van dezelfde wet de douaneambtenaren machtigt te lande, in de tolkring, de bestuurders van dergelijke voertuigen tegen te houden, zolang met dwang;

Overwegende dat artikel 192 van dezelfde wet het gebruik van wapens en bepaalde toestellen door douaneambtenaren regelt; dat voormeld artikel 192, derde lid, 2°, het gebruik van wapens toelaat tegen personen die in de tolkring, zonder gevolg te geven aan het bevel om te blijven staan, op de vlucht slaan na hen gewapenderhand te hebben aangevallen en tegen de bestuurders van mechanisch aangedreven voertuigen die vluchten na het leven van de ambtenaren in gevaar te hebben gebracht;

Overwegende dat dit recht om in de tolkring bepaalde voertuigen tegen te houden, zolang met dwang, en in de omstandigheden bepaald in voormeld artikel 192, derde lid, 2°, met gebruik van wapens tegen personen, het recht impliceert om, wanneer de bestuurders het bevel om te blijven staan negeren, de achtervolging in te zetten ook buiten de tolkring om, bij onafgebroken vervolging, de bestuurders alsnog tegen te houden en hierbij wapens tegen personen te gebruiken, indien de omstandigheden bepaald in het voormelde artikel zich voordoen;

Overwegende dat de appelrechters op bladzijde 98 van het arrest vaststellen dat twee hoofddouanebeambten – behoorlijk beëdigd en houder van hun aanstelling – in de tolkring de door Luc Van H. bestuurde auto bevel gaven te stoppen voor een controle op het gebruik van rode gasolie, dat deze hieraan geen gevolg gaf maar doorreed zodat een hoofddouanebeambte achteruit moest springen om het voertuig te ontwijken, dat de hoofddouanebeambten onmiddellijk de achtervolging inzetten, dat het vluchtend voertuig met zeer gevaarlijke en verboden snelheid reed, dat het een eerste keer kon

worden klem gereden maar opnieuw vluchtte, dat het opnieuw kon worden ingehaald en voor een derde maal geen gevolg gaf aan het stopteken, waarop een hoofddouanebeambte zijn dienstwapen vertoonde en het richtte op de banden van het vluchtend voertuig, waarop Luc Van H. zijn auto aan de kant van de weg parkeerde, waarna de hoofddouanebeambten het voertuig doorzochten en van de inzittenden een kort verhoor afnamen;

Overwegende dat de appelrechters met deze vaststellingen hun beslissing omtrent de rechtmatigheid van het doen stoppen van het door Luc Van H. bestuurde voertuig buiten de tolkring door een douaneambtenaar met vertoon van een dienstwapen en het verdere optreden van de douaneambtenaren buiten de tolkring naar recht verantwoorden;

...

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

8e KAMER – 23 MEI 1991

Voorzitter: de h. Vandeplas

Raadsheren: de hh. Luyckx (rapporteur) en Renaers

Openbaar ministerie: de h. Rubens

Advocaten: mrs. Swinnen en Grootjans

Strafvordering – In het buitenland gepleegd misdrijf – Klacht – Vormvoorschriften

Indien het misdrijf in het buitenland gepleegd is tegen een vreemdeling, kan, naar luid van art. 7, § 2, voorafgaande titel Sv., de vervolging slechts plaatshebben op vordering van het openbaar ministerie en als ze bovendien voorafgegaan is door een klacht van de benadeelde vreemdeling of zijn familie ofwel door een officieel bericht aan de Belgische overheid gegeven door de overheid van het land waar het misdrijf is gepleegd.

Art. 7, § 2, legt geen solemnele vormvereisten op voor de klacht en geeft evenmin enige aanduiding van de elementen die ze moet bevatten. Voldoende is dat de benadeelde vreemdeling op ondubbelzinnige wijze vervolgingen vraagt, hetgeen een feitenkwesitie is waarover de bodemrechter op onaantastbare wijze oordeelt.

De klacht en het officieel bericht van de overheid hoeven niet gelijktijdig te bestaan: het ene of het andere is voldoende.

De door art. 31 Sv. bepaalde regels voor het opstellen van klachten en aangiften zijn niet op straffe van nietigheid voorgescreven.

D. e.a.

Overwegende dat de beklaagde Johnny De M. opwerpt dat de feiten omschreven in de telastlegging A, C, F1 en H in Nederland werden gepleegd en daar voltrokken werden;

dat hij echter aanvoert dat de feiten omschreven in de telastlegging A, C en H slechts vervolgbaar zijn mits er een voorafgaande klacht is van de benadeelde of zijn familie of mits er een officiële aangifte is vanwege de vreemde overheid;

dat beklaagde laat gelden dat al deze feiten gepleegd werden ten nadele van de P.V.B.A. S., vennootschap naar Nederlands recht te Hulst (Nl.);

dat bedoelde vennootschap nooit op rechtsgeldige wijze klacht zou hebben gedaan; dat klaagster Linda J. niet bewijst dat zij de hoedanigheid heeft van medevennoot noch aan-toont dat zij, als gewone aandeelhoudster, een speciale vol-macht heeft haar verleend door het daartoe bevoegd ven-nootschapsorgaan;

dat beklaagde hieruit afleidt dat de klacht niet op rechts-geldige wijze zou zijn neergelegd en de strafvordering niet ontvankelijk zou zijn;

Overwegende dat het verweer van beklaagde elke rechts-grond mist;

Overwegende immers:

1. dat naar luid van artikel 7, § 2, van de voorafgaande titel van het Wetboek van Strafvordering indien het misdrijf ge-pleegd is tegen een vreemdeling, de vervolging slechts kan plaatshebben op vordering van het openbaar ministerie en zij bovendien voorafgegaan moet worden door een klacht van de benadeelde vreemdeling of van zijn familie ofwel door een officieel bericht aan de Belgische overheid gegeven door de overheid van het land waar het misdrijf is gepleegd;

dat artikel 7, § 2, V.T. geen solemnele vormvereisten oplegt voor de klacht en evenmin enige aanduiding geeft van de ele-menten die zij moet bevatten;

dat het voldoende is dat de benadeelde vreemdeling op ondubbelzinnige wijze vervolgingen vraagt, een feitenkwes- tie waarover de rechter ten gronde op onaantastbare wijze oordeelt;

dat Linda J. zowel door de politie van Antwerpen als door de rijkswacht te Brasschaat werd verhoord respectievelijk als medevennoot in de P.V.B.A. S. en verantwoordelijke per- soon en eigenares van de video-shop S.; dat door Linda J., die zelf werd benadeeld, zowel in België als in Nederland een klacht werd ingediend;

2. dat de klacht en het officieel bericht van de overheid niet gelijktijdig hoeven te bestaan: dat het ene of het andere voldoende is;

3. dat de door artikel 31 Sv. bepaalde regels voor het op- stellen van klachten en aangiften niet op straffe van nietig- heid zijn voorgeschreven;

...

NOOT – Het eerste middel van de beklaagde De M. is door Cass., 12 januari 1993, als volgt niet ontvankelijk ver- klaard:

«Overwegende dat eiser wordt veroordeeld tot een hoofd- gevangenisstraf van zeven maanden en een geldboete van 100 frank wegens: A. valsheid in geschrifte en gebruik van valse stukken te Hulst in Nederland, C. oplichting te Hulst, F. heling te Hulst, te Putte en te Schoten en H. valse naam- dracht te Hulst;

«Overwegende dat het middel, dat enkel de in Nederland ten nadele van de P.V.B.A. S. gepleegde feiten betreft, niet tot cassatie kan leiden nu de aan eiser opgelegde straf naar recht verantwoord is wegens het bewezen verklaren van de andere aan eiser ten laste gelegde feiten.»

Zie ook A. Vandeplas, «De klachtmisdrijven in de mer- kenwetgeving», *R.W.*, 1973-74, 604; P. Arnou, «Klachtmis- drijf» (*Comm. Straf.*)

HOF VAN BEROEP TE GENT

16e KAMER – 18 FEBRUARI 1994

Voorzitter: de h. Meyer

Advocaten: mrs. Torrekens en Balcaen

Post – Postcheque – Aanbieding ter betaling bij openbare kredietinstelling

Wanneer bij een openbare kredietinstelling die krachtens een wederkerigheidsovereenkomst met de Post postcheques mag uitbetalen, een postcheque voor een bedrag van meer dan 20.000 fr. aangeboden wordt, geschiedt de betaling onder voorwaarde van goede afloop.

Als lasthebber van de begunstigde dient de kredietinstelling hem binnen de kortst mogelijke tijd op de hoogte te brengen van de niet-betaling van de postcheque. Bij verzuim dat te doen is zij gehouden de daardoor voor de lastgever ontstane schade te vergoeden.

F. t/ G.

Appellant heeft op 14 november 1986 een postcheque voor een bedrag van 250.000 frank ter inning aangeboden bij geïntimeerde en werd in geld betaald. Geïntimeerde heeft tevergeefs deze cheque aangeboden en kreeg geen betaling daar er onvoldoende dekking was op de rekening van de trekker. Zij heeft van appellant terugbetaling gevraagd van het bedrag hetgeen deze weigerde. Het beroepen vonnis van 17 mei 1989 van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Gent willigt de eis van geïntimeerde in. Het beroep tegen die beslissing is tijdig en regelmatig naar de vorm.

Appellant betwist dat de betaling van 14 november 1986 gebeurde onder voorbehoud van goede afloop. Hij beweert dat de betaling is gebeurd zonder het minste voorbehoud. Hij werpt ook op dat hij pas op 12 maart 1987 verwittigd werd van het feit dat er geen dekking was.

Ten dezen betreft het een postcheque op naam. Kenmerkend is dat de postcheque niet geëndosseerd kan worden.

Dit houdt in dat de handtekening van appellant op de rugzijde van de cheque geen endossement is maar dient als bewijs voor de betaling die hij ontving. Geïntimeerde als openbare kredietinstelling mocht de cheque uitbetalen gelet op de wederkerigheidsovereenkomst met de Regie der Posterijen. Ten dezen gebeurde die betaling zonder voorafgaande verificatie van het tegoed, die de loketbediende trouwens niet kon doen.

De houder van een postrekening-courant mag over het tegoed beschikken en op zijn naam postcheques uitgeven, die op zicht betaalbaar zijn, maar waarvan het bedrag ten hoogste 20.000 frank mag bedragen en voor zover hij houder is van een waarborgkaart.

Alhier was het bedrag van de cheque 250.000 frank en is geen nummer van waarborgkaart vermeld op de rugzijde.

Bijgevolg kan geen sprake zijn van waarborg voor de terugbetaling van het bedrag van de postcheque door de Regie der Posterijen waarop de cheque getrokken werd.

Het bedrag van een per postcheque bevolen order is weliswaar onbepaald, maar appellant weet, kan en dient te weten dat voor een bedrag hoger dan 20.000 frank er van geaarborgde betaling geen sprake kan zijn.

De postcheque is tenslotte geen betaling, maar een betaalmiddel.

Met inachtneming van die gegevens kan appellant niet ernstig beweren dat de betaling door geïntimeerde gebeurde zonder voorbehoud en niet zoals zij zegt onder voorwaarde van goede afloop. Door het aanbieden van de cheque bij geïntimeerde geeft appellant haar opdracht die cheque te innen. Zo zij daarbij de cheque rechtstreeks crediteert, gebeurt zulks onder voorwaarde van betaling van de cheque. De cheque wordt haar niet overgedragen. Zij wordt in bezit gesteld van de cheque voor rekening van de rechthebbende. Zij verbindt zich ertoe om namens hem de cheque tot betaling aan te bieden bij het Bestuur der Postcheques.

Artikel 1236 B.W. vindt hier geen toepassing. Zo geïntimeerde de cheque betaalde, handelt zij niet in naam en tot kwijting van de schuldenaar, maar handelde zij, gelet op de bestaande wederkerigheidsovereenkomst, eventueel namens het Bestuur der Postcheques onder de stilzwijgende voorwaarde dat het Bestuur der Postcheques niet zou weigeren te betalen.

Om dezelfde redenen kan de verjaring bedoeld in artikel 27 van de wet niet opgeworpen worden. Geïntimeerde baseert haar vordering niet op de cheque, maar op de inningsopdracht haar gegeven door appellant.

Appellant verwijt geïntimeerde de krachtens artikel 23 van de postchequewet verplichte kennisgeving van de niet-betaling van de cheque niet te hebben gedaan binnen de termijn van vier werkdagen zoals opgelegd. Hij heeft pas op 12 maart 1987 daarvan kennis gekregen.

Geïntimeerde werpt op dat de tegeneis die appellant daarop baseert, verjaard is daar hij steunt op de postchequewet en niet ingesteld is binnen zes maanden.

Appellant steunt evenwel ook op artikel 1382 B.W., in feite de fout die geïntimeerde in de uitvoering van het mandaat heeft begaan. Hij verwijt haar dat zij als lasthebber binnen de kortst mogelijke termijn hem diende mee te delen dat er onvoldoende dekking was. In werkelijkheid roept hij een contractuele tekortkoming in. Door haar toedoen kan hij niets ondernemen tegen S.

Geïntimeerde heeft de cheque ter incasso aangeboden op 19 november 1986, vervolgens op 1 december 1986, op 12 december 1986, op 29 december 1986, op 8 januari 1987, 30 januari 1987 en op 12 februari 1987. S. zou op 17 februari 1987 failliet verklaard zijn.

Geïntimeerde heeft inderdaad slechts na verloop van tijd appellant meegedeeld dat de cheque ongedekt was, blijkbaar eerst mondeling, daarna op 12 maart 1987 schriftelijk.

Zo zij opmerkt dat artikel 23 betrekking heeft op het verhaal wegens niet-betaling en de kennisgeving van de niet-betaling dient te gebeuren door de houder of de rechthebbende aan de trekker, terwijl het verzuim van kennisgeving of/laattijdige kennisgeving de rechthebbende zijn rechten tegenover de trekker niet ontnemt, maar hem alleen aansprakelijk maakt voor de schade die het gevolg is van de laattijdige kennisgeving, zo zij terecht opwerpt dat zij daarmee niets te maken heeft, blijft de vraag of zij als mandataris belast met het innen van de cheque geen fout begaat door na te laten tijdig de lastgever te verwittigen van het gebrek aan voldoende dekking.

Appellant werpt op dat door hem in het ongewisse te laten geïntimeerde het onmogelijk maakte om bv. verzet te doen

tegen de buitenbezitstelling van de titels of om revindicatiebeslag te doen, of nog op te treden in kort geding.

De titels werden aan S. afgegeven op 21 oktober 1986.

De besproken postcheque dagtekent van 14 november 1986, een vrijdag.

De aanbidding op 19 november 1986 is dus normaal. Veronderstellen dat S. één maand na de inbezitstelling de kasbons nog zou hebben is een vrome wens, gelet op zijn bedrieglijke praktijken.

Volgens de gegevens van het strafrechtelijk dossier, dat in onvolledige kopie wordt overgelegd, zijn er tussen 7 augustus 1986 en 30 september 1986 alleen reeds 13 cheques zonder dekking. Het dossier bevat ook een opsomming van 43 gevallen van oplichting en/of misbruik van vertrouwen.

Verzet op ongewilde buitenbezitstelling lijkt evenmin haalbaar nu er van ongewilde buitenbezitstelling geen sprake is, daar appellante de kasbons verkocht en reeds 50.000 frank op de prijs kreeg.

Hetzelfde geldt voor het welslagen van een revindicatiebeslag enz.

Niemand wist dan reeds dat S. systematisch misbruik van vertrouwen en oplichtingen pleegde. Zo het faillissement dagtekent van 17 februari 1987, blijkt dat de curator geen fondsen van vervreemde kasbons heeft teruggevonden, laat staan kasbons.

Appellant toont wel aan dat op 17 november 1986 het tegoed op de rekening-courant van S. 44.499 frank bedroeg, zodat, daar hij overeenkomstig het artikel 20 van de wet op de postcheque bevoorrecht was op de sommen die het Bestuur van de Postchecks bij de aanbidding van de postcheque schuldig was, hij bij tijdige kennisgeving van de niet-betaling minstens op die som zijn rechten had kunnen laten gelden. Op 25 november 1986 bedroeg de provisie op de rekening nog 52.672 frank.

Appellant bewijst derhalve dat hij, bij tijdige verwittiging van de niet-betaling, zijn schade had kunnen beperken tot beloop van 44.499 frank. Geïntimeerde is als lasthebber aansprakelijk voor de schuld in de uitvoering van haar mandaat. Zij diende de lastgever binnen de kortst mogelijke tijd in te lichten van de niet-betaling. Zij is gehouden, niet op grond van artikel 1382 B.W., maar wel op grond van artikel 1992 B.W., de daardoor voor de lastgever ontstane schade te vergoeden, hoewel zijzelf uit die fout geen enkel voordeel heeft gehaald.

Andere of hogere schade is niet bewezen.

HOF VAN BEROEP TE GENT

1e KAMER – 1 APRIL 1994

Voorzitter: de h. Roose

Raadsheren: de hh. Brugmans en De Buck

Arbitrage – In Spanje gegeven scheidsrechterlijke uitspraak – 1. Verzet tegen exequatur – Aard – Rechter – 2. Weigering van exequatur – Redenen – Internationale handels-arbitrage

1. *Het verzet dat kan worden gedaan tegen de beslissing tot uitvoerbaarverklaring van een in het buitenland gegeven scheidsrechterlijke uitspraak, is een derdenverzet. Het wordt ge-*

bracht voor de rechtbank van eerste aanleg, niet voor de voorzitter, binnen een maand na de betekening van het exequatur.

2. *Zowel in België als in Spanje zijn het Verdrag van New York van 10 juni 1958 en het Verdrag van Genève van 22 april 1961 toepasselijk.*

Uit art. 5.1.e van het Verdrag van New York volgt dat de tenuitvoerlegging van de arbitrale uitspraak geweigerd wordt indien die uitspraak vernietigd is door een bevoegde autoriteit van het land waar de uitspraak was gewezen. Blijkens de artt. 9.1 en 9.2 van het Verdrag van Genève is echter de weigering maar mogelijk voor zover de arbitrale uitspraak in het land van de uitspraak vernietigd wordt op een van de gronden vermeld in § 1 van art. 9.

N.V. P. t/ Vennootschap naar Spaans recht T. e.a.

1. Appellante heeft tijdig en regelmatig naar de vorm hoger beroep ingesteld tegen het vonnis van 19 september 1991, gewezen op tegenspraak door de Rechtbank van Eerste Aanleg te Kortrijk, zesde kamer.

2. Op 23 april 1985 heeft eerste geïntimeerde aan appellante een lading wol geleverd (partij nr. 2117) ter uitvoering van een koop-verkoopovereenkomst van 18 februari 1985.

De factuur van 15 mei ten belope van 4.317.913 fr. werd niet betaald door appellante, die per brief van 17 juni 1985 liet weten dat de kwaliteit van de wol niet voldeed en dat ze aanspraak maakte op een vergoeding van 3.276.500 fr.

In de overeenkomst waren partijen akkoord gegaan om het arbitrageverdrag van de Internationale Wolfederatie toepasselijk te verklaren.

De Federación Española de la Industria Lanera, die belast was met de organisatie van de arbitrage en voor wie Miguel Rambla Castells als scheidsrechter werd aangesteld, maakte een arbitragecompromis op, dat op 17 december 1985 werd ondertekend door eerste geïntimeerde.

Aarzelingen van de kant van appellante hadden tot gevolg dat door tweede geïntimeerde, die volgens het arbitragecompromis een Belgische scheidsrechter kon aanstellen, nog geen scheidsrechter was aangesteld op 16 mei 1986. Op die datum deelde de secretaris van de Delegación Española en la Federación Lanera Internacional, de heer Juan Plans Comadrán, mee aan tweede geïntimeerde dat er bij verstek een scheidsrechterlijke uitspraak geveld zou worden indien er voor het einde van de maand geen Belgische scheidsrechter aangesteld zou zijn.

Op 23 juni 1986 heeft tweede geïntimeerde aan voornoemde secretaris kunnen medelen dat appellante akkoord was om het arbitragecompromis, waarin W. Verfaillie als Belgische arbiter werd aangesteld, te ondertekenen. Bij brief van 27 juni 1986 heeft tweede geïntimeerde het arbitragecompromis ondertekend teruggestuurd naar Juan Plans Comadrán.

Op 24 juni 1986 werd intussen bij verstek een arbitrale beslissing genomen, luidend als volgt: «Verklaart en stelt vast (...) dat de partijen van de geleverde draad nr. 2117 voldoen aan de vereisten van een normale draad en ook voldoen aan die vereisten gestipuleerd in de contracten; en veroordeelt tot het deel gevraagd voor de betaling van de uitgestippelde prijs, verwerpen iedere andere of tegenstrijdige beslissing.»

Op 19 april 1988 heeft eerste geïntimeerde een verzoekschrift neergelegd met toepassing van artikel 1719 Ger.W. teneinde de in het buitenland gegeven scheidsrechterlijke

uitspraak uitvoerbaar te laten verklaren. Dat verzoekschrift was gericht aan de voorzitter van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Kortrijk.

Op 29 september 1988 heeft de vierde kamer van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Kortrijk, zittinghoudend in raadkamer, verlof verleend tot tenuitvoerlegging in België van de arbitrale uitspraak verleend door de Federación Nacional de la Industria Lanera. Dat vonnis werd aan appellante betekend op 20 oktober 1988.

Appellante heeft gebruik gemaakt van de haar door artikel 1722 Ger.W. geboden mogelijkheid om tegen de beslissing van 29 september 1988 verzet te doen. Zij liet op 18 november een dagvaarding betekenen aan eerste geïntimeerde om te verschijnen voor de zesde kamer van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Kortrijk teneinde:

- het verzet ontvankelijk en gegrond te horen verklaren, mitsdien de uitspraak van de rechtbank van 29 september 1988 te vernietigen en opnieuw recht doende, zich onbevoegd te verklaren om kennis te nemen van het verzoek tot exequatur; subsidiair het verzoek tot tenuitvoerlegging in België van de arbitrale uitspraak verleend door de Federación Nacional de la Industria Lanera, op 24 juni 1988 af te wijzen, minstens te schorsen totdat zij uitspraak heeft gedaan over de vordering tot nietigverklaring van de arbitrale uitspraak;

- de vordering van appellante tot nietigverklaring van de arbitrale uitspraak ontvankelijk en gegrond te horen verklaren, mitsdien de nietigverklaring uit te spreken van het arbitraal vonnis, geveld op 24 juni 1988 door de Federación Nacional de la Industria Lanera;

- eerste geïntimeerde te horen veroordelen in betaling van alle kosten van het geding.

Appellante heeft op 18 december 1986 tweede geïntimeerde laten dagvaarden tot tussenkomst en vrijwaring. Zij vorderde een veroordeling van tweede geïntimeerde om haar te vrijwaren ingeval de rechtbank de nietigverklaring van de arbitrale uitspraak zou weigeren of de beslissing van 29 september 1988 tot toekenning van exequatur van de arbitrale uitspraak zou bevestigen. Zij eiste tevens dat tweede geïntimeerde in dat geval veroordeeld zou worden tot betaling van alle sommen die zij aan eerste geïntimeerde zou dienen te betalen krachtens de arbitrale uitspraak.

In het bestreden vonnis werd eerst beslist dat er geen redenen zijn om het vonnis van 29 september 1988 wegens onbevoegdheid nietig te verklaren.

De eerste rechter baseerde voorts zijn beslissing op de bepalingen van het Verdrag van 21 april 1961 inzake de internationale handelsarbitrage, op welk verdrag de partijen zelf niet hadden beroepen. Op grond van art. 1, § 9, van dat verdrag stelde de eerste rechter het volgende: «te dezen werd de arbitragebeslissing genomen in Spanje en nu de vernietiging van deze beslissing niet werd gevorderd in de Staat waar de beslissing werd genomen, kan de tenuitvoerlegging niet worden geweigerd op grond van een vordering tot vernietiging die wordt ingesteld in de Verdragsluitende Staat waar de beslissing niet werd gewezen.»

De vordering tot nietigverklaring werd op grond van dezelfde verdragsbepaling ontoelaatbaar verklaard.

De vordering in tussenkomst en vrijwaring tegen tweede geïntimeerde werd afgewezen als ongegrond.

Het verzoekschrift tot hoger beroep werd neergelegd ter griffie van dit Hof op 15 oktober 1991.

Er blijkt nu bij de rechtbank van Tarrasa een verzoekschrift van 16 juni 1992 te zijn ingediend, waarin appellante ten overstaan van de heer Miguel Rambla-i-Castells (de scheidsrechter), Textil Tarazona S.A. en «de Spaanse afvaardiging van het Internationaal Wolsecretariaat» vordert dat de scheidsrechterlijke uitspraak nietig wordt verklaard.

Appellante legt in verband met deze procedure stukken voor in de Spaanse taal, soms vertaald in de Franse taal, waaruit zou moeten kunnen worden afgeleid dat de Spaanse Rechtbank zich bevoegd heeft verklaard en de vordering reeds toelaatbaar heeft verklaard zodat deze procedure in een eindfase is gekomen.

3. Appellante voert twee redenen aan waarom het bestreden vonnis moet worden tenietgedaan.

Ten eerste had de eerste rechter, beslissend op verzet, moeten vaststellen dat het verlof tot tenuitvoerlegging werd verleend niet door de voorzitter van de rechtbank maar door een alleensprekende rechter, zitting houdend in de vierde kamer, en had hij dus moeten beslissen dat het vonnis van 29 september 1988 was gewezen door een rechter, die niet geëdieerd was en overigens niet bevoegd was.

Ten tweede stelt appellante dat de eerste rechter ambtshalve zijn vonnis heeft gebaseerd op het Verdrag van Genève van 21 april 1961 zonder de debatten eerst te heropenen en dat bijgevolg het vonnis nietig is wegens schending van artikel 774 Ger.W.

4. Door geïntimeerden wordt niet betwist dat de eerste rechter artikel 774, tweede lid, dat tot doel heeft het recht van verdediging te doen eerbiedigen, heeft geschonden. Dat is een afdoende grond om het bestreden vonnis teniet te doen.

5. Thans komt de stelling van appellante ter sprake volgens welke de rechter die op 29 september 1988 verlof verleende tot tenuitvoerlegging van de scheidsrechterlijke uitspraak, niet geëdieerd was en overigens niet bevoegd was.

Enerzijds zegt artikel 1719 Ger.W. dat over de vordering tot tenuitvoerlegging van een in het buitenland gegeven scheidsrechterlijke uitspraak m.a.w. over het verzoekschrift wordt beslist door de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg. Anderzijds zegt artikel 1722 Ger.W. dat tegen de beslissing tot tenuitvoerlegging verzet kan worden gedaan bij de rechtbank van eerste aanleg. In werkelijkheid is dat een vorm van derdenverzet dat evenwel in dat geval gebracht wordt voor de rechtbank – en niet voor de voorzitter – binnen een maand na de betekening van het exequatur (*R.P.D.B.*, Tw. «L'arbitrage volontaire en droit privé», Compl. VII, nr. 371).

Gelet op het bovenstaande, dat impliceert dat het verlenen van het exequatur geen uitsluitende bevoegdheid is van de voorzitter, en gelet op artikel 568, tweede lid, Ger.W. was de voormalige vierde kamer niet onbevoegd om het vonnis van 29 september 1988 te vellen (zie A. Fettweis, *Manuel de procédure civile*, nr. 1189, p. 716).

Krachtens artikel 1068 Ger.W. maakt het hoger beroep tegen een eindvonnis of tegen een vonnis alvorens recht te doen het geschil zelf aanhangig bij de rechter in hoger beroep. Dat brengt mee dat de exceptie van onbevoegdheid van appellante alle belang mist daar de grond van de zaak uiteindelijk toch door het Hof beoordeeld moet worden.

6. In de gegeven omstandigheden zal het Hof dienen te statueren nopens hetgeen door appellante werd gevorderd

in de «dagvaarding in verzet tegen exequatur en tot nietigverklaring van een arbitrale uitspraak».

Appellante brengt het Hof ter kennis dat er inmiddels in Spanje een vordering ingesteld is tot nietigverklaring van de arbitrale uitspraak en dat dit geding in zijn eindfase is gekomen.

Artikel 1723 Ger.W. wijst erop dat een verdrag tussen België en het land waar de uitspraak is gegeven toepasselijk kan zijn.

Zowel in België als in Spanje zijn de volgende verdragen toepasselijk:

a. het Verdrag van New York van 10 juni 1958 over de erkenning en tenuitvoerlegging van buitenlandse scheidsrechterlijke uitspraken (zie Story Scientia, Gerechtelijk Wetboek, Derde boekdeel);

b. het Verdrag van Genève van 21 april 1961 inzake de internationale handelsarbitrage (id.);

Uit artikel 5.1.e van het Verdrag van New York volgt dat de tenuitvoerlegging van de arbitrale uitspraak geweigerd zal worden indien die uitspraak vernietigd is door een bevoegde autoriteit van het land waar de uitspraak werd gewezen. Blijkens de artikelen 9.1 en 9.2 van het Verdrag van Genève is echter de weigering maar mogelijk voor zover de arbitrale uitspraak in het land van de uitspraak vernietigd werd op een van de gronden, vermeld in § 1 van artikel 9.

In haar laatste conclusie vroeg appellante dat de procedure opgeschort zou worden totdat het definitief resultaat bekend is van de Spaanse procedure. Deze vraag wordt ingewilligd gelet op artikel 6 van het Verdrag van New York dat in dat verband bepaalt: «Indien vernietiging van de uitspraak... is verzocht aan de bevoegde autoriteit, bedoeld in artikel 5, eerste lid onder e, kan de autoriteit bij wie een beroep op de uitspraak wordt gedaan, indien zij daartoe aanleiding vindt, de beslissing over de tenuitvoerlegging van de uitspraak opschorten...»

ARBEIDSHOF TE ANTWERPEN AFDELING HASSELT

4e KAMER – 15 SEPTEMBER 1994

Voorzitter: mevr. Homans

Raadsheren in sociale zaken: de hh. Haesevoets en Ulenaers

Advocaat: mr. Swennen

1. Hoven en rechtbanken – Besluiten en verordeningen – Toepassing – Wettigheid – Toetsingsgrond – 2. Werkloosheid – a) Langdurige werkloosheid – Recht op uitkeringen – Schorsing – Werkloosheidsduur – Begrip – Ministerieel besluit – Koninklijk besluit – Beheerscomité – Verplicht advies – Vrijstelling – Hogere norm – Spoedeisende gevallen – b) Koninklijk besluit – Beheerscomité – Verplicht advies – Vrijstelling – Dringende noodzakelijkheid – Rechterlijke macht – Toetsingsbevoegdheid – Machtsafwendig

1. *Krachtens art. 107 Gw. (thans art. 159), vermag de rechterlijke macht de toepassing van een ministerieel besluit te weigeren indien de minister daarin niet conform de hem bij koninklijk besluit gegeven opdracht heeft gehandeld.*

2.a) *Hoewel art. 143, § 15, eerste lid, Werkloosheidsbesluit 1963 (thans art. 81, vijfde lid, Werkloosheidsbesluit 1991) be-*

paalt dat de minister, met het oog op de schorsing van het recht op uitkeringen wegens langdurige werkloosheid, het begrip werkloosheidsduur definieert na advies van het beheerscomité van de R.V.A., staat die bepaling de toepassing niet in de weg van art. 15 Beheerswet Sociale Zekerheidsinstelling, dat een hogere norm uitmaakt en de minister in spoedeisende gevallen vrijstelt van de verplichting het advies van het beheerscomité in te winnen.

b) *Het komt de rechterlijke macht toe na te gaan of de door de minister aangevoerde urgentie reëel was, dan wel op machtsafwendig berustte. Het komt haar niet toe de opportuniteit van het late handelen van de minister te beoordelen of de getroffen maatregelen te evalueren t.a.v. van de gestelde doeleinden.*

E. t/ R.V.A.

A. Situering van de betwisting

Vóór de wijziging van artikel 63 van het ministerieel besluit van 4 juni 1964 door het ministerieel besluit van 12 juni 1990, gepubliceerd in het Belgisch Staatsblad van 14 juni 1990 en in werking getreden op 14 juni 1990, kwamen vergoede dagen van werkloosheid, gelegen in een periode van tewerkstelling als deeltijdse werknemer om aan de werkloosheid te ontsnappen, niet in aanmerking voor de berekening van de duur van de werkloosheid bedoeld in artikel 143 van het koninklijk besluit van 20 december 1963, en zou appellante, volledig werkloos vanaf 1 januari 1980 maar sedert 1 februari 1984 deeltijds tewerkgesteld om aan de werkloosheid te ontsnappen, aldus onvoldoende aan te rekenen dagen van werkloosheid tellen om als langdurig werkloos te kunnen worden geschorst.

Nu echter zowel de schorsingsbeslissing van 11 maart 1991 als de verwittiging van 12 oktober 1990 na 14 juni 1990 gelezen zijn, betwist appellante in beginsel niet dat de gewestelijke werkloosheidsinspecteur, met toepassing van de toen toepasselijke artikelen 143 van het koninklijk besluit van 20 december 1963 en 63 en 64 van het ministerieel besluit van 4 juni 1964, terecht met ingang van 11 maart 1991 haar recht op werkloosheidsuitkeringen heeft geschorst.

Van de arbeidsgerechten vraagt zij evenwel dat deze, op basis van artikel 107 van de Grondwet, artikel 63 van het ministerieel besluit van 4 juni 1964, als gewijzigd door het ministerieel besluit van 12 juni 1990, weigeren toe te passen, omdat de minister, alvorens dit besluit uit te vaardigen, ondanks de uitdrukkelijke bepaling van artikel 143, § 15, eerste lid, van het koninklijk besluit van 20 december 1963, nagelaten heeft het advies van het beheerscomité in te winnen.

Subsidiar, voor zover zou worden geoordeeld dat in geval van dringende noodzakelijkheid voorafgaand advies niet zou dienen te worden gevraagd, betoogt zij dat er geen dringende noodzakelijkheid was.

Daaruit volgt, aldus nog appellante, dat artikel 63 als van kracht vóór de wetswijziging, verder van toepassing blijft en derhalve haar recht op werkloosheidsuitkeringen niet kan worden geschorst.

De eerste rechter was van oordeel dat artikel 107 van de Grondwet hem niet toestond een ministerieel besluit aan een koninklijk besluit te toetsen; de bestreden administratieve beslissing werd derhalve bevestigd.

B. *De bevoegdheid van de rechterlijke macht om op grond van artikel 107 van de Grondwet de wettigheid van een ministerieel besluit te toetsen aan een koninklijk besluit*

Geïntimeerde stelt dat artikel 107 van de Grondwet enkel handelt over de toetsing van besluiten en verordeningen aan de wetten in formele zin, en dat de rechterlijke macht niet vermag de wettigheid van een ministerieel besluit ten aanzien van een koninklijk besluit te toetsen.

De eerste rechter is haar, zoals gezegd, hierin bijgevalen.

Artikel 107 van de Grondwet, dat strookt met de wens van de grondwetgever om de burger tegen administratieve willekeur te beschermen, verleent de hoven en rechtbanken de bevoegdheid om zowel de interne als de externe wettigheid van de administratieve akten te controleren (cf. Cass., 10 november 1992, *R.W.*, 1992-93, 989).

De administratie moet immers niet alleen *intra legem* optreden, d.w.z. dat zij zich dient te hoeden voor strijdigheid met bestaande hogere rechtsnormen, haar akten dienen eveneens steeds *secundum legem* of *ex lege* te zijn, m.a.w. steunen op een wetgevende bepaling.

Dit wettigheidsbeginsel is gegrond op de overweging dat alleen de wetgever over een initiële en onvoorwaardelijke wetgevende bevoegdheid beschikt, terwijl de administratieve overheid daarentegen slechts met wettelijke habilitatie en dus alleen ter uitvoering van de wetten kan optreden (Alen A., *Rechten en bestuur in het Belgisch publiekrecht*, Kluwer, Rechtswetenschappen, 1984, deel II, p. 51).

Precies daarom zal enerzijds de wetgever in de redactie van zijn wetten de Koning expliciet de instructies geven op grond waarvan Hij de wetten dient uit te voeren, en zullen anderzijds de uitvoeringsbesluiten in hun aanhef verwijzen naar de hogere rechtsnorm welke zij beogen te regelen.

Dit houdt in dat, nu in casu de partijen aanvaarden dat het koninklijk besluit van 20 december 1963 betreffende arbeidsvoorziening en werkloosheid in overeenstemming is met artikel 7 van de besluitwet van 28 december 1944 betreffende de maatschappelijke zekerheid der arbeiders en de Koning aan de minister een verdere uitvoerende opdracht gegeven heeft, dit koninklijk besluit dezelfde verbindende kracht heeft als een wettelijke bepaling.

Heeft de minister, belast met deze verdere uitvoering, niet conform de hem gegeven opdracht gehandeld, dan vermag de rechterlijke macht niet dit ministerieel besluit toe te passen. Het Hof acht zich dus gerechtigd om artikel 63 van het ministerieel besluit van 4 juni 1964, als gewijzigd door het ministerieel besluit van 12 juni 1990, op zijn «wettigheid» *sensu lato* te toetsen (vergelijk Cass., 19 oktober 1989, *R.W.*, 1989-90, 1185, waarin het Hof van Cassatie beslist dat het bestreden arrest, door geen gevolg toe te kennen aan een administratieve handeling die de beginselen van een eerder uitgevaardigd koninklijk besluit schendt, artikel 107 van de Grondwet in acht heeft genomen).

C. De wettigheidstoetsing van artikel 63 van het ministerieel besluit van 4 juni 1964, als gewijzigd door het ministerieel besluit van 12 juni 1990

1. Appellante stelt niet dat de wijziging in de bepaling van de werkloosheidsduur door het ministerieel besluit van 12 juni 1990 inhoudelijk of *intra legem* niet in overeenstemming met hogere rechtsnormen zou zijn.

Zij stelt enkel dat deze formeel of *secundum legem* niet conform is: niettegenstaande de uitdrukkelijke bepaling van artikel 143, § 15, eerste lid, van het koninklijk besluit van 20 december 1963 heeft de minister nagelaten vooraf het advies van het beheerscomité in te winnen.

2. Luidens artikel 143, § 15, eerste lid, van het koninklijk besluit van 20 december 1963 bepaalt de minister, na advies van het beheerscomité, wat voor de toepassing van dit artikel verstaan wordt onder arbeid in loondienst, gelijkgestelde periodes en werkloosheidsduur.

In de aanhef van het ministerieel besluit van 12 juni 1990 tot wijziging van de artikelen 63 en 64 van het ministerieel besluit van 4 juni 1964 verwijst de minister naar de wet van 25 april 1963 betreffende het beheer van de instellingen van openbaar nut van sociale zekerheid en sociale voorzorg, inzonderheid artikel 15, en beroept hij zich op de dringende noodzakelijkheid, die hij als volgt omschrijft: «Gelet op de dringende noodzakelijkheid, gemotiveerd door de inwerkingtreding op 14 juni 1990 van het koninklijk besluit van 12 juni 1990, tot wijziging van artikel 143 van het koninklijk besluit van 20 december 1963 betreffende arbeidsvoorziening en werkloosheid».

Dit koninklijk besluit van 12 juni 1990 verwijst op zijn beurt eveneens naar artikel 15 van de wet van 25 april 1963. De dringende noodzakelijkheid wordt er als volgt omschreven: «Gelet op de dringende noodzakelijkheid, gemotiveerd door het feit dat de vastgelegde begrotingsimperatieven voor 1990 vereisen dat dit besluit zonder verwijl in werking treedt».

Artikel 15 van de wet van 25 april 1963 betreffende het beheer van de instellingen van openbaar nut van sociale zekerheid en sociale voorzorg, waarnaar telkens verwezen wordt, bepaalt:

«Behoudens in spoedeisende gevallen onderwerpt de minister van Tewerkstelling en Arbeid of de minister van Sociale Voorzorg aan het advies, hetzij van de Nationale Arbeidsraad, hetzij van het beheerscomité, elk voorontwerp van wet of ontwerp van organiek besluit of verordening tot wijziging van de wetten of verordeningen, met de toepassing waarvan de instelling belast is of betreffende het personeelskader en de structuur van de instelling.

Het beheerscomité geeft binnen één maand zijn advies. Op verzoek van de minister kan deze termijn tot tien vrije dagen verminderd worden.

Indien de minister de dringendheid inroept, brengt hij de voorzitter van het beheerscomité hiervan op de hoogte.»

Hoewel appellante erkent dat dit artikel op de hele werkloosheidsreglementering integraal van toepassing is, is zij van oordeel dat artikel 143, § 15, eerste lid, van het koninklijk besluit van 20 december 1963, door uitdrukkelijk te bepalen «na advies van het beheerscomité», bedoeld heeft de uitzondering voor de spoedeisende gevallen als bepaald in artikel 15 van de wet van 25 april 1963 in dit geval uit te sluiten.

Gelet op het wettigheidsbeginsel (cf. die hiervoren sub B) kan de Koning een hogere rechtsnorm zoals artikel 15 van de wet van 25 april 1963 echter niet naast zich neerleggen.

Nu de wetgever in dit artikel 15 de minister in spoedeisende gevallen gelast zelf zijn verantwoordelijkheid te nemen, kunnen de woorden «na advies van het beheerscomité» in artikel 143, § 15, eerste lid, van het koninklijk besluit van 20 december 1963 niet anders worden verstaan dan als een wijziging naar de algemeen opgelegde verplichting tot voorafgaand overleg, met inbegrip evenwel van de wettelijk bepaalde uitzondering.

In spoedeisende gevallen is het in artikel 143, § 15, eerste lid, bedoelde voorafgaand advies derhalve niet verplicht.

1. Subsidiair betwist appellante het spoedeisend karakter van het ministerieel besluit van 12 juni 1990. In de eerste plaats, daar volgens appellante de wijziging van artikel 143 van het koninklijk besluit van 20 december 1963 door het koninklijk besluit van 12 juni 1990 met ingang van 14 juni 1990 op zich geen dringende wijziging van het uitvoeringsbesluit noodzaakte.

Appellante verwijst hiertoe naar een vonnis van de Arbeidsrechtbank te Hasselt van 29 oktober 1986, A.R. 86/942. U./R.V.A., waarin beslist werd dat het bestaande artikel 64 van het ministerieel besluit van 4 juni 1964 nog steeds zijn volle geldingskracht had, hoewel zijn rechtsgrond, artikel 143 van het koninklijk besluit van 20 december 1963, tijdelijk geschorst en vervangen was.

Het is het Hof niet duidelijk hoe dit vonnis appellantes stelling zou ondersteunen.

De feitelijke situaties zijn immers niet vergelijkbaar: in het geciteerde vonnis was het artikel 143 van het koninklijk besluit, waarvan het ongewijzigde artikel 64 van het ministerieel besluit een uitvoering was, slechts tijdelijk geschorst en vervangen en dus niet onbestaande; in casu is artikel 143 van het koninklijk besluit, rechtsgrond van het betwiste gewijzigde artikel 63 van het ministerieel besluit, daarentegen zelf ook met ingang van 14 juni 1990 gewijzigd en dus niet meer bestaande.

Het beoogde doel van de wijzigingen doorgevoerd door het koninklijk besluit en het ministerieel besluit van 4 juni 1964, nl. een aanzienlijke besparing in de werkloosheidsuitgaven in 1990 te realiseren, kon bovendien slechts bereikt worden bij een gelijktijdige wijziging van zowel artikel 143 van het koninklijk besluit als van de uitvoeringsartikelen 63 en 64 van het ministerieel besluit.

4. Ten slotte, en nog steeds subsidiair, betwist appellante het spoedeisende karakter daar er bij het uitvaardigen van het koninklijk besluit en het ministerieel besluit van 12 juni 1990 geen sprake zou zijn geweest van een dringende noodzakelijkheid om budgettaire redenen, noch naar de tijd, noch naar het effect.

Dit wordt door appellante gedetailleerd uitgewerkt.

Het komt de rechterlijke macht echter niet toe de opportuniteit van het volgens appellante al te laat optreden van de minister te beoordelen, zoals het haar evenmin toekomt de getroffen maatregelen naar hun inhoud in het licht van de gestelde begrotingsdoeleinden te evalueren.

Wel zal het Hof dienen na te gaan of de minister een wettige reden had om het advies van het beheerscomité niet in te winnen, m.a.w. of de aangevoerde spoedeisendheid reëel was, dan wel op machtsafwending berustte (vgl. Cass., 27 september 1990, *R.W.*, 1990-91, 852).

Te dezen stelt het Hof vast dat, enerzijds, de in de aanhef van het ministerieel besluit van 12 juni 1990 vermelde wijziging van artikel 143 van het koninklijk besluit van 20 december 1963 door het koninklijk besluit van 12 juni 1990 met ingang van 14 juni 1990 (zie sub C, 2) wel degelijk reëel is, en dat, anderzijds, de in de aanhef van voormeld koninklijk besluit van 12 juni 1990 aangevoerde vastgelegde begrotingseisen voor 1990 (*ibidem*) eveneens aan de werkelijkheid beantwoorden (zie de nota van 1 maart 1990 van de vice-eerste minister van Begroting en Wetenschapsbeleid aan de minister-raad, betreffende de resultaten van de begrotingscontrole 1990).

Het aangevoerde spoedeisend karakter blijkt aldus, afgezien van de opportuniteit van het optreden van de minister, op reële gronden te berusten.

De bestreden administratieve beslissing van 11 maart 1991 heeft voor appellante dan ook terecht, op grond van artikel 143 van het koninklijk besluit van 20 december 1963 en de artikelen 63 en 64 van het ministerieel besluit van 4 juni 1964, als gewijzigd door respectievelijk het koninklijk besluit en het ministerieel besluit van 12 juni 1990 met ingang van 11 maart 1991, haar recht op werkloosheidsuitkeringen geschorst.

BURGERLIJKE RECHTBANK TE LEUVEN

5e KAMER – 5 OKTOBER 1994

Voorzitter: de h. Debrye

Advocaten: mrs. Tillemans en Siffert

Onrechtmatige daad – Aansprakelijkheid – Wilsbeschikking stervende vrouw – Neergeschreven door geneesheer – Nietigheid – Algemene rechtsbeginselen – Memo censetur ignorare legem

De geneesheer die op verzoek van een stervende vrouw haar laatste wilsbeschikking neerschrijft, reden waarom dit eigenhandig testament nietig wordt verklaard, heeft geen fout of onzorgvuldigheid begaan.

Men mag niet verwachten dat een geneesheer de wettelijke vereisten voor de geldigheid van een eigenhandig testament kent. Iedereen wordt weliswaar geacht de wetten te kennen, maar dat principe stamt uit zeer lang vervlogen tijden en actueel kent geen enkele Belg alle wetten.

V.D. t/ X

Op 28 april 1993 dagvaardde eiseres verweerster omdat zij haar aangestelde (...) aansprakelijk acht voor schade die zij beweert opgelopen te hebben op 4 november 1987 door fouten die begaan werden bij het opstellen van een testament van mevrouw V. Eiseres vordert op grond van de artikelen 1382 en 1384 B.W. een schadevergoeding van 8.577.121 fr., te vermeerderen met de interesten en met de gerechtskosten.

Verweerster betwist die vordering. Zij stelt dat haar aangestelde arts volledig te goeder trouw gehandeld heeft en dat hij uitgevoerd heeft wat mevrouw V. vroeg. Er mag niet verwacht worden van de behandelende arts dat hij over de vereiste juridische kennis zou beschikken om de geldigheidsvoorwaarden van een testament te kennen. De aangestelde arts had weliswaar niet de vereiste hoedanigheid om het testament op te stellen, maar dit impliceert volgens verweerster niet dat hij hierdoor een fout zou hebben begaan.

Eiseres antwoordt dat de aangestelde van verweerster een fout begaan heeft door niet de eerst beschikbare notaris op te roepen. Hij moest weten dat hij zijn bevoegdheid te buiten ging door als instrumenterend agent op te treden bij het opstellen van een testament. Tot staving van haar vordering legt eiseres een arrest van 5 maart 1992 van het Hof van Beroep te Brussel over, waarbij een vonnis van 11 mei 1989 van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Leuven bevestigd werd,

stellende dat het eigenhandig testament van 4 november 1987 nietig was.

Eiseres moet thans evenwel bewijzen dat de aangestelde van verweerster een fout begaan heeft bij het tot stand komen van het nietigverklarde testament. Het voorwerp van het geding dat aanleiding gaf tot bovengenoemd arrest was totaal verschillend van de onderhavige zaak, maar eiseres steunt op een zinsnede die stelt: «dat het in de hedendaagse maatschappij zonder moeite mogelijk moet zijn in een korte tijdspanne een beroep te doen op een notaris».

Als enige bewijsstukken aangaande de omstandigheden waarin het testament tot stand kwam, legde eiseres een brief van 26 augustus 1991 van de aangestelde arts en een brief van 27 maart 1992 van verpleegster E. over, waaruit blijkt dat mevrouw V. op 3 november 1987 op de dienst vaatheekunde van het ziekenhuis (...) opgenomen werd, voor een fatale afwijking waarvoor geen medische hulp kon baten.

Mevrouw V. werd op de hoogte gebracht van de te verwachten fatale afloop en zij uitte de wens om een testament ten voordele van eiseres op te maken. Daar zij te zwak was om het testament zelf te schrijven, deed de aangestelde arts dat, met ondertekening van het document door mevrouw V. en verpleegster E.

Uit de bewijsstukken van verweerster blijkt dat reeds in 1983 vastgesteld werd dat mevrouw V. aan een aneurysma van de aorta abdominalis leed. Zij werd op 29 september 1986 in het ziekenhuis (...) onderzocht maar weigerde een operatie en zelfs een opname voor verdere behandeling. Op 3 november 1987 werd mevrouw V. door de Mobiele Urgentie Groep na aanvraag van haar huisarts naar het ziekenhuis (...) overgebracht, alwaar zij om 20u55 toekwam. Daar werd zij aan uitgebreide onderzoeken onderworpen, zoals blijkt uit het overgelegde medisch dossier. Zij overleed op 4 november 1987 omstreeks 01u30, minder dan vijf uur nadat zij in het ziekenhuis toegekomen was.

Uit de overgelegde documenten blijkt dat eerst medisch alles gedaan werd om het leven van mevrouw V. te redden, eerst op de dienst spoedgevallen, later op de afdeling cardiovasculaire heelkunde. Na afloop van die onderzoeken wist de aangestelde arts dat mevrouw V. zeer snel zou overlijden.

Uit geen enkel bewijsstuk blijkt dat om de tussenkost van een notaris verzocht werd. Dit blijkt alleen uit een eenzijdige stelling van eiseres na instelling van haar vordering. Zij huldigde evenwel niet steeds dezelfde stelling, want uit de conclusie die zij opstelde ter gelegenheid van de betwisting van het testament in eerste aanleg blijkt: «dat zij (mevrouw V.) volstrekt gezond van geest was, doch fysiek volkomen uitgeput, hetgeen haar in de volstreekte onmogelijkheid stelde het hele testament zelf te schrijven. Dat zij zonder dat iemand haar daaromtrent verzocht, de aangestelde arts vroeg om akte te nemen van haar laatste wilsbeschikking, die voor haar de evidentie zelve was... dat evenmin getwijfeld kan worden aan de integriteit van de aangestelde arts, die gezien de specifieke noodtoestand waarin de testatrice zich bevond, zijn uitsluitend materiële hulp heeft aangeboden om haar laatste wil verwezenlijkt te zien».

Het verloop van de ziekenhuisopname in de nacht van 3 op 4 november 1987 toont aan dat mevrouw V. zeer kort na de fatale diagnose overleed. De aangestelde arts vervulde de menselijke plicht om gevolg te geven aan de laatste wens van mevrouw V. Iedereen wordt weliswaar geacht de wetten te

kennen, maar dat principe stamt uit zeer lang vervlogen tijden en actueel kent geen enkele Belg alle wetten.

Men mag niet verwachten dat een specialist vaatheekunde de wettelijke vereisten voor de geldigheid van een testament kent. Als mens heeft hij gevolg gegeven aan de laatste wens van een dame van 78 jaar, die in de laatste minuten van haar leven verkeerde. Daaraan werd gevolg gegeven met de logische middelen waarover men op dat moment beschikte. De aangestelde arts heeft zonder de minste twijfel te goeder trouw gehandeld en hij heeft niet de minste fout of onzorgvuldigheid begaan, waardoor aan eiseres schade veroorzaakt werd.

De vordering van eiseres is ongegrond.

NOOT – Over het adagium «*Nemo censetur ignorare legem*» en de zorgvuldigheidsnorm

De overwegingen in bovenstaand vonnis vestigen onze aandacht op het adagium «*nemo censetur ignorare legem*». Dit adagium vertolkt een algemeen rechtsbeginsel (Van Hoecke, M., «De algemene rechtsbeginselen als rechtsbron: een inleiding», in *Algemene Rechtsbeginselen*, Van Hoecke, M. (red.), Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 1991, 3-28, en Van Orshoven, P., «Non scripta, sed nata lex – Over het begrip en de plaats in de normen-hiërarchie van de algemene rechtsbeginselen», *ibid.*, 59-80), waarvan de gelding door de rechtspraak werd erkend (Cass., 16 oktober 1939, *Pas.*, 1939, I, 417; Cass., 20 januari 1943, *Pas.*, 1949, I, 200; Cass., 13 november 1944, *Pas.*, 1945, I, 23) en waardoor deze als dusdanig tot het positief recht behoort (zie Huberlant, C., «La présomption de connaissance de la loi», in *Les présomptions et les fictions en droit*, Brussel, Bruylant, 1974, 189 – situering van het algemeen rechtsbeginsel in het privaatrecht, het strafrecht, het administratief recht en het publiek recht).

Concreet diende de rechtbank te oordelen over de vordering van een onfortuinlijke legataris van een door een geneesheer opgetekend testament tegen een ziekenhuis. Nadat het testament in eerste en tweede aanleg nietig werd verklaard op grond van de vaststelling dat de erflater het testament weliswaar had ondertekend doch niet eigenhandig geschreven, vorderde zij schadevergoeding van het ziekenhuis, dit op grond van artikel 1384 B.W. De aangestelde van het ziekenhuis, een specialist vaatheekunde, had volgens haar immers een fout begaan door de laatste wilsbeschikking van de erflater neer te schrijven en dit document door laatstgenoemde te laten ondertekenen. In plaats van zelf de laatste wilsbeschikking van de erflater op te tekenen had hij de eerst beschikbare notaris dienen op te roepen teneinde een testament bij openbare akte te laten opmaken (art. 970 B.W.: «Het eigenhandig testament is niet geldig, indien het niet geheel met de hand van de erflater is geschreven, gedagtekend en ondertekend is; het is aan geen andere formaliteit onderworpen»; art. 971 B.W.: «Een testament bij openbare akte is het testament dat voor een notaris in tegenwoordigheid van twee getuigen, of voor twee notarissen wordt verleden.»)

De rechtbank oordeelt dat de geneesheer geen fout of onzorgvuldigheid heeft begaan. Op het argument van eiseres dat de geneesheer had dienen te weten dat het testament door zijn tussenkost nietig zou zijn, antwoordt de rechtbank «dat men niet mag verwachten dat een specialist vaatheekunde de wettelijke vereisten voor de geldigheid van een eigenhandig testament kent».

De rechtbank verwijst hierbij naar het algemeen rechtsbeginsel «nemo censetur ignorare legem» en overweegt «dat iedereen weliswaar geacht (wordt) de wetten te kennen, maar dit principe stamt uit zeer lang vervlogen tijden en actueel kent geen enkele Belg alle wetten».

Deze boude kritiek op en zelfs afwijzing van voornoemd algemeen rechtsbeginsel blijkt voornamelijk het gevolg te zijn van het ignoreren van de draagwijdte ervan. Deze is immers minder ruim dan het adagium zelf doet vermoeden. Het algemeen rechtsbeginsel «niemand wordt geacht de wet niet te kennen» (deze vrij letterlijke vertaling lijkt mij correcter dan het vaak gehanteerde «iedereen wordt geacht de wet te kennen») houdt niet in dat alle burgers alle wetten dienen te kennen (Huberlant, Ch., «La présomption de connaissance de la loi», in *Les présomptions et les fictions en droit*, Brussel, Bruylant, 1974, 190; Dumortier, J., «Wie wordt nog geacht de wet te kennen? Een voorstel voor een betere toegankelijkheid van de Belgische wetgeving», *R.W.*, 1992-93, 938), doch wel dat de burger de wet dient te kennen die op hem van toepassing is in de omstandigheden waarin hij zich bevindt (Dabin, J., *La technique de l'élaboration du droit positif*, Brussel, Bruylant, Parijs, Sirey, 1935, p. 278).

Ingevolge de te ruime interpretatie van het algemeen rechtsbeginsel, als zou dit een algemeen en onweerlegbaar vermoeden inhouden dat de burger alle wetten kent, laat de rechtbank ten onrechte uitschijnen dat de strikte toepassing van dit algemeen rechtsbeginsel automatisch zou leiden tot het aannemen van een fout van de geneesheer. Het niet weten dat er een bepaalde rechtsregel bestaat die van toepassing is op een bepaalde situatie, is echter niet hetzelfde als de schending van de regel.

Het niet kennen van een bepaalde rechtsregel geeft immers slechts aanleiding tot onrechtmatig gedrag in de zin van artikel 1382 B.W. indien hierdoor een bepaalde, specifieke rechtsnorm – een bepaald gebod of verbod – wordt overtredingen (Vandenbergh, H., Van Quickenborne, M., Geelen, K. en De Coster, S., «Overzicht van rechtspraak – Aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad (1979-1984)», *T.P.R.*, 1987, 1266 e.v.). Een persoon die niet weet dat de maximumsnelheid in een bebouwde kom 50 km/u bedraagt, begaat sowieso een fout indien hij met een hogere snelheid rijdt, niet omdat hij de overtreden regel niet kent, maar omdat hij hem overtreedt.

In deze zaak wist de geneesheer blijkbaar niet dat een eigenhandig testament slechts geldig is indien de erflater dit zelf volledig met de hand geschreven heeft (art. 970 B.W.). Deze vaststelling is niet voldoende om te besluiten tot een onrechtmatigheid wegens schending van deze artikelen, aangezien deze artikelen in geen enkele hypothese door de geneesheer zijn geschonden.

Dat neemt niet weg dat het niet weten dat er een bepaalde rechtsregel bestaat die toepasselijk is op de situatie waarin men zich bevindt een overtreding van de zorgvuldigheidsnorm kan zijn, en dus een onrechtmatige daad, indien de persoon in zijn gedrag de vereiste zorgvuldigheid niet in acht heeft genomen.

Het algemeen rechtsbeginsel dat de burger de wet dient te kennen die op hem van toepassing is in de omstandigheden waarin hij zich bevindt, belet de rechter geenszins na te gaan of een normaal omzichtig en zorgvuldig persoon zich in dezelfde omstandigheden op dezelfde wijze zou hebben gedragen. Zou deze persoon in dezelfde omstandigheden (de erf-

later had volgens de diagnose nog maar enkele uren te leven en is hooguit één uur na ondertekening van het testament overleden) terstond zijn materiële hulp hebben aangeboden zonder zich af te vragen of zijn optreden wel juridisch verantwoord was? Of zou deze persoon zich minstens bewust geweest moeten zijn van zijn eigen ondeskundigheid of onwetendheid en, alvorens te handelen, het advies hebben ingewonnen van een juridisch geschoold persoon?

Het voornoemd algemeen rechtsbeginsel verhindert de beoordeling van het concreet gedrag in het licht van de zorgvuldigheidsnorm niet (hier beperk ik mij tot het leerstuk van de onrechtmatige daad... er bestaat voornamelijk kritiek op de gelding van het algemeen rechtsbeginsel in strafzaken, fiscale zaken..., hetgeen Marcel Storme verwoordt in zijn stelling «dat het de hoogste tijd wordt dat men het 'Nemo censetur ignorare legem' dat van technische leugen (von Jhering) een flagrante leugen is geworden, vervangt door 'Nemo censetur cognoscere legem'» (zie Storme, M., «Het wetgevingsproces in het procesrecht: een dubbele bevraging van theorie en praktijk», in *Wetgeving in theorie en praktijk*, Adams, M. en Wintgens, L.J. (red.), Antwerpen - Apeldoorn, Maklu, 1994, 194). Wel integendeel, het vormt er een onderdeel van: de burger moet in de situatie waarin hij zich bevindt, bedacht zijn op het bestaan van rechtsregels die van toepassing zijn in die situatie én zijn gedrag hieraan aanpassen, althans voor zover de omstandigheden hem dit toelaten.

Indien de rechtbank deze redenering zou hebben gevolgd, had zij dit algemeen rechtsbeginsel niet ter discussie gesteld. Dit zou de rechtszekerheid ten goede gekomen zijn.

Tom Hens

Centrum Rechtsmethodiek K.U.Leuven

ARBEIDSRECHTBANK TE GENT

4e KAMER – 18 FEBRUARI 1994

Voorzitter: de h. Herman

Rechters in sociale zaken: de hh. Roegiers en Goethals

Advocaat: mr. De Muer

Arbeidsovereenkomst – Einde – Overmacht – Definitieve arbeidsongeschiktheid – Bewijs – Gegevens verstrekt door werknemer – Arbeidsgeneesheer – Geneeskundig onderzoek – A.R.A.B. – Dwingende bepalingen – Gevolg

Uit de feitelijke gegevens die de werknemer heeft aangevoerd om de overeengekomen arbeid niet langer te hoeven uitvoeren, vermag de werkgever te besluiten dat zijn eigen verbintenissen definitief ten einde gekomen zijn.

De definitieve ongeschiktheid van de werknemer voor de overeengekomen arbeid kan worden bewezen door de resultaten van een geneeskundig onderzoek door de arbeidsgeneesheer, voor zover daarbij de dwingende bepalingen van het A.R.A.B. nageleefd zijn.

De P. t/ V.Z.W. P.

In feite

De eiseres was van 2 november 1983 met de verweerster verbonden door een arbeidsovereenkomst voor onbepaalde

tijd voor bedienden. Zij werd tewerkgesteld als sanitair helpster in het kader van het Derde Arbeidscircuit.

Vanaf 1 augustus 1987 waren de partijen verbonden door een arbeidsovereenkomst voor onbepaalde tijd (regeling van het Interdepartementaal Begrotingsfonds).

De eiseres werd arbeidsongeschikt vanaf 16 augustus 1987. De door haar overgelegde medische attesten attesteren een arbeidsongeschiktheid tot en met 27 september 1987. Zij werd reeds op 25 september 1987 (dus kennelijk vóór de werkhervatting) door de arbeidsgeneesheer onderzocht. Deze laatste vulde een kaart van medisch onderzoek in waarin hij verklaarde dat het raadzaam was de eiseres «voorgoed» over te plaatsen in een betrekking waarbij «tillen van lasten in de mate van het mogelijke» werd vermeden.

Eerder had de behandelende arts van de eiseres haar op 18 september 1987 een attest overhandigd waarin hij verklaarde dat de eiseres «om medische redenen best een lichter, minder rugbelastend werk» kreeg. Dit attest werd aan de verweerster bezorgd (die er slechts een slechte fotokopie van overlegt).

De arbeidsovereenkomst van de eiseres werd door de verweerster op 28 september 1987 – de dag van de hervatting van het werk – beëindigd zonder betekening van een opzegging doch met overhandiging van een werkloosheidsattest C 4 dat als reden van de werkloosheid «medische redenen» vermeldde (het stuk wordt nochtans niet overgelegd en dit terwijl het toch gehecht was aan de eerste conclusie die aan de eiseres was bezorgd).

In rechte

Bij exploit van 23 december 1987 vordert de eiseres dat de verweerster veroordeeld wordt tot het betalen van 1) een opzeggingsvergoeding van 134.022 frank, 2) een eindejaarspremie 1987 pro rata temporis van 17.820 frank (...)

Over de overmacht

Volgens een vaststaande rechtspraak maakt de definitieve onmogelijkheid van de werknemer om ten gevolge van arbeidsongeschiktheid de overeengekomen arbeid te verrichten een einde aan de arbeidsovereenkomst door overmacht. Enig criterium is de overeengekomen arbeid, niet enige andere arbeid die de werkgever zou hebben kunnen aanbieden (art. 32, 5 van de Arbeidsovereenkomstenwet; Cass., 5 januari 1981, *A.C.*, 1980-81, 480; Cass., 15 februari 1982, *A.C.*, 1981-82, 771; Cass., 21 april 1986, *J.T.T.*, 1986, 501; Cass., 12 januari 1987, *A.C.*, 1986-87, 604; Cass., 1 juni 1987, *A.C.*, 1986-87, 1335; Cass., 13 februari 1989, *A.C.*, 1988-89, 686).

Die definitieve arbeidsongeschiktheid is een feitelijk gegeven dat door alle wettelijke middelen kan worden bewezen (Cass., 13 maart 1989, *A.C.*, 1988-89, 800).

Overmacht maakt geen einde aan de overeenkomst zolang geen der partijen zich erop beroept (Arbh. Antwerpen, afd. Hasselt, 20 december 1988, *Limb. Rechl.*, 1989, 17). De werkgever kan vaststellen dat de werknemer zich onrechtstreeks op overmacht beroept doordat hij feitelijke gegevens aanvoert om de overeengekomen arbeid niet langer te hoeven verrichten, en kan hieruit afleiden dat aan de verbintenissen die de overeenkomst ook voor hemzelf meebrengt, definitief ten einde gekomen zijn (Arbh. Gent, 12 december 1988, *R.W.*, 1988-89, 1437; Arbrb. Brussel, 13 maart 1989, *R.W.*, 1988-89, 1339, noot Rauws, W.), zonder dat hij ertoe gehouden is aan te tonen dat de werknemer bij het tot stand

komen van zijn arbeidsongeschiktheid geen enkele fout heeft begaan die zijn aansprakelijkheid kan meebrengen (men kan zich afvragen op welke wijze de eiseres in casu wel de gekwalificeerde fout van artikel 18 van de Arbeidsovereenkomstenwet zou hebben begaan).

De verweerster beroept zich zowel op het attest van de behandelende arts van de eiseres als op de bevindingen van de arbeidsgeneesheer.

Wanneer de behandelende arts verklaart dat de eiseres «om medische redenen het best een lichter, minder rugbelastend werk» krijgt, doet hij geen uitspraak over het feit of deze arbeidsongeschiktheid tijdelijk of definitief zal zijn. Uit deze verklaring kan ten voordele van de stelling van de verweerster dan ook niets afgeleid worden.

De rechtbank aanvaardt dat het voornoemd feitelijk gegeven ook door de resultaten van een geneeskundig onderzoek door de arbeidsgeneesheer kan worden bewezen. Wanneer de arbeidsgeneesheer in casu na een onderzoek bij werkhervatting concludeert dat het raadzaam is de eiseres «voorgoed» over te plaatsen in een betrekking waarbij «tillen van lasten in de mate van het mogelijke» werd vermeden, en wanneer vaststaat dat het overeengekomen werk van de eiseres (sanitair helpster in een psychiatrische verzorgingsinstelling) niet verricht kan worden zonder het tillen van lasten, dan kan hieruit op het eerste gezicht besloten worden dat de verweerster het bestaan van een definitieve onmogelijkheid bij de eiseres om haar overeengekomen arbeid te verrichten – en dus overmacht – heeft bewezen.

Zulks is echter slechts ogenschijnlijk het geval. De rechtbank dient immers vast te stellen dat aan het besluit van de arbeidsgeneesheer in rechte generlei waarde kan worden toegekend – hetgeen de partijen (dus ook de eiseres) kennelijk grotendeels is ontgaan.

Immers kan uit het feit dat in casu een onderzoek bij werkhervatting werd ondergaan door een werknemer die hieraan, volgens de bepalingen van het A.R.A.B. (inz. de artikelen 124, § 4, en 131), niet verplicht onderworpen is, niet afgeleid worden dat zulk een onderzoek onwettig is, nu inderdaad facultatieve en vrijwillige raadplegingen mogelijk zijn (zie artikel 131bis A.R.A.B.) en de bevindingen van de arbeidsgeneesheer bij een dergelijk onderzoek dezelfde waarde hebben als bij een verplicht onderzoek (zie Van Regenmortel, A., «Actuele knelpunten bij de uitoefening van de arbeidsgeneeskunde», in *Actuele problemen van het arbeidsrecht*, 4, Antwerpen, 1993, nr. 271).

Wel is de wijze waarop de arbeidsgeneesheer – op verzoek van de verweerster – en de verweerster zelf te werk zijn gegaan, op niet minder dan vier punten voor kritiek vatbaar. De eerste drie van de begane fouten leiden zelfs afzonderlijk tot de nietigheid van het onderzoek, minstens van de resultaten ervan. Men mag niet uit het oog verliezen dat de desbetreffende bepalingen van het A.R.A.B. van dwingend recht zijn (zie Donceel, W., «Arbeidsgeneeskundige diensten», in *Arbeidsrecht*, Blanpain, R., (red.), II, 29, nrs. 63 e.v.) zelfs de openbare orde kunnen raken (Van Regenmortel, A., *l.c.*, nr. 278).

Allereerst kan er van een «onderzoek bij werkhervatting» uit de aard der zaak slechts sprake zijn bij een werkhervatting, niet tijdens de periode van schorsing van de uitvoering van de arbeidsovereenkomst die eraan voorafging. In casu werd de eiseres nog tijdens haar ziekteperiode opgeroepen om een onderzoek te ondergaan. Dit onderzoek is bijgevolg

volstrekt nietig, zelfs indien aangetoond zou worden dat de eiseres er uitdrukkelijk mee heeft ingestemd, hetgeen niet is aangetoond (art. 123, derde lid, A.R.A.B.; Van Regenmortel, A., *l.c.*, nr. 271).

Vervolgens blijkt uit geen enkel element van het dossier dat de arbeidsgeneesheer, alvorens de door hem geopperde wijziging van werkplaats op de kaart van medisch onderzoek aan te tekenen, de aanvullende onderzoeken heeft verricht waarvan sprake in artikel 146bis, § 2, A.R.A.B. Nu hij zijn besluit heeft genomen zonder deze bepalingen na te leven, is het door nietigheid aangetast (Van Regenmortel, A., *l.c.*, nr. 273; vgl. met Arbh. Brussel, 17 maart 1989, *J.T.T.*, 1989, 218).

Ten slotte is er geen enkel spoor terug te vinden van de nakoming van de verplichting van de arbeidsgeneesheer om de eiseres de overlegprocedure in artikel 146, § 3, A.R.A.B. voor te stellen. Dit verzuim brengt de rechtbank ertoe de kaart van medisch onderzoek als waardeloos te bestempelen (zie Van Regenmortel, A., *l.c.*, nrs. 276-278; vgl. met Arbh. Brussel, 23 februari 1981, *J.T.T.*, 1981, 189; Arbh. Brussel, 18 februari 1986, *Rechtspr. Arb. Br.*, 1986, 365).

Het is volkomen ten overvloede dat de rechtbank opmerkt dat de beide partijen dezelfde slechte fotokopie overleggen van de kaart van medisch onderzoek, zonder dat het duidelijk is of zij is gemaakt van het exemplaar van de eiseres dan wel van het exemplaar van de verweerster. De rechtbank stelt zelfs vast dat de arbeidsgeneesheer de datum van verzending of overhandiging aan de partijen niet heeft vermeld.

Indien de beslissing van de arbeidsgeneesheer niet door de voornoemde gebreken zou zijn aangetast, dan nog zou de rechtbank er geen rekening mee kunnen houden.

Het is namelijk de eiseres niet mogelijk geweest van de beroepsprocedure in artikel 146quater A.R.A.B. gebruik te maken. Na op 25 september 1987 te zijn onderzocht, werd zij al op 28 september 1987 bij de aankomst op het werk ontslagen. De verweerster is slecht geplaatst om de eiseres te verwijten dat zij geen beroep heeft aangetekend, nu zijzelf de beëindiging van de overeenkomst heeft ingeroepen vooraleer de termijn van zeven werkdagen was verstreken (de rechtbank vraagt zich trouwens af of de eiseres reeds haar exemplaar van de kaart van medisch onderzoek had ontvangen – zie hierboven). Het instellen van de beroepsprocedure door een gewezen werknemster is uiteraard problematisch. Het is juist dat het Hof van Cassatie op 13 maart 1989 (*A.C.*, 1988-89, 800) heeft geoordeeld dat het feit dat de termijn voor het instellen van het beroep niet was verstreken, de werkgever niet belet zich op overmacht te beroepen. Dit arrest werd echter op terechte kritiek onthaald (zie Van Regenmortel, A., *l.c.*, nr. 292). Bovendien belet de stelling van het Hof de feitenrechter geenszins *in concreto* te oordelen dat het bewijs van het feitelijk element (zie hierboven) niet wordt geleverd door een oordeel van de arbeidsgeneesheer dat, uit de aard der zaak, slechts voorlopig kon zijn. Indien de verweerster zich op een kaart van medisch onderzoek wenste te beroepen, had zij ervoor moeten zorgen dat de erin vermelde beslissing een definitief karakter had gekregen (zie Van Regenmortel, A., *l.c.*, nrs. 292-293; vgl. met Arbh. Luik, 23 maart 1993, *Rev.Rég.Dr.*, 1993, 297).

De rechtbank kan dus slechts tot de conclusie komen dat met de resultaten van het onderzoek van de arbeidsgeneesheer, vermeld op de kaart van medisch onderzoek, op geen enkele wijze rekening mag worden gehouden.

De verweerster heeft dus het bestaan van overmacht niet aangetoond. Zij heeft de overeenkomst op 28 september 1987 onrechtmatig beëindigd.

RECHTBANK VAN KOOPHANDEL TE ANTWERPEN

1e KAMER – 25 OKTOBER 1994

Voorzitter: mevr. De Roeck

Advocaten: mrs. Den Haerynck mede loco Huybrechts en Verbergt loco Franck

Internationaal privaatrecht – Onrechtmatige daad – Vordering van ladingbelanghebbende tegen door zeevervoerder aangestelde stuwadoor

De buitencontractuele aansprakelijkheidsvordering van de ladingbelanghebbende tegen de door de zeevervoerder aangestelde stuwadoor wordt beheerst door de lex loci delicti.

Te dezen zijn de door het Belgische recht gestelde voorwaarden voor de toelaatbaarheid van zodanige vordering tegen de uitvoeringsagent die de stuwadoor is, niet vervuld.

N.V. I. t/ N.V. H.

Overwegende dat N.V. H., verzekerde van eiseressen, een zeevervoerovereenkomst afsloot met Kogtug Line voor de verscheping van 40 coils electrolytic tinplate van Antwerpen naar Izmir per ms. Koycegiz;

Dat verweerster in opdracht van de zeevervoerder de coils aan boord van het zeeschip diende te laden;

Dat tijdens deze werkzaamheden een coil werd beschadigd waarvoor door eiseressen een schadevergoeding wordt gevorderd van 3.670 HFL, met aankleven en kosten;

Overwegende dat niet meer wordt betwist dat eiseressen vorderingsgerechtigd zijn nu zij een subrogatiekwijting overleggen;

Overwegende dat verweerster stelt dat, aangezien zij als uitvoeringsagent van de zeevervoerder is opgetreden, eiseressen geen contractuele vordering tegen haar kunnen instellen en dat, gelet op de samenloop, niet voldaan is aan de voorwaarden voor het instellen van een buitencontractuele vordering;

Overwegende dat eiseressen tegen de door verweerster opgeworpen ontoelaatbaarheid van de vordering aanvoeren dat, nu de vervoerovereenkomst tussen hun verzekerde en de zeevervoerder in Nederland gesloten werd, het Nederlands recht toepasselijk is volgens hetwelk er geen beletsel is voor het instellen van een vordering tegen de stuwadoor ook al werd deze door de zeevervoerder aangesteld;

Overwegende dat er geen betwisting over bestaat dat in geval van toepasselijkheid van Nederlands recht de goederenbelanghebbenden ofwel een contractuele vordering kunnen instellen tegen de zeevervoerder ofwel een quasi-delictuele vordering tegen de stuwadoor, uitvoeringsagent van de zeevervoerder;

Overwegende dat in casu een quasi-delictuele vordering wordt ingesteld;

Dat in geval van onrechtmatige daad de *lex loci delicti* de toepasselijke wet is;

Dat, aangezien de goederen te Antwerpen beschadigd werden, het Belgisch recht toepasselijk is op de quasi-delictuele vordering van de goederenbelanghebbenden;

Dat volgens Belgisch recht terzake de voorwaarden niet vervuld zijn voor de toelaatbaarheid van de quasi-delictuele vordering tegen de uitvoeringsagent;

...

NOOT – *De samenloop en de coëxistentie van contractuele en buitencontractuele aansprakelijkheid in het Belgische internationaal privaatrecht*

1. Een Nederlands bedrijf sluit in Nederland een overeenkomst met een Turkse zeevervoerder voor het verschepen van 40 coils electrolytic tinplate van Antwerpen naar Izmir. Voor het laden en stuwen van deze staalrollen stelt de zeevervoerder een Belgische stuwadoer aan. Tijdens diens werkzaamheden wordt een coil beschadigd. De in de rechten van de verzender gesubroegeerde ladingverzekeraars vorderen schadevergoeding van de stuwadoer, die zich, als uitvoeringsagent van de zeevervoerder, verweert op grond van het restrictieve Belgische recht inzake de samenloop van contractuele en buitencontractuele aansprakelijkheid. De eiseressen beroepen zich daarentegen op Nederlands recht, dat wél een buitencontractuele aansprakelijkheidsvordering tegen de stuwadoer zou toelaten.

2. Zoals bekend, blijft de samenloopproblematiek in het Belgische verbintenissenrecht stof voor discussie leveren. De draagwijdte van de cassatiearresten van 4 juni 1971 (*Arr. Cass.*, 1971, 989, «eerste EBES-arrest») en 7 december 1973 (*Arr. Cass.*, 1974, 395, concl. adv.-gen. Mahaux, P., «stuwadoorsarrest») is nog steeds betwist (verfijnings- of verdwijningstheorie?) (cf. Kruithof, R., Bocken, H., De Ly, F. en De Temmerman, B., «Overzicht van rechtspraak (1981-1992). Verbintenissen», *T.P.R.*, 1994, 488-489). Aangezien het Hof van Cassatie in het stuwadoorsarrest besliste (en nadien bevestigde, cf. de arresten van 3 december 1976, *R.W.*, 1977-78, 1303, noot Van Oevelen, A.; 15 september 1977, *Arr. Cass.*, 1978, 62; 8 april 1983, *R.W.*, 1983-84, 163, noot Herbots, J., en 26 oktober 1990, *Arr. Cass.*, 1990-91, 244) dat «de aangestelde of de uitvoeringsagent, die de vervoerder in zijn plaats stelt om het vervoercontract geheel of gedeeltelijk uit te voeren, ten aanzien van de uitvoering van het contract en ten opzichte van de medecontractant van de vervoerder, geen derde is», gelden de voorwaarden van de samenlooppleer ook voor buitencontractuele aansprakelijkheidsvorderingen tegen de stuwadoer. De uitvoeringsagent is evenwel géén contractpartij bij de hoofdovereenkomst, zodat een contractuele vordering uitgesloten is en hij toch als een «speciaal soort derde» (Cousy, H., *Problemen van produktenaansprakelijkheid*, Brussel, Bruylant, 1978, 328) moet worden beschouwd: «S'il est vrai qu'ils ne sont pas des tiers au regard de l'exécution de celui-ci, ils restent néanmoins tiers par rapport au contrat lui-même» (Dalcq, R.O. en Glansdorff, F., «Prohibition du concours de responsabilités et irresponsabilité des préposés et agents d'exécution» (noot onder Cass., 3 december 1976 en 15 september 1977), *R.C.J.B.*, 1978, 438; Dirix, E., *Obligatoire verhoudingen tussen contractanten en derden*, Antwerpen, Maarten Kluwer's Internationale Uitgeversonderneming, 1984, 44-45). Dit bijzonder «statuut» van de uitvoeringsagent in het Belgische verbintenissenrecht

heeft belangrijke gevolgen voor de conflictenrechtelijke regeling ter zake.

3. Aan die conflictenrechtelijke regeling van de samenloop van aansprakelijkheden en het statuut van de uitvoeringsagent wordt doorgaans weinig aandacht besteed. Zoals bovenstaand vonnis duidelijk maakt, vertonen betwistingen daarover (bv. in verband met activiteiten in de Antwerpse haven) nochtans vaak internationaal privaatrechtelijke aspecten. In de hier besproken zaak stelden de eiseressen dat de samenloopvraag werd beheerst door de *lex contractus* van de vervoerovereenkomst. Volgens hen was dit Nederlands recht, en dit liet de buitencontractuele aansprakelijkheidsvordering tegen de stuwadoer toe. De verweerders meenden daarentegen dat deze vordering werd beheerst door de Belgische *lex loci delicti*, en dat niet voldaan was aan de voorwaarden van het stuwadoorsarrest. Met betrekking tot dit kwalificatieprobleem volgde de rechtbank terecht de visie van de verweerders. De betwisting betrof de toelaatbaarheid en de voorwaarden van de buitencontractuele aansprakelijkheidsvordering. Het is logisch dat beide vragen worden beheerst door het recht aangewezen door de verwijzingsregel inzake verbintenissen uit onrechtmatige daad, óók wanneer het resultaat beïnvloed wordt of kan worden door het bestaan van een contractuele relatie tussen de partijen (Rigaux, F. en Fallon, M., *Droit international privé. II. Droit positif belge*, Brussel, Larcier, 1993 (2e ed.), 711; Van Hecke, G. m.m.v. Lenaerts, K., *Internationaal privaatrecht*, Brussel, Story-Scientia, 1989 (2e ed.), 355. In het buitenland vindt deze stelling o.m. steun bij Bourel, P., *Les conflits de lois en matière d'obligations contractuelles*, Parijs, L.G.D.J., 1961, 150, en Kahn-Freund, O., «Delictual Liability and the Conflict of Laws», *Rec. Cours*, 1968, nr. 124, 132). Aangezien de lading te Antwerpen werd beschadigd, besliste de rechtbank daarom terecht tot de toepassing van Belgisch recht op de buitencontractuele aansprakelijkheidsvordering van de goederenbelanghebbenden.

4. De rechtbank beoordeelde die aansprakelijkheidsvordering op grond van de door het stuwadoorsarrest gestelde samenloopvoorwaarden. Grondslag daarvoor was ongetwijfeld de op het Belgische verbintenissenrecht gebaseerde opvatting dat de uitvoeringsagent niet als «een derde t.a.v. de uitvoering van de hoofdovereenkomst» mag worden beschouwd. In een internationaal privaatrechtelijke context is deze interpretatie nochtans niet evident: het «statuut» van de stuwadoer wordt in dezen immers niet noodzakelijk door Belgisch recht bepaald. Indien het toepasselijke recht de stuwadoer als een derde t.a.v. de hoofdovereenkomst beschouwt, dient de rechter de Belgische voorwaarden m.b.t. de coëxistentie van aansprakelijkheden toe te passen. De samenloopproblematiek betreft slechts de toelaatbaarheid en de voorwaarden van een buitencontractuele aansprakelijkheidsvordering tussen contractpartijen (en degenen die daarmee worden geïdentificeerd, d.i. de «speciaal soort derden»). Daarom diende eerst de voorafgaande vraag (of «on-eigenlijke voorvraag», cf. Erauw, J., *Beginnelen van Internationaal Privaatrecht*, Gent, Story-Scientia, 1985, 110) m.b.t. het statuut van de stuwadoer (is hij contractpartij, derde of een «speciaal soort derde») te worden opgelost. Wanneer het toepasselijke recht de stuwadoer niet als contractpartij noch als «speciaal soort derde» beschouwt, gelden de Belgische coëxistentievoorwaarden; in het andere geval de Belgische samenloopvoorwaarden.

Of de stuwadoor partij is bij de hoofdovereenkomst of derde t.a.v. die hoofdovereenkomst, wordt uiteraard bepaald door de *lex contractus* van die hoofdovereenkomst (i.c. de vervoerovereenkomst). Beschouwt dit recht de stuwadoor als een contractpartij (wat zeer onwaarschijnlijk is), dan moeten de samenloopvoorwaarden worden toegepast op de beoordeling van de buitencontractuele aansprakelijkheidsvordering van de verzender. Beschouwt dit recht de stuwadoor als een derde (niet-contractpartij) t.a.v. de vervoerovereenkomst, dan mag nog niet meteen worden besloten tot toepassing van de coëxistentievoorwaarden.

Het is immers mogelijk dat de stuwadoor een «speciaal soort derde» is (zoals in het Belgische verbintenissenrecht), wat toch tot toepassing van de samenloopvoorwaarden zou verplichten. Aangezien in het Belgische verbintenissenrecht, waarvan de toepassing hier aan de orde is, de inhoud van de onderaannemingsovereenkomst ter zake determinerend is, zal de *lex contractus* van deze onderaannemingsovereenkomst bepalen of de stuwadoor al of niet als «een derde t.a.v. de uitvoering van de hoofdovereenkomst» moet worden beschouwd. Een positief antwoord verplicht dan tot toepassing van de Belgische coëxistentievoorwaarden, een negatief antwoord tot toepassing van de samenloopvoorwaarden.

5. Bovenstaande overwegingen maken nogmaals duidelijk dat de beoordeling van complexe juridische verhoudingen zeker niet wordt vereenvoudigd door de aanwezigheid van grensoverschrijdende elementen. De hoofdreden voor de problematische conflictenrechtelijke behandeling van de samenloopproblematiek m.b.t. schadegevallen in België is nochtans het merkwaardige statuut van de uitvoeringsagent in het Belgische verbintenissenrecht. Vaak zal de concrete conflictenrechtelijke beoordeling evenwel minder problematisch zijn dan een abstracte uiteenzetting doet uitschijnen: de toepasselijke verwijzingsregels resulteren immers niet steeds in de toepassing van verschillende (buitenlandse) wetten. In de hier besproken zaak was de *lex loci delicti* de Belgische wet. Voor een correcte toepassing daarvan (keuze tussen samenloop- en coëxistentieleer) diende een voorafgaande vraag te worden opgelost volgens de *lex contractus* van de vervoerovereenkomst en, vervolgens, de *lex contractus* van de onderaannemingsovereenkomst. De noodzakelijke consistente behandeling van samenhangende juridische relaties levert een belangrijk argument om, bij gebrek aan (uitdrukkelijke) rechtskeuze en behoudens duidelijke aanwijzingen in andere zin, de *lex contractus* van de onderaannemingsovereenkomst af te stemmen op de contractwet van de hoofdovereenkomst (op grond van art. 4, 1°, *juncto* 4, 5°, van het Europees verdrag van 19 juni 1980 inzake het recht dat van toepassing is op verbintenissen uit overeenkomst (W. 14 juli 1987, *B.S.*, 9 oktober 1987) Batiffol, H. en Lagarde, P., *Droit international privé* (II), Parijs, L.G.D.J., 1983 (7e ed.), 301; Pocar, F., «Quelques remarques sur la loi applicable au contrat de sous-traitance» in *Etudes de droit international en l'honneur de Pierre Lalive*, Basel, Helbing & Lichtenhahn, 1993, 158; Van Houtte, H., «Onderaanneming in een internationale context», *T. Aann.*, 1991, 99). Identiteit van contractwetten resulteert aldus in de uniforme behandeling van complexe juridische verhoudingen (wat ook belangrijk is wanneer meerdere onderaannemingsovereenkomsten worden gesloten ter uitvoering van één hoofdovereenkomst) én

in een onmiskenbare vereenvoudiging bij de (eventuele) toepassing van vreemd recht.

6. Tegen bovenstaand vonnis, dat in eerste en laatste aanleg werd gewezen, is géén cassatieberoep ingesteld.

Johan Meeusen
Aspirant N.F.W.O.
Universiteit Antwerpen (U.I.A.)

VREDEGERECHT TE KORTRIJK

1e KANTON – 10 MAART 1993

Rechter: de h. Callens

Advocaten: mrs. Goddeeris en De Laere loco Declerck

1. Huur – Overdracht van het verhuurde onroerend goed – Art. 1743 B.W. – Toepassingsgebied – 2. Burgerlijke rechtsvordering – Bevoegdheid – Vrederechter – Eenzijdige verzoekschriftprocedure – Aanstelling van deskundige – Materiële vaststellingen – Oorzaak en omvang van de schade – Nietigheid – Niet gevorderd – Gevolg

1. Art. 1743 B.W. is slechts toepasselijk bij verkoop van het verhuurde onroerend goed lopende de huurovereenkomst en vindt geen toepassing wanneer de huurovereenkomst reeds is beëindigd.

2. De vrederechter die krachtens art. 594, § 1, Ger.W. bevoegd is om op eenzijdig verzoekschrift een deskundige aan te stellen, mag de deskundige slechts belasten met materiële vaststellingen en mag derhalve geen advies vragen omtrent de oorzaken en de omvang van de schade.

Als de vrederechter in een eenzijdige verzoekschriftprocedure een deskundige aanstelt en deze wel de opdracht geeft advies uit te brengen over de oorzaak en de omvang van de schade, maar als nadien geen van de partijen de nietigverklaring van dit vonnis vraagt, kan de rechtbank wel rekening houden met dit deskundigonderzoek.

D. t/ H. en D.

1. Het blijkt dat eiser een woning gelegen te (...), een eigendom behorende tot de huwelijksgemeenschap die bestond tussen eiser en zijn toenmalige echtgenote, in huur heeft gegeven op 1 april 1988 aan verweerders voor de maandelijkse huurprijs van 6.500 frank. De huur nam een einde op 1 oktober 1989 en bij eenzijdig verzoekschrift neergelegd ter griffie op 11 oktober 1989 vroeg eiser de aanstelling van een deskundige, ten einde dringend en ter voorkoming dat het bewijsmateriaal weggewerkt zou worden door de nieuwe huurders, de schade aan de woning op te nemen en te bepalen of deze schade dateert van na het begin van de huur op 1 april 1988.

Bij beschikking van 11 oktober 1989 werd door de vrederechter een deskundige aangesteld met opdracht te zeggen of er huurschade was sedert 1 april 1988 en, zo ja, deze huurschade te beschrijven en te ramen en te zeggen welke de duurtijd van de herstellingen zou zijn. De woning werd opnieuw verhuurd en betrokken op 1 november 1989 door de nieuwe huurders.

De woning werd daarna verkocht door eiser en zijn echtgenote op 20 juli 1990 en de onderhavige vordering werd ingeleid bij verzoekschrift op 14 augustus 1990.

Eiser vordert, steunend op de expertise, een bedrag van 80.089 frank huurschade, met de vergoedende rente vanaf 1 november 1989;

2. Verweerders werpen primair op dat de vordering ontoelaatbaar is. Zij stellen dat de vordering gebaseerd is op de restitutieplicht van de huurder, en eiser, die de woning heeft verkocht, geen belang meer heeft.

Verweerders argumenteren daarbij dat op het ogenblik van de vervreemding van het onroerend goed door eiser en zijn echtgenote zij nog niet voldaan hadden aan hun verbintenis spruitend uit de huurovereenkomst en dat uit art. 1743 B.W. afgeleid kan worden dat de koper in de plaats komt van de oorspronkelijke verhuurder wat de rechten en verplichtingen betreft in verband met de huurovereenkomst.

Verweerders verwijzen dan verder naar art. 1615 B.W. en stellen dat de verkoop van het onroerend goed niet alleen de overdracht van de zaak zelf inhoudt, maar ook van het toebehoren en dus in casu de vordering tot vergoeding van huurschade. Verweerders wijzen er nu op dat uit de verkoopakte verder niet blijkt dat eiser en zijn echtgenote zich deze rechten spruitend uit de huurovereenkomst voorbehouden hebben, zodat de vordering van eiser ontoelaatbaar is wegens gebrek aan belang.

3. Eiser betwist die stelling en merkt op dat art. 1743 B.W. enkel toepassing vindt voor zover de eigendom wordt verkocht lopende de huur wat *in casu* niet het geval is. Verder wijst hij erop dat, gelet op het feit dat de huur was beëindigd, hij zich van de rechten als vorige eigenaar-verhuurder niets hoeft voor te behouden en dat overigens uit de compromis afgeleid kan worden dat hij wel zijn rechten heeft voorbehouden, nu de eigendom werd verkocht in de staat waarin het zich bevond. Hij stelt daaromtrent dat uit deze clausule blijkt dat de koper afstand heeft gedaan van het vorderen van huurschade tegenover de huurder.

Ten slotte verwijst eiser naar een verklaring van de nieuwe eigenaar van 19 maart 1991, waarin deze verklaart dat met deze clausule, nl. «verkocht in de staat waarin het zich bevindt», het de bedoeling van partijen was dat de koper niets te maken heeft of wil hebben met de mogelijke huurders die vóór de verkoop de woning hadden verlaten en dat de mogelijke vorderingen of schulden eigen blijven aan de partijen van de huurovereenkomst.

4. Zoals eiser terecht opmerkt, kunnen verweerders niet steunen op art. 1743 B.W., nu dit artikel inderdaad slechts toepassing vindt bij verkoop van het onroerend goed lopende de huurovereenkomst. *In casu* was de huurovereenkomst beëindigd en uit niets blijkt dat eiser enig recht spruitend uit de huurovereenkomst gesloten met verweerders aan de koper, nieuwe eigenaar, heeft overgedragen.

Dit is overigens maar normaal, nu de koper ook geen enkele verbintenis had tegenover verweerders, gewezen huurders, uit hoofde van de huurovereenkomst. *In casu* had eiser bij het einde van de huurovereenkomst als deelgenoot in de huwgemeenschap een persoonlijke roerende vordering die niet werd overgedragen aan de koper en die verder om tegenwerpbaar te zijn aan verweerders dan nog zou moeten zijn betekend aan hen.

Verweerders kunnen verder *in casu* ook niet stellen dat de verkoper, *in casu* eiser, gelet op zijn vrijwaringsplicht, zijn

recht tot herstel van de schade en spruitend uit de reeds beëindigde huurovereenkomst op datum van de verkoop geacht wordt te hebben overgedragen aan de koper, nu eiser, als verkoper, *in casu* de koper zelfs niet hoefde te vrijwaren in verband met de staat van het goed, daar het werd verkocht in de staat waarin het zich bevindt.

Nu eiser zijn bestaande recht op vergoeding van de schade op het ogenblik van de verkoop niet heeft overgedragen aan de koper is de vordering van eiser tot vergoeding van de huurschade toelaatbaar.

5. Verweerders betwisten verder subsidiair de vordering ten gronde.

Zij betwisten ten stelligste huurschade te hebben toegebracht en merken op dat, nu er geen contradictoire plaatsbeschrijving heeft plaatsgehad bij de aanvang van de huur, zij geacht worden het gehuurde goed te hebben ontvangen in dezelfde staat als waarin het zich bevond op het einde van de overeenkomst (art. 1731, § 1, B.W.). Zij wijzen erop dat eiser voor het bewijs van de huurschade *in casu* steunt op een expertise bevolen op eenzijdig verzoekschrift en merken op dat eiser voor het tegenbewijs van het vermoeden niet kan steunen op de expertise in zoverre deze expertise de oorzaak en de omvang van de schade beschrijft.

Verweerders stellen immers dat de expertise nietig is in zoverre zij oorzaak en omvang van de schade vaststelt en begroot, nu de vrederechter krachtens art. 594, § 1, Ger.W. uitspraak deed op eenzijdig verzoekschrift en de deskundige alleen mocht gelasten materiële vaststellingen te doen en geen advies had mogen vragen omtrent oorzaken en omvang van de schade. De vrederechter is dus zijn bevoegdheid te buiten gegaan, daar waar hij de gerechtsdeskundige aanstelde met als opdracht naast de materiële vaststellingen de omvang en de oorzaak van de schade te beschrijven.

Verweerders stellen daarbij dan nog dat het argument dat hun rechten niet geschonden zijn, niet ter zake dienend is nu hun rechten hoe dan ook geschonden zijn daar de vrederechter zijn bevoegdheid te buiten ging.

6. De vrederechter die krachtens art. 594, § 1, Ger.W. bevoegd is om op eenzijdig verzoekschrift een deskundige aan te stellen mag de deskundige, nu de procedure op eenzijdig verzoekschrift is, enkel belasten met materiële vaststellingen en mag derhalve geen adviezen omtrent de oorzaken en de omvang van de schade vragen. De gegeven opdracht is dus in principe nietig in zoverre zij betrekking heeft op de oorzaken en de omvang van de schade (Cass., 21 maart 1979, *R.W.*, 1979-80, 523).

Verweerders stellen dat de expertise nietig is om reden dat de opdracht nietig was nu de vrederechter niet bevoegd was deze opdracht te geven.

De rechtbank dient nu echter vast te stellen dat het deskundigenonderzoek werd uitgevoerd ingevolge een opdracht in een vonnis vastgelegd en dat verweerders op geen enkel ogenblik de vernietiging van het vonnis hebben gevraagd en dit ook in de onderhavige procedure niet doen.

Tegen het vonnis gewezen op eenzijdig verzoekschrift op 11 oktober 1989 stond het derdenverzet open zoals bepaald bij art. 1033 Ger.W. en het kon zelf incidenteel en bij conclusie aangebracht worden bij de betwisting ten gronde.

In casu is daar echter geen sprake van geweest en zelfs ook niet in de onderhavige procedure. Terloops mag opgemerkt worden dat het derdenverzet niet meer toelaatbaar geweest zou zijn nu de beschikking op 27 oktober 1989 reeds aan ver-

weerders werd betekend en zij dus vanaf deze datum drie maanden hadden om het verzet aan te tekenen (art. 1129 Ger.W.).

7. Verweerders kunnen derhalve niet steunen, voor hun opmerking dat het deskundigenonderzoek nietig is in zoverre het betrekking heeft, op de vaststelling van oorzaken en omvang van de schade op grond van de enkele reden dat de vrederechter de opdracht niet kon geven nu ze de vernietiging van het vonnis niet hebben gevraagd op dit punt.

De rechtbank moet dan ook met het nog op dit punt bestaand vonnis, en het uitgevoerd deskundigenonderzoek, rekening houden.

Verweerders roepen verder niet in dat de opdracht hen schade heeft berokkend – zij zouden dit principieel kunnen doen hebben – en ook niet dat de deskundige bij de uitvoering van zijn opdracht hun rechten heeft geschaad.

De rechtbank beslist dan ook dat het deskundigenonderzoek uitgevoerd krachtens het vonnis op eenzijdig verzoekschrift, *in casu* niet nietig is.

RECHTSPRAAK IN KORT BESTEK

Hof van Cassatie (2e Kamer), 6 september 1994

Wegverkeer – Artt. 2.29 en 27.3 Wegverkeersreglement – Betalend parkeren

Op de voorziening van de procureur-generaal bij het Hof van Cassatie, mondeling ingesteld overeenkomstig art. 442 Sv., vernietigt het Hof het bestreden vonnis (Corr. Kortrijk, 15 oktober 1993) op de volgende gronden:

«Overwegende dat, naar luid van de artikelen 2.29 en 27.3.1, 1°, van het Wegverkeersreglement, op de plaatsen met parkeermeters of parkeerautomaten, het parkeren geschiedt op de wijze en onder de voorwaarden die op deze toestellen zijn vermeld;

«Dat artikel 27.3.3 van het Wegverkeersreglement bepaalt dat, op plaatsen met parkeermeters of parkeerautomaten, het parkeren eveneens kan geschieden op andere wijzen en onder andere voorwaarden die ter plaatse ter kennis van de betrokkenen worden gebracht;

«Overwegende dat het bestreden vonnis releveert dat te dezen de 'wijze en de voorwaarden die op deze toestellen zijn vermeld' inhouden dat de parkeerder de keuze heeft gebruik te maken, hetzij van tarief 2 – van toepassing op het parkeren voor korte duur – door middel van een parkeerticket, hetzij van tarief 1 – van toepassing op het parkeren voor langere duur – door het betalen van een retributie van 250 frank, in welk geval als betalingsmodaliteit onder meer wordt bepaald het betalen binnen vijf dagen door middel van een overschrijvingsformulier gehecht aan een betalingsvordering die door de parkeertoezichter op het voertuig is aangebracht;

«Overwegende dat de artikelen 2.29, 27.3.1, 1°, en 27.3.3 van het Wegverkeersreglement strafbaar stellen het parkeren zonder te betalen overeenkomstig de modaliteiten die in deze artikelen zijn bepaald, doch niets uitstaande hebben met de eventuele invordering langs gerechtelijke weg door

de gemeentelijke overheid van de door de overtreder verschuldigde en niet-betaalde parkeerretributie;

«Overwegende dat de rechters verweerster vrijspreken en die beslissing laten steunen op de enkele overwegingen: 'Een retributie dient, na een correcte betalingsvordering, door de overheid gevorderd te worden voor de burgerlijke rechter en niet voor de strafrechter door het aanwenden van een aantal 'kunstgrepen'. De retributie moet langs burgerlijke weg geïnd worden en niet zomaar willekeurig zonder wettelijke basis aan de diensten van het parket worden toegespeeld voor strafvervolgning alsof het een inbreuk op het Wegverkeersreglement betreft';

«Overwegende dat de rechters met die motivering de beslissing dat verweerder niet schuldig is aan de hem ten laste gelegde overtreding niet naar recht verantwoorden en de artikelen 2.29, 27.3.1, 1°, en 27.3.3 van het Wegverkeersreglement schenden.»

De vernietiging wordt uitgesproken in het belang van de wet, zonder verwijzing.

(Voorzitter-rapporteur: de h. D'Haenens – Openbaar ministerie: de h. De Swaef – In de zaak: D.)

NOOT – Zie Cass., 24 april 1994, *R.W.*, 1993-94, 1495, en de conclusie van advocaat-generaal M. De Swaef.

Hof van Cassatie (1e Kamer), 8 september 1994

Belasting over de toegevoegde waarde – Deskundigenonderzoek – Door de wet geregeld recht van verdediging

Het bestreden vonnis van de Rb. Hoei, 9 december 1992, dat op verwijzing door Cass., 20 juni 1991 (*R.W.*, 1991-92, 975) is gewezen, wordt om de volgende redenen vernietigd:

«Overwegende dat de wetgever bevoegd is om het recht van verdediging voor een bepaalde materie op bijzondere wijze te regelen, zoals de schattingsprocedure tot bepaling van de normale waarde van de goederen en diensten voor de inning van de belasting over de toegevoegde waarde;

«Overwegende dat de artikelen 8 en 9 van het koninklijk besluit nr. 15 van 3 juni 1970, ter uitvoering van artikel 59 van het B.T.W.-Wetboek, de wijze aangeven waarop de aangeselde deskundigen moeten handelen;

«Dat, inzonderheid, artikel 8, tweede lid, bepaalt dat de deskundigen de partijen laten weten op welke dag en uur zij de nodig geachte bezoeken ter plaatse zullen doen en hun in hun beweringen en opmerkingen zullen horen en, in het derde lid, dat van ieder stuk dat door een van de partijen aan de deskundigen wordt bezorgd meteen door haar aan de andere partij, bij ter post aangetekende brief, een afschrift moet worden gezonden;

«Dat de wetgever heeft geoordeeld dat die procedure zowel de rechten of prerogatieven van het bestuur als die van de belastingplichtige vrijwaart;

«Overwegende dat het bestreden vonnis, te dezen, vaststelt dat de deskundige met de verweerder ter plaatse is geweest, zijn uitleg heeft gehoord en de bij voornoemd koninklijk besluit nr. 15 van 3 juni 1970 bepaalde vormvereisten heeft nageleefd;

«Dat het bestreden vonnis, door te beslissen dat verweerders recht van verdediging is geschonden op grond dat de deskundige 'helemaal niet heeft geantwoord op de brief die

(verweerders) raadsman hem later heeft gestuurd om te zeggen dat hij een dossier te zijner beschikking hield, en bovendien zijn verslag heeft neergelegd zonder kennis te geven van het gevraagde voorverslag en zonder enige bespreking', de door eiser aangevoerde wettelijke bepalingen schendt.»

(Voorzitter: de h. Sace – Rapporteur: mevr. Charlier – Openbaar ministerie: de h. Velu, procureur-generaal – Advocaat: mr. De Bruyn – In de zaak: Belgische Staat t/ W.)

Hof van Cassatie (1e Kamer), 9 september 1994

Echtscheiding – Dading over de op grond van art. 301 B.W. toegekende uitkering – Mogelijk – Beslissing dat zo'n dading onwettigbaar is – Wettig

Het tweede onderdeel van eisers middel tegen het bestreden vonnis (Rb. Antwerpen, 22 september 1992) wordt als volgt afgewezen:

«Overwegende dat, krachtens artikel 2052 van het Burgerlijk Wetboek, dadingen tussen partijen kracht van gewijsde in hoogste aanleg hebben;

«Overwegende dat geen enkele wetsbepaling eraan in de weg staat dat uit de echt gescheiden echtgenoten een dading sluiten over de uitkering die de rechtbank, op grond van artikel 301 van het Burgerlijk Wetboek, heeft toegekend aan de echtgenoot die de echtscheiding heeft verkregen, uit de goederen van de andere echtgenoot;

«Overwegende dat het vonnis, dat beslist dat partijen een rechtsgeldige dading hebben aangegaan met betrekking tot de uitkering tot levensonderhoud na echtscheiding en dat die dading onwettigbaar is, ook al is de toestand van de onderhoudsgerechtigde of van de onderhoudsplichtige sindsdien gewijzigd, de aangevoerde wettelijke bepalingen niet schendt.»

(Voorzitter: de h. Verougstraete – Rapporteur: de h. Forrier – Openbaar ministerie: de h. Bresseleers – Advocaat: mr. Houtekier – In de zaak: B. t/ L.)

Hof van Cassatie (1e Kamer), 9 september 1994

Faillissement – Vordering van curator van twee faillissementen tot samenvoeging ervan – Kan niet bij eenzijdig verzoekschrift ingesteld worden

Eisers middel tegen het bestreden arrest (Hof Antwerpen, 12 mei 1992) wordt om de volgende redenen verworpen:

«Overwegende dat uit de stukken waarop het Hof vermag acht te slaan, blijkt dat: 1. eiser, in zijn hoedanigheid van curator van het faillissement van verweerder, bij verzoekschrift gevraagd heeft dit faillissement 'samen te voegen' met dat van de P.V.B.A. De M. waarvan hij ook curator is; 2. eiser, ter ondersteuning van zijn verzoek, verklaart dat 'de schulden van de vennootschap ook persoonlijke schulden zijn van de heer E. en omgekeerd'; 3. de rechtbank van koophandel de faillissementen samenvoegt wegens vermenging van vermogen, teneinde als één enkel faillissement verder af te handelen»;

«Dat het arrest oordeelt dat de vordering niet regelmatig aanhangig werd gemaakt en dat slechts tot samenvoeging kan worden besloten nadat de betrokken gefailleerden in de mogelijkheid werden gesteld verweer te voeren; dat het op die gronden het verzet van verweerder tegen het vonnis van de rechtbank van koophandel gegrond verklaart, het vonnis tenietdoet en rechtens zegt dat de vordering tot samenvoeging van beide faillissementen niet ontvankelijk is;

«Overwegende dat de vordering, zoals ze is gesteld, er niet toe strekt de machtiging te verkrijgen de activa op een bepaalde wijze te mogen vereffenen, maar strekt tot de vorming van een nieuwe boedel waarop de respectieve schuldeisers in de twee faillissementen aanspraken kunnen doen gelden;

«Dat een dergelijke vordering niet bij eenzijdig verzoekschrift kan worden ingesteld;

«Dat niet ter zake doet dat de curator van beide faillissementen dezelfde is;

«Overwegende dat de appelrechters die de vordering als niet ontvankelijk hebben afgewezen, de in het middel aangevoerde wetsbepalingen niet schenden.»

(Voorzitter-rapporteur: de h. Verougstraete – Openbaar ministerie: de h. Bresseleers – Advocaat: mr. Geinger – In de zaak: mr. Bude q.q. t/ E.)

Hof van Cassatie (2e Kamer), 14 september 1994

Wegverkeer – Twee samenkomende wegen elk voorzien van hetzelfde verkeersbord dat tot het verlenen van voorrang verplicht – Algemene regel van de voorrang rechts van toepassing

Het bestreden vonnis (Corr. Marche-en-Famenne, 21 januari 1994) wordt om de volgende redenen vernietigd:

«Overwegende dat, wanneer twee samenkomende wegen elk voorzien zijn van hetzelfde verkeersbord, te dezen het verkeersbord B5, de uitzonderingen, bepaald bij artikel 12.3.1, tweede lid, van het Wegverkeersreglement, niet gelden, zodat de door artikel 12.3.1, eerste lid, bepaalde algemene regel van de voorrang rechts van toepassing is;

«Overwegende dat de appelrechters, nu zij vaststellen dat 'de twee secundaire wegen die respectievelijk van Erezée en van Dochamps komen samenlopen op de autoweg Luik-Bastenaken (...)', de beslissing waarbij eiser wordt veroordeeld wegens overtreding van artikel 12.3.1, a, van het Wegverkeersreglement niet naar recht verantwoorden.»

(Voorzitter: de h. Ghislain – Rapporteur: de h. Lahousse – Openbaar ministerie: de h. Janssens de Bisthoven – Advocaat: mr. Vanderputte – In de zaak: H. t/ G.)

BOEKEN

Th.L.J. Bod, **Het pensioenbegrip**, Zwolle, Tjeenk Willink, 1994, 46 pp.

1. In deze bijgewerkte versie van een ten behoeve van de Vereniging voor Pensioenrecht uitgebracht preadvies gaat Th. Bod op zoek naar een geïntegreerd pensioenbegrip waarin het wezenlijke tot uit-

ting komt van alle in Nederland voorkomende pensioenvoorzieningen, ongeacht door welke wetgeving zij worden beheerst en of zij in enigerlei opzicht aan het vervullen van een dienstbetrekking in ondergeschikt verband zijn gekoppeld.

E. Lutjens, met wie de auteur op een aantal punten duidelijk van mening verschilt, bestempelt deze onderneming als een *mission impossible*, omdat de verschillen in de diverse pensioenvormen een zodanige omvang aannemen dat een alomvattend pensioenbegrip niets anders dan een lege huls zou kunnen zijn (Lutjens, E. «De toekomst van het pensioenbegrip», *Tijdschrift voor Pensioenvraagstukken*, 1994, 54-56).

2. Het valt Th. Bod niet zo zwaar de Belgische lezer ervan te overtuigen dat de traditionele opvatting van het pensioen als een persoonsgebonden arbeidsvoorwaarde en een vorm van uitgesteld loon is achterhaald door de ontwikkeling van de Nederlandse pensioenwetgeving. Het bestaan van een pensioenregeling voor zelfstandigen en de bijdrageregeling van de overzeese pensioenverzekering tonen bijvoorbeeld aan dat ook in de Belgische context het belang van beide pensioeneigenschappen sterk moet worden gerelativeerd.

Volgens Th. Bod behoort thans het opbouw karakter van het pensioen voorop te staan, terwijl E. Lutjens al dadelijk opmerkt dat zowel het weduwen- als het invaliditeitspensioen, beide volgens Th. Bod onder het geïntegreerde pensioenbegrip ressorterend, op een risicoverzekering in plaats van op een opbouwstelsel berusten (voor het onderscheid tussen risicoverzekeringen en opbouwstelsels, zie Cornelissen, R., *De Europese verordeningen inzake sociale zekerheid*, Antwerpen, Maklu, 1984, 283 pp.). Lutjens is daarentegen van oordeel dat pensioenuitkeringen veronderstellen dat een werknemer definitief niet meer door arbeid in het inkomen van hemzelf en zijn gezin kan voorzien, zodat zijns inziens het niet-essentiële opbouw karakter niet kan verhinderen ook de VUT-uitkering tot de pensioenen te rekenen.

De Belgische wetgever heeft met enige, voor een jurist althans, vrij ingenieuze berekeningsmodaliteiten het opbouw karakter van overlevingspensioenen bewaard. De veralgemening ervan zou het mogelijk maken het bedrag van alle door sociale verzekeringen verstrekte prestaties, zoals brugpensioenen of arbeidsongeschiktheidsuitkeringen, voor personen die definitief van de verplichting tot het aanvaarden van elke passende dienstbetrekking zijn ontslagen, volgens een zelfde opbouw methode te berekenen. *De lege ferenda* kan het standpunt van Th. Bod niet zomaar worden verworpen.

3. Th. Bod gaat vervolgens op zoek naar de karakteristieke elementen van een ruimer pensioenbegrip. Hij brengt in herinnering dat hij pensioen reeds eerder heeft omschreven als een bestemmingsgebonden lijfrente die arbeidsinkomenvervanging nastreeft en een verzorgingsfunctie vervult ten einde de houder van het pensioen «in staat te stellen tot het voeren van een redelijk bestaan overeenkomstig zijn plaats in de samenleving».

Bod beschouwt het pensioen dienovereenkomstig, evenals het vervangen arbeidsinkomen zelf, als een primaire inkomensbron waarop een recht hoort te bestaan, ongeacht of de rechthebbende over ander inkomen of vermogen beschikt. Bijstandsuitkeringen, zoals ongetwijfeld ook het Belgische gewaarborgd inkomen voor bejaarden, worden door de auteur niet als een vorm van pensioen aangemerkt.

Th. Bod en E. Lutjens zijn het roerend erover eens dat het pensioen in essentie moet worden aangemerkt als een periodieke uitkering die slechts bij het wegvallen van inkomsten uit arbeid wordt toegekend.

Volgens Bod is het pensioen een lijfrente (zijnde een van het in leven zijn van een persoon afhankelijk recht op een periodieke uitkering in geld), zij het, wegens zijn bestemmingsgebondenheid, van een bijzondere soort. E. Lutjens blijft evenwel van oordeel dat Bods opvatting niet verklaart waarom «de algemene civielrechtelijke paraplu lijfrente ook toepasbaar is op wettelijke sociale-zekerheidsregelingen, zoals het AOW-pensioen, en ziet het pensioen als een rechtsfiguur van eigen aard, omdat de bepalingen van het gemeene privaatrecht inzake lijfrecht vaak geen toepassing op het pensioen kunnen vinden (Lutjens, E., *Pensioenvoorzieningen voor werknemers*, Zwolle, Tjeenk Willink, 1989, 95-96). Bod moet hier toegeven dat de Nederlandse Hoge Raad zich wellicht achter Lutjens schaart en is overigens niet erg zeker van zijn stuk, zoals blijkt uit het hiernavolgend citaat: «Ik kan (de opvatting van Lutjens) niet delen, met name niet ten aanzien van aanvullende pensioenen» (p. 15, voetnoot 28).

Dat het pensioen een lijfrente is, kan voorts worden betwist, wat wezenpensioenen betreft. De tijdelijkheid van een pensioen verzet zich naar het oordeel van E. Lutjens dan ook niet tegen het pensioen karakter van de desbetreffende uitkering.

4. De bestemmingsgebondenheid houdt volgens de auteur in dat de in het pensioenrecht belichaamde vermogenswaarde in dienst blijft van de betrokken pensioengerechtigde. Bod acht het pensioenrecht, net als Lutjens, niet afkoopbaar, maar stelt vast dat de wetgever dit principe ten aanzien van bepaalde pensioenverwerfers verlaat, en gaat daarom op zoek naar een nog dieperliggende karakteristiek waarin de bestemmingsgebondenheid van pensioen haar grondslag vindt en die door de auteur de «objectieve bestemmingsgerichtheid» wordt genoemd.

«Pensioen ontleent zijn bestemmingsgerichtheid aan een regeling waarin ligt besloten dat een pensioenbeharthager zich de behartiging van de oudedagsvoorziening etc. ten behoeve van de pensioenverwerfer heeft aangetrokken als een op hem rustende maatschappelijk geaccepteerde taak.» Bestemmingsgerichtheid van pensioenen wordt niet bepaald door de subjectieve wil van de pensioenverwerfer, maar heeft een objectief vaststelbare maatschappelijke grondslag. Th. Bod ziet pensioenvoorzieningen telkens tot ontwikkeling komen in gevallen waarin individuele voorzieningen niet van de grond kwamen of ontoereikend waren.

Een door de werkgever gesloten kapitaalverzekering zonder pensioenclausule valt logischerwijze niet onder het pensioenbegrip, omdat zij aan de werknemer slechts de mogelijkheid tot oudedagsvoorziening garandeert. De particuliere lijfrente is geen pensioen, omdat de bestemmingsgerichtheid van die lijfrente door de verzekerde zelf wordt bepaald en niet voortvloeit uit de behartiging van het met die lijfrente gediende belang als een maatschappelijke taak. Die behartiging door anderen hoeft echter facultatieve pensioenvoordelen of -voorzieningen en het daarbij horende optierecht van de betrokkene niet in de weg te staan.

De objectieve bestemmingsgerichtheid brengt, volgens Bod, mee dat de kring van pensioenverwerfers niet willekeurig kan worden uitgebreid. Steeds moet een maatschappelijke noodzaak of wenselijkheid aanwezig zijn om de oudedagsvoorziening geheel of gedeeltelijk aan de individuele verantwoordelijkheid van de betrokkenen te onttrekken. De auteur gaat in dat verband dieper in op de ook ten onzent op gang gekomen discussie over de pensioenrechten die berusten op de inkomensafhankelijkheidsrelatie tussen echtgenoten (zie bv. Raes, Y., «De pensioenen» in *Naar individuele rechten in de sociale zekerheid*, Leuven, Acco 1994, 39-76; Torfs, N., *Echtscheiding en pensioen*, 2 dln. (proefschrift) KUL, 1991).

Bod legt een verband tussen objectieve bestemmingsgerichtheid en bestemmingsgebondenheid op grond van de vaststelling dat de bestemmingsgebondenheid afneemt, naarmate de objectieve bestemmingsgerichtheid verzwakt, zodat afkoopbare vormen van pensioen bijvoorbeeld ontstaan, ingeval pensioenvoorzieningen vrijwillig kunnen worden voortgezet.

5. Pensioenrechten worden door Bod omschreven als vermogensrechten die ertoe strekken de rechthebbende stoffelijk voordeel te verschaffen. Nog niet ingegane pensioenrechten zijn voorwaardelijke pensioenrechten, behoudens wanneer het gaat om AOW- en AWW-pensioenen. Wegens de bestemmingsgerichtheid en bestemmingsgebondenheid is het pensioen een aan de persoon van de rechthebbende verknocht vermogensrecht. De auteur bespreekt vervolgens de gevolgen naar Nederlands recht van deze kwalificatie.

6. De opvattingen van Th. Bod lijken E. Lutjens weinig praktisch en losstaand van de realiteit. Volgens Th. Bod biedt een geïntegreerd pensioenbegrip daarentegen een grondslag en een waarborg tegen desintegratie en versnippering van regelingen op pensioengebied. Een geïntegreerd pensioenbegrip dwingt pensioenbeharthagers ertoe te zorgen dat de gedifferentieerde stelsels van pensioenopbouw en van pensioenvoorzieningen harmoniëren, dat rechten op elkaar aansluiten en dat geen lappendeken van versnipperde pensioenregelingen ontstaat. Op dit punt winkt Th. Bod het mijns inziens van Lutjens, al slaagt de auteur er voor het overige naar mijn gevoel niet in de kenmerken waardoor pensioenen zich van andere uitkeringen onderscheiden, bloot te leggen. Ik kan mij met name niet verzoenen met het onderstaande standpunt van de auteur: «Naast de elementen arbeidsinkomenvervanging en verzorging zijn mijns inziens geen verdere algemene normerende elementen in de bestemming aanwijzbaar» (p. 13).

De tussen beide Nederlandse rechtsgeleerden gevoerde polemiek doet bij de Belgische jurist de vraag rijzen of het mogelijk en gewenst is onder een «geïntegreerd pensioenbegrip» alle sociale-verzekeringsprestaties ten behoeve van personen van wie definitief geen beroepsarbeid meer wordt verwacht, te groeperen en derhalve bepaalde categorieën van werklozen, bruggepensioneerden, arbeidsongeschikten, gepensioneerden, nabestaanden van een overleden kostwinner en anderen op gelijke wijze te behandelen (zie ook Van Langendonck, J. e.a. «Aanpassingen van het institutioneel en juridisch kader» in *De werkloosheidsverzekering in de jaren negentig*, Leuven, Universitaire Pers, 1992, 323-430).

Guido Van Limberghen

AANGEKONDIGD

J. MULDER, *Comptabiliteitsrecht van het rijk*, Zwolle, Tjeenk Wil-link, 160 p., 42,50 fl.

I.P. MICHELS VAN KESSENICH-HOOGENDAM, *Beroepsfouten* (derde druk), Zwolle, Tjeenk Wil-link, 138 p., 40 fl.

J.A. HOFMAN, *Vertrouwelijke communicatie*, Zwolle, Tjeenk Wil-link, 548 p., 110 fl.

COMMISSIE VOOR HULP AAN SLACHTOFFERS VAN OPZETTELIJKE GEWELDDADEN, *Verslag over de werkzaamheden (1991-1993)*, Brussel, eigen uitgave, 90 p.

N. BLOKKER en S. MULLER (eds.), *Towards more effective supervision by international organizations – Essays in honour of Henry G. Schermers* (deel I), Dordrecht, Martinus Nijhoff, 350 p., 265 fl.

D. CURTIN en T. HEUKELS (eds.), *Institution dynamics of European integration – Essays in honour of Henry G. Schermers* (deel II), Dordrecht, Martinus Nijhoff, 715 p., 295 fl.

R. LAWSON en M. DE BLOIS (eds.), *The dynamics of the protection of human rights in Europe – Essays in honour of Henry G. Schermers* (deel III), Dordrecht, Martinus Nijhoff, 416 p., 265 fl.

Ministerie van Sociale Voorzorg, *Algemeen verslag 1991 over de sociale zekerheid*, Brussel, eigen uitgave, 194 p.

M. VAN DAMME en F. DE KEGEL, *Intrekking van de administratieve rechtshandeling*, Brugge, Die Keure, 134 p., 1.150 fr.

SD-DIENSTEN, *Begrotingsmaatregelen 1995*, Antwerpen, eigen uitgave, 120 p.

K. BYTTEBIER en A. VERROKEN, *Grensoverschrijdende ondernemingssamenwerking*, Deurne, Kluwer, 516 p., 6.920 fr.

J. DE CODT, B. DEJEMPEPE en P. MANDOUX, *Code de procédure pénale*, Diegem, Kluwer, 456 p., 2.750 fr.

A. LEBRUN, *Memento de l'environnement*, Diegem, Kluwer, 360 p., 1.475 fr.

J. STUYCK en G. STRAETMANS, *Financiële diensten en de consument*, Deurne, Kluwer, 296 p., 3.250 fr.

MEDEDELINGEN

Studiemiddag over schadevergoeding

Op donderdagmiddag 18 mei 1995 organiseert het Molengraaff Instituut voor Privaatrecht van de Universiteit Utrecht een studie-bijeenkomst over schadevergoeding. De bijeenkomst vindt plaats in het Academieggebouw, Domplein, Utrecht.

Het programma omvat:

13u30-14u00 ontvangst

14u00-14u20 «Abstracte schadeberekening», inleiding mr. T.E. Deurvorst

14u20-14u40 discussie ingeleid door prof. mr. J.M. Barendrecht

14u40-15u00 «Verbod en rectificatie», inleiding door prof. mr. C.J.J.C. van Nispen

15u00-15u20 discussie ingeleid door prof. mr. F.W. Grosheide

15u20-15u50 thee

15u50-16u10 «Regresrechten», inleiding door mr. T. Hartlief

16u10-16u30 discussie ingeleid door mr. W.J.H.T. Dupont

16u30-17u00 «Terugblik op dertig jaar schadevergoedingsrecht»,

inleiding mr. A.R. Bloembergen en uitleiding door de voorzitter prof. mr. E.H. Hondius.

Voor inschrijvingen en informatie kan u zich wenden tot mevr. Josje Borlée, Molengraaff Instituut voor Privaatrecht, Nobelstraat 2A, 3512 EN Utrecht, tel. 030-537207. Aan deelname zijn geen kosten verbonden.

Studiecentrum voor Militair Strafrecht en Oorlogsrecht

Op vrijdag 19 mei 1995 zal het Studiecentrum in het Justitiepaleis te Brussel een studiedag organiseren betreffende «De nationale repressie van de oorlogsmisdaden».

Verdere inlichtingen kunnen bekomen worden op het tel. nr. (02)508.60.87.

Cursus: Counseling in theorie en praktijk

Bij de non-profit Stichting BeNeLux-Universitair Centrum is inschrijving mogelijk voor de universitaire cursus Counseling in theorie en praktijk.

Doel van de cursus is juristen, artsen en anderen verantwoorde kennis, inzicht en praktisch bruikbare vaardigheden op het gebied van de gespreksvoering en communicatie te bieden ten behoeve van werk of beroep.

De cursus vangt aan op 26 april 1995 en de 17 sessies van elk drie uren worden gegeven op de woensdagavond, eenmaal per twee of drie weken.

Voor meer informatie en inschrijving kunt u contact opnemen met: - secr. prof. P. Nijs, Inst. Fam. Wet., Kapucijnenvoer 35, 3000 Leuven, tel. 016/33 69 09; - secr. B.U.C., Groenenborgerlaan 149, 2020 Antwerpen, tel. 03/227 21 68.

De aanvulling van het Uitleveringsverdrag tussen België en Zwitserland

1. Het huidige Uitleveringsverdrag van misdadigers tussen België en Zwitserland werd gesloten op 13 mei 1874 (*B.S.*, 8 juli 1874). Een aanvullende overeenkomst van 11 september 1882 verving de artikelen 3 en 9 (*B.S.*, 6 januari 1883), en bij onderlinge briefwisseling van 13 en 14 mei 1938 werd het toepassingsgebied van het Verdrag uitgebreid tot Belgisch-Kongo en de mandaatgebieden Ruanda-Urundi en werd de termijn van drie weken, vermeld in artikel 6, verlengd tot drie maanden (*B.S.*, 15 juli 1938).

2. Met de Zwitserse Regering was reeds sedert geruime tijd onderhandeld over een aanpassing van het Uitleveringsverdrag van 13 mei 1874 en was reeds een volkomen overeenstemming bereikt, toen onze ambassadeur te Bern op 6 september 1983 een officieel verzoek van de Belgische Regering aan de Zwitserse Regering overhandigde ten einde de lijst van de misdrijven die aanleiding geven tot uitlevering vermeld in artikel 2 van het verdrag aan te vullen met een 38e misdrijf, nl. onwettige handel in verdovende middelen.

3. Dit voorstel werd door de Zwitserse Confederatie gunstig onthaald bij brief van 14 augustus 1984 en daarbij werd verwezen naar artikel 9 van de Overeenkomst van 26 juni 1936 ter bestrijding van de onwettige handel in verdovingsmiddelen en naar de Eenvormige Overeenkomst van 30 maart 1961 over de verdovingsmiddelen, die ook België had goedgekeurd.

In de diplomatieke briefwisseling was overeengekomen dat de aanvullende overeenkomst op 1 november 1984 in werking zou treden.

4. Blijkbaar werd van Belgische zijde artikel 6 van de Uitleveringswet van 15 maart 1874 uit het oog verloren. Deze wet bepaalt uitdrukkelijk dat de verdragen en overeenkomsten op grond van de Uitleveringswet gesloten, in het Belgisch Staatsblad bekendgemaakt moeten worden en dat ze pas uitvoerbaar worden tien dagen na de datum van dit blad.

Door dat verzuim werd het met de Zwitserse Confederatie gesloten akkoord pas op 15 oktober 1994 in het Belgisch Staatsblad gepubliceerd. Het is bijgevolg pas uitvoerbaar geworden op 25 oktober 1994, dat is tien jaar na de overeengekomen datum.

Tout s'explique et rien ne se justifie...

A. Vandeplas